

XII. évfolyam, 125. szám

2012. március

Irodalmi Jelen

Szőcs Géza:
Az istennyila és a hattyú

Kántor Zsolt versei

Makkai Ádám:
Szisüfosz sziklája

Lászlóffy Csaba:
Döntő epizód

Keszthelyi Rezső versei

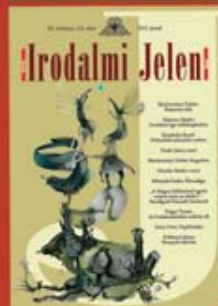
Novák Valentin:
Katakomba

Hekl Krisztina novellái

Az elhallgatás fokozatai –
Beszélgetés Závada Pállal

Kísérletező, karakterisztikus
líra – Kemény Lili
Madaram című kötetéről

Hol lakik Alíz? –
Tóth Erzsébet Alíz már nem
itt lakik című kötetéről

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóiratra

Előfizetési díjak:

6 hónap: 3500 Ft
40 RON

12 hónap: 6000 Ft
72 RON

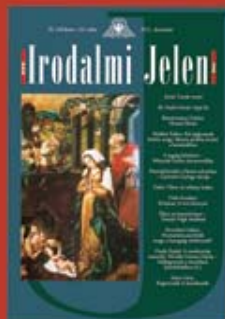
A feltüntetett árak tartalmazzák
a postai költséget!

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

SZŐCS GÉZA

AZ ISTENNYILA ÉS A HATTYÚ

1.

A földszinten volt a kocsmá
A Madárhoz: A L'Oiseau.
Nem értettem, hogy mért így írják
Ha úgy ejtik Á Loázó.

Én úgy hívtam: A Hattyúhoz.
Mert úgy tudtam, hogy változást
Keletről majd egy hattyú hoz.

2.

S az a csattanás,
egy szép napon!
Talán az Atyaisten?!
Ő kívánt jónapot?
Mi dörrent akkorát?
Lehet, hogy itt a perc,
valaki végre hát...?!

Á dehogy, csak a szél.
Bevágta odafent
az erkély ablakát

az erkély-ablakot.

Popescu meglapult,
Szabó is hallgatott.

Nem tudható
s nem kideríthető
milyen nyelven hallgat a nyúl.
Cofaru néni varr a gangon.
Figyeli őt az ablakából
a ház szatírja, Szikra úr
ki nőt csak pénzért kaphatott.
Szabó úr némán hallgatott.

Hallgatva énekelt az énekesnő
s a dadogós dadogva hallgatott,
Gulácsit megtámadta a gégerák
és hajladoztak a néma fák,
némázott folyton a néma gyermek
és szava sem volt a kalugyernek.
És ezek olyan idők voltak
hogy még a papok sem papoltak.
Szabó is hallgatott.

Más világot éltünk mi akkor.

Ez volt a Madarak Borozója,
Le Borozeau des Oiseaux.
melyben – nem titok ma már –
a halott: az tetsz-halott volt
és a madár: tetsz-madár.

A hídon át pedig
a Traján út felől
egy férfi ballagott
és szája zárva volt
és szája ferde volt
mint akit éjszaka
négy rendőr vallatott.

Garzó Péter meg másnapos volt
s Szabó csak hallgatott.
A söntéspult mögött
Negru is hallgatott.

A padlástérben cimborám,
Blumenfeld Zsolt lakott.
S az anyja és a nagymamája,
családjuknak nagy blamája.

S mert két fülét befogta,
két szemét eltakarta:
semmit se láthatott,
semmit se hallhatott
így aztán nem csoda
hogy Szabó hallgatott.

A Nép se mindig érthető.
Mért nem veti le a cuccot
melyet vonakodva hord.
Hányan játsszák hát a futballt?
That's eleven – szólt a lord.

Tetsz-eleven volt az élő
és a halott tetsz-halott.
Miközben Szabó hallgatott.

3.
S amikor zárórát ütött az óra,
sötétbe borult az Oázó.
S én felütöttem azt a könyvet
amelyben az olvasható
hogy ÍM LEBEGVE MINT A HATTYÚ
JÓ KELETRŐL EGY HAJÓ.

A vers egy befejezetlen ciklus része.

LÁSZLÓFFY CSABA

DÖNTŐ EPIZÓD

(Szövegértelmezések – Eötvös, Saint Just; 1794, 1849, 1860 etc.)

1

Az ülepet úgy-ahogy megkímélik az ellipszis formájú rugók, mégsem kényes hintónak való az ilyen száraz út. A löcsös szekér jobban elbírna vele. Vagy azzal is mindegyre ki kellene hajtani a gyepre, s a bogáncsos réten haladni cickakban, ahogy lehet?

Sótlan a levegő, az egész kilátás. Sótlan a nyál is; csak ezek a megropogtathatatlan homokszemcsék ízetlenkednek a fogak között, hiába öblíti ki száját az ember, gyakorta kortyolva kurtát vagy kiadósabbat a butéliából.

„Az a baj nálunk, hogy maga a híres futóhomok igen sebesen tud futni, de azt nem engedi, hogy az ember és az állat szabadon és gyorsan mozoghasson benne.” Azért ez túlzás. Csinosodik az ország, akárhogy is; a kétoldalt ásitó, feneketlen árokból, lám, felismerni, hogy csinált út emez is, kétfelől könnyebben lefolyik a víz, a föld mint szivacs nyeli az ég ajándékát, s midőn már annyi az áldás, hogy nem győzi, csak hordanak reá egy kevés kavicsot.

Talán nem könnyű magunk elé képzelni a vagyontalan bárót, a regényes hangulatokban nincstelen Eötvös Józsefet, 1860 tavaszán, tizenegy és fél esztendővel azután, hogy kilépett a magyar forradalmi kormányból, azazhogy meglépett, méghozzá pánikban menekülve, mint közeli elvbarátja, Széchenyi. Nehéz magunk elé képzelni őt

negyvenhét éves mogorván, koravéneken ebben a poros használt kocsiban, amelyikkel lóhalálban indult meg ismét a fővárosból, ezúttal Velence felé. Nem az ifjúkori európai kalandozások híres városába, csak a szülői házba, a Fejér megyei Velencébe.

Mit állnak ki ezek a szegény lovak is!

Szürkülödik. Ugyanaz a látványtalanság kívül, belül. Itt nincs képzelet, barátom, csak színevesztett visszatérés magadba.

Nehéz elképzelni őt, akiben már nem pislákol a képzelet. Közelíts hát a kitapintható, kikövetkeztethető részletek felől.

Midőn elcsendesedik, megnyugodni látszik a táj; nem villog énekesmadarak kék arany fényű hangjával, tollaival, legfeljebb egy banyaorcájú bagoly őrködik begubózva. Békés közönnyel, visszavonhatatlanul itt az este. S hol nagy, gömbölyű tetejű nádpaloták s a kapubálynóra felugró kutyák fogadják az utast, és a kutyagoló bakter kéretlenül is gesztikulál a keréknyom után, hogy: „Arra, arra tessék, az hol a veres lámpás világít!“, ott se keresd a fogadó fáradságodat vagy a fásultságodból fel feltörő félszet feledtető zsivaját, mert az a mécses a lócáról felszökő s egymást a derekuknál fogva megforgató Jancsiknak és Juliskáknak, avagy az egymás zsebét furfanggal kiforgató szerencsekocka betyároknak világol, nem neked, ki leszorított, keresztsbe tett lábbal ülsz, szinte megbújva a batárban, mintha attól kéne tartanod, hogy más, (ugyancsak) nem óhajtott időkbe volna képes repíteni innen e lapályon lejtő lebegő út tüdődet fojtó köhögéssel megkísértő porfellege.

Milyen helyszín ez? Nyitott szemmel: csonttalan, vértelen.

Kókadozó pillával a visszaidőbe le-lebukó gondolatoknak ólomnehéz, mintha minden elhibázott, ártalmatlan golyó rémálmodokra s zaklatott világokra tágulójában gyűlt volna össze a hajdani túllontúl fölhevült, forrongó honi ég alól menekülőnek.

A tüdőnek talán jót tenne a délebbre fekvő, szépséges, nagy Velence, az itáliai klíma. Ám a kétségekkel és kiábrándulásokkal terhelt agyat nehezen képes megtartani a korán eresedő, meszesedő, méregőrző, férgesedő test. Mint szélben az a veres lámpás, angolkórosan imbolyog.

2

Nem találja helyét a magányos, nagy házban. Félig nyitott ajtónak ütődve, sötétben bolyong a súlyos szőnyegek az összezsúfolt, otromba vagy kecses bútorok között, asztalterítőt hűz le köpenyével; csengve gurulnak mögötte az ezüstserlegek, pengve az ezüstitál, koppanva ütődik a falhoz egy kristálypohár. A tornácra árnyékát csapkodva riadoznak a szárnyaseregerek.

Felnéz, a holdat keresi.

Atyám nyájasnak talált itt mindent. Főképpen a kilátást. Szegény, amíg élt, mindenkinek úgy tűnt, hogy sokat beszél; csak amióta örökre

elhallgatott, érezzük, mekkora úr a hallgatása... Mintha már mondtam volna ezt valamikor. Mintha már átéltem volna mindezeket.

Bemegy, s az íróasztalt megkerülve könyvek közt keresgél, akár egy vak, biztos mozdulatokkal. Egy vaskos kötettel a kezében kilép és megindul a kerti fák alatt. Letelepedik egy kőasztalhoz, ül mozdulatlanul, anélkül, hogy fölnyitná a könyvet. Két összefonódott ág árnyéka mint kötélhurok hintázik előtte a fehér kőlapon.

Ötös nyűlszívű volt? Nem mert itthon maradni, mivel egy hírhedt párizsi jósnő, Madame Lanormand kártyán akasztófát jövendölt neki? Ezért emigrált volna a szüretre készülő forradalom idején, midőn még semmilyen személyes veszély nem fenyegette?... Nem! Nem ennyire vakon s csak a magam végzete elől menekülve hurcolkodtam idegen föld hideg, közönyös ege alá. „Csupa élmélygésből muszáj volt megtennem!” – bizonygattam önmagam előtt akkor, egy arisztokrata kényességével. Jóllehet volt valami hátborzongató a Széchenyi igazmondásában: „Kossuth, akár valami fennkölt bolond!... Kossuth egy mániákus. Valósággal szomjúhozik a vérre.” De mint ahogy akasztófahumorommal Széchenyit sem tudtam megnyugtatni s kigyógyítani beteges félelméből – „Szerencsés vagy: ha jól végződik ez az egész... a te érdemed... neked fogják tulajdonítani, mert te kezdted el; ha rosszul üt ki – Kossuthra háramlik!” – , éppúgy nem sikerült elkábítanom magam saját teóriámmal, miszerint a polgárosuló Ausztriától várható fejlődésünk és védelmünk a cári feudalizmussal szemben. A szeptemberi fordulat ennek az ellenkezőjéről győzött meg. Azokban a napokban álneven éltem Bécsben, jártam a forrongó város utcáit. A Burg állig begombolkozott politikusaitól és rémült arisztokratáitól kevés biztos információt szerezhettem volna arról, hogy Ferdinánd császár mit ígér és mit tart be a képviselőház küldöttségének. A száz képviselő bérkocsin érkezett Schönbrunnba; díszruha helyett komor, fekete atillában vonultak az uralkodó elé. Pázmány Dénes védelmet kért Jellasics ellen; egyetlen éljen elhangzása nélkül, néma főhajtással távoztak a magyarok a kastélyteremből. S mielőtt felszálltak volna a hazafelé induló gőzhajóra, feltűzték a veres tollakat kucsmáikra, úgyhogy végül is bécsi sokaság a felséges uralkodó helyett a mieinket éljenezte meg. Azon a héten tört ki Széchenyin az örület, s kísérték döblingi zárkájába. Akkor váltotta meg ő ordításával az én hallgatásomat.

Hirtelen zápor. Arcát az ég felé fordítja; homlokán, halántékán, csukott szemhéján szétpattannak a cseppek. Villámok világítják meg arcát; a szakállán végigfolyó esőerek mintha könnyek volnának. Lehűlt az idő. Talán amiatt borzong.

Egy ilyen éjszakán döntöttem. Elhatározásomat persze nagyobb döntés előzte meg. A császár, miután „atyai szívének különös megnyugvásával” szolgáltatott elégtételt Jellasicsnak, Lamberg altábornagyot küldte felosztatni a magyar nemzetgyűlést. Mindnyájan tudtuk, hogy Lamberg kinevezése törvénytelen. Pállfy Jánossal siettem

elhagyni a sottogásoktól sistergő gyűléstermet, szokott helyünkön rendeltünk ebédet, a kaszinó felső termében. Amikor a második fogás közben a híd felől nagy zajt, kiabálást hallottunk, sejtelmem megsúgta: ez a figyelmeztető jel, előhangja egy nagy tragédiának...

Lamberget elérte a népharag, a hajóhídon ölték meg, s holttestét megcsonkítva hurcolták végig az utcákon. Felálltam, elkészöntem Pálffytól. Az utcán szaladni kezdtem, először életemben. Otthon feldúltan, sietve csomagoltam, és sógorommal még aznap éjjel Bécsbe utaztunk. Onnan aztán tovább.

Csuromvizesen, reszketve vánszorog be a házba. Felsőruháját levetve, pokrócot csavar derekára, és végigfekszik az ágyon. A szétnyílt könyv ronggyá ázva feje mellett.

„Ne gondold, hogy mert egy reszpublika romjain állsz, itt elveszett szabadság fölött kesereghetsz; s ha szívedet bánattal tölti az idegen lobogó, mely előtted áll, ha a dózse palotában csak önlépteid visszhangja szakasztja félbe a rémítő csendet... akkor gondold, hogy fölötted az ónkamrák állnak, alattad a híres kutak, közeledben a sóhajok hídja; s ha netalán egy könny lépett szemedbe, töröld le, mert egyikén állsz azon helyek közül, hol a szabadság szent nevében istentelen zsarnokság üzetett, hol a nép véréből termett babér csak egyesek homlokait fűzé körül...”

Vád? Önvád? Önigazolás?... A karthausi még csak a nagyvilágra való rácsodálkozás kísérletének volt az elmélete. Az igazi, keserves gyakorlatot az emigráció jelentette számomra. A széthúzást idegenbe is magunkkal vittük. Gyanúsítottuk, vádoltuk egymást, kétszínűsködve vagy hisztériázva védekeztünk. És minden ismeretlenben, minden ismerősben, barátban besúgót láttunk.

A szabadságért mindig lelkesültem, ám a bizonytalanság a szédülés szörnyű képzetét szülte bennem, valahányszor önhitt, könnyen lobbanó anyagból gyúrt lelkek akartak kényszeríteni bármire. Mintha holdkóros álmút riasztottak volna, hogy a háztetőről lezuhanjon.

Kamaszkoromtól fogva képtelen voltam szabadulni egy félelmetes hírű névtől. SAINT JUST! A nemzeti konvent leghevesebb ifja volt – mind élete, mind halála borzalommal töltött el. Engem a jó öreg Mirabeau derűje, mohó, élveteg életszeretete vonzott már akkor, amikor Széchenyi és Wesselényi versengve lovagoltak, párbajoztak. Náluk a játék ment életre-halálra, az ásta alá barátságukat is. Számomra az élet a kötetlen csavargásoknak, a kutakodó, tévedések áradásában is erejüket próbáló gondolatoknak s a test tobzódásának és kényelmének a gyönyörűsége. Még önmagunkat is óvakodjunk egy fanatikus esküvel vagy könnyelmű fogadalommal egyszer s mindenkorra leigázni. „Mert minden rossz a hatalommal való visszaélésből származik... De mi, boldogtalanok semmit sem akarunk hatalmunkból elveszíteni, s nem vesszük észre, hogy éppen hatalmunk tesz boldogtalanná bennünket.” Ha nem tudnám, hogy Saint Just igazága ez, egy húsz egynéhány éves fiatal lélek bölcsessége, nem hinném el

másnak; sőt volt idő, amikor megkíséreltem volna élet makacsul éppen Saint Just ellen fordítani. Bár az ő igazságai nem hasonlíthatók kardhoz, ellenkezőleg: lefegyverezni szeretnék az újabb pengét élezőket. „Mindenütt csak az erőszak uralkodik – mindig csak elnyomás, megtorlás!” – kiált fel. Micsoda ellentmondás gondolat és tett között. Vagy nem is őbenne, hanem a történelmi korszakváltás kényszerhelyzetében keresendő az ellentmondás?

MIELŐTT VÁDAT EMELNÉNK AZ EMBEREK ELLEN, A TÖRVÉNYEKET KELL A VÁDLOTTAK PADJÁRA ÜLTETNÜNK.

3

Szállongó párák közt a juharfa.
Messziről harangszó.

Közelben kényes báránybégetés. Foltos farú ökrök caplatása, s gazdájuké a szikkadó sárban. Rezes arcbőr, kemény vállak s jókedvű csattogtatások az ostorral.

Ötvenszáz évig egyszer szemügyre veszi a családi kúriát őrző vastag faóriásokat; törzsükön a nagy szakállú mohát, ágaik közt a madárfészket, aztán a felpúpozott trágyában gyönyörködve, megindul az úton a szekérnyomban.

Jármas ökrök, ígáslovak és néhány komondor a társaságom; s ha netalán távolibb csavargásra adom fejemet, a tanyák lakói, kikkel tegnap az egész napot együtt töltöttem. Olyanok ők, akár a beláthatatlan puszta. A vándor egyhangú útra számít; a lábbal aztán észrevétlenül a tekintet is elkalandozik, és leírhatatlan szépség, határtalan nyugalom keríti hatalmába a legelgyötörtebb lelket is. Ezek az egyszerű gazdák helyüket mind méltósággal, tökéletesen betöltő emberek. Az ő józan szavukkal neveltség nélkül megfér az önbecsülés... s egy kevés képzelet.

Ó, megronthatatlan lelkű Saint Just, kit sokáig a guillotine gőzölgő, alvadáthatlan vér árnyékában látott képzeletem, mint forró szurokban vergődő kárhozottakat a pokol bugarában, csak most értem meg igazán, hogy a Dózsához szegődött Lőrinc pap kérlelhetetlen tisztaságán kívül mennyi szelíd poézis, mennyi álom virrasztott benned! E puritán parasztlétben vélted te felfedezni egy emberöltővel ezelőtt a hatalom, a bürokratikus önkény nélküli társadalom lehetőségét, azt a szabadságot, melyben a magát mesterségesen megnyomorító ember szenvedései ismeretlenek.

A kavicsos vízparton csórén hasaló gyermekek száraz hecserlibogyót rágszálnak. Tőlük távolabb a legkisebbik, fején széles karimájú, szakadt szalmakalappal, a térdig érő víz fölé hajolva puszta kézzel akar halat fogni.

Álmos, sekély itt az élet?... De csak ily nyugalomban és szabadságban, kint a folyók partján, hadi s üzleti érdekektől, a levegőtlen, önző

nagyvárosok bűneitől távol taníthatjuk meg gyermekeinknek az érdekmentesség és az erény szépségeit. Erről álmodoztál valamikor, te ifjú forradalmár, míg rá nem döbrentél a saját hangoddal és karoddal kiverekedett s védelmezett új rend valóságára. A szabadság alig diadalmaskodott, s máris kész önmaga árulójává válni; hadat visel az erkölcs ellen. „A királyokkal együtt a nép az erőszak minden rendszerével leszámolt, az erőszakkal, mely nem más, mint egy másik királyság... Mi nem uralkodni akarunk, létünk nem a politikán avagy az erőszakon alapul” – hajtogattad kétségbeesetten a jakobinusklubban. Megmosolyogtak – „Mutál a hangja” –, s nem voltak kíváncsiak többé fejtegetésedre. De te tovább hadakoztál, velük is, a rajnai front sáncaiban. Mit ér a forradalmi kormányzat, ha az egyszerű emberek folyton folyvást közhivatalokban kilincselnek vagy a törvényszéken előszobáznak? Ha befelé alázatos, kifelé alattomos hivatalnokokkal bátyázták körül magukat a nép magas rangú képviselői, a közigazgatás vezetői? Mi történt? Az egyeduralkodó helyébe a bürokrácia PAPIROSURALMA lépett?!...

A spekulatív közakarat terrorlegényei, teoretikusai és titkos kitarottjai az idegen zsoldosok egyenruháját gyűlölőkre: saját polgáraikra siettek volna uniformist szabni – egyesek szó szerint is. „10 és 30 év között a foglalkozásnak megfelelő egyenöltözet kötelező, kizárólag 30 évnél idősebbek viselhetnek egyéni öltözetet, fogyaszthatnak egyéni teleket.” Ó, szegény, harminc év előtt halt – Morelly Törvénykönyvéből kifelejtett – zsenik! S a forradalom sok fölösleges véráldozatával szerzett szabadság megannyi beidomított polgára, ki „vallásos engedelmességgel tartozik a magisztrátusnak és a kormány képviselőinek... A kormány minden törvényét mint alaptörvényeket szentként és sértetlenként kell tisztelni”... Ott, ahol törvény írja elő és szabályozza a közösségi kultuszt, ahol az emberi szellem szabadsága az éppen szolgálatba rendelt polgárőrök által ellenőriztetik, nehogy a képzelet birodalmába tévedjen, ott nyilvánvaló, hogy előbb-utóbb hatalmon levő önmagával (is, vagy: különösen) meg hasonlít az, kinek szíve és értelme jóval korábban megsejtette és le is leplezte a különböző társadalmi formák egyformaságát: „Az egyikben a nép egy embernek, a másikban többnek, a harmadikban saját magának van alávetve”. Nevezzem szerencsédnek, Saint Just, hogy a félelmetes logikád ellen képmutatással védekezők éppen akkor számoltak le veled, midőn már nem érezted képesnek magad legféléltetebb álmaidat átmenteni a vérfolyamon túli, derűseb partra?

Szinte futva teszi meg az utolsó ötven lépést, majd megtorpanva előbb térdre ereszkedik, aztán mind jobban előredőlve, arcával a földre bukik, a fübe törölve verítékét.

Gyermekkori nevelőd, Pruzsinszky József, megcsalt lelkű, mogorva ember volt. Ahogy öregszem, sok mindenben magára ismerne bennem. Atyám állítólag azért fogadta fel mellém, hogy a Martinovicsék összeesküvésében való részvétel miatt több esztendei várfogságot

szenvedett ember elriasszon engem a francia haladó gondolkodók eszméitől. Legkönnyebb volt akkoriban minden honi baj okát a külföldről belopott könyvekre és teóriákra sózni. Itthon különben nem is hallottam Mably és Morelly meg társaik terrornál elremítőbb, minden emberi szépséget és tehetséget elszíntelenítő doktrínáiról, minden egyéni színt kifehéřítő falanszterizmusáról; természet adta egoizmusom tiltakozott volna ellenük. Így viszont származásom köldökzsinórját elszakítva bár, de az előjogok korlátjai mögöl csak az óvatosak kényelmével kukucskálva ki, iszonyattal töltött el a jakobinusok fanatikus ítélkezése dinasztia és osztályok felett, a kivégzési kampányról nem is beszélve. Ha nem nevelték volna belém a Robespierre-ek és Saint Justök kárhozas példájától, kiszámíthatatlan tetteitől való retteget, talán nem futok meg az itthoni elképzelt borzalmak elől...

Hátára fordulva magasba tekint. Álló fellegek. Mint ki nem hunyó szikrák, méhek röpködnek a sövényen túli színes kaptárak felett.

De ha nem ismerem meg az emigrációban Saint Just igazi hagyatékát, az uralkodó viszonyokat kiszolgáló eszmetárat túlélő gondolatait, aligha jutok el odáig, hogy fölfedezzem ezt a nyugalmat és életerőt, amely most körülvesz. Mindennek hagyománya, értelme van itt. Egy sújtás, egy barázda maga a folytonosság. A szomjúság, amelyet érzek, nemcsak a forráságnak vagy kádakban kavargatott, vérszínű boraimnak szól, de mindennek, ami még felfedezésre vár. Más ez a mohóság, ez a kényszer nélküli sóvárgás, mint a menekültek, vagy mint a csatatéren cserepes ajakkal seblázban hánykolódók szorongató szomjúsága.

Kóborol, gyümölcsfák szirmainak illatával telve. Egy kis állóvíz buborékos felszínére felfűjt békák telepednek. A tiszta víztükör föle hajol. Egy pillanatra feltűnik képmása, már nyúlna is utána; aztán zavaros, fekete rőt foltot lát a fölkavart víz színén. Nem szemét fedi el, hanem – mind távolabb tartva maga elé tenyerét – a tökéletlen tükröt.

Sietve, feldúltan indul meg a ház felé.

A hely tudata az idő lassú, sötét hullámozásába veszett. Mint elsüllyedt hajó sodródó tárgyaiból, a fel-felsejlő képtörédek üszköcsont-, alvadtvér-villanásaiból kezd összeállni a katasztrófa képe. Ezen a vidéken kezdte meg Jellasics bosszúhadjáratát Lambert meggyilkolásaért. Több mint harmincezer fős hadseregével támadt alig félannyi magyar népfelkelőre.

Röpke fuvallat; a szakadt szirmok szétrebbennek. Száguldanának, de csak szontyoli hópilinkézés lesz belőle.

Lehunyja szemét, megáll.

Úristen, mi ez? Megkéssett büntudat? Minek gyötröm magamat. Úgyis eleve minden halálra volt ítélve. A nagy lelkesedések kora lejárt. A szellem palackba zárása elvégeztetett.

Milyen helyszín ez? Csontot, vért rég elhantoló. Csak nyitott szemmel jár! Nem ugyanaz az átdöfött föld, nem ugyanaz a mérgezett folyóvíz, nem ugyanazok a felperzselt tanyák. És mégis...

Hazatérve, ha fáradt fejem lehanyatlik, mintha ugyanabba a vízbe lépnek, amelyikben egy agyonlőtt ló puffadt teteme mágnesként vonzza a viaszsárga hassal a víz színére fölbukkanó halakat. S folyóba hajló fűzfaág hintáztatja a ló ifjú gazdáját, a kengyeléből kifordult, tótágast állt huszárt. A szelíd habok többnapos sörtét szappanoznak. Tátogó szájak, meredt tekintetek a halál tele hálójában.

Mintha ugyanabban a földhorpadásban hevernének egy rakáson az átvágott torkú asszonyok és a felkoncolt serdülőkorúak. S a meredek oldalban, egy ölnyi tisztás lekaszált szénarendjének szélén két pár szederjes fül, láthatatlan fejeikről lemetszve, mint kis csomóba száradni kitett kékhátú gombák.

S a kivájt, agyagos üregekben ugyanúgy, égnek rugaszkodott lábakkal a járómárhák: húsup csontig lerágva.

És megint az elhagyott pusztaság, a tanyák hamuban, vérüszökben. Csak egy nyögve, zokogva éneklő vénasszony, hunyó parázs mellett kuporodó. Rongyai alatt selymes tolluval tömött kispárnát szorongat.

Csak hát ez a hazatérés nem ugyanaz, mint a menekülést megelőző búcsúvétel volt. Akkor családi menedékhelyre jöttem erőt méríteni, hogy vállaljam a bujdosását, a megfutamodást. Most az örülethez, hogy merjem-e kihívni magam ellen a veszélyt. Lehet, hogy minden bátorságom ennyi volt: ezt végiggondolni!

Barátaim régóta nincsenek, családom egyre elégedetlenebb kedélyállapotommal. Hiába álattom magam azzal, hogy csupán a fizikai egészségem romlott meg, nem a lelki.

Hazavánszorogva megiszik egy kancsó bort, becsukja a zsalutáblákat, felhúzza a falakon függő és a nagy állóórák régi zenélőszerkezeteit, gyertyatartókat helyez az ágy két végéhez, meggyújtja a gyertyákat, s felöltözve hanyatt fekszik az ágyban, mint egy ravatalon. Összeszorított szíjjal könnyezik, majd hangos, csuklásszerű zokogás rázza. Az órák más-más melódiát – indulót, menüettet, mazurkát, altatót – játszanak.

Legalább nem hallom a sírásomat!

Mielőtt egyebet is gondolhatna, elalszik.

4

Kürt harsan. Zölden hullámszik a síkság. Az ég alja rózsaszín. A hajtók kiáltozni kezdenek; porázon vezetik a kutyákat. Eötvös a vadászok közt lóháton, könnyű vágásban indul meg az erdei hajszára. Előtte nyúlfióka szökdel ügyetlenül. Maga elé emeli puskáját, de megsajnálja a nyulat. Nem ló. Tőle jobbra, a lejtőn felkapaszkodó lovas elsüti fegyverét. Vadászkutyája megiramodik, de egy pillanatra megtorpan; a sűrű túskebozót nál váratlanul egy vastag farkú, gubancos kóbor kutya bukkan fel. Versenyfutás a zsákmányért, majd marakodás közben a gazdátlan eb a vizsla hátába harap. A vizsla

nyüszítve forgolódik, társai máris ott teremnek, és leteperik a gazdátlan, kiéhezett ebet. Az habzó szájjal, őrjöngve marcangolná valamennyiüket, kétségbeesetten igyekszik fejét kiszabadítani. Egyik vadász lováról leugorva közelről ló a vergődő állatba; a vadászkutyák szétfutnak. Csak a megmárt, fényes szőrű vizsla őrzi, szolgoltatja morogva kimeredt szemű, élettelenül is vicsorgó merénylőjét.

„Biztos veszett volt, nemcsak kiéhezett – mondja, aki lelőtte. – Hamar a szájkosarat!” – mutat a megharapott vizslára.

„Állatorvost! – kiáltja a kutya gazdája. – A többit is jó lesz elkülöníteni.”

Egyik hajtó lóra pattan, társai kifulladásra, szájkosarakkal kerülgetik az úri kutyákat.

A hajsza abbamarad. Oda a vadászhangulat.

Eötvös a nyeregből lenéz az eb hullájára. Mintha szánakozna.

Lovaglás közben fogai összekoccannak.

Forrón süt a nap.

Nem volt engedelmességre, szolgálatra beidomítva. Ettől kell félteni a többit. Ettől a veszetheztől.

Ha nem ő támad, még ennyi esélye sem lett volna. A megszelídített farka szétlépte, megnyuvasztotta volna gazdájuk segítségével is. Felettük már győzedelmeskedett a spekulatív közakarat. Egyenlő joguk van a lapuló szimatolásban, az engedelmes hajrázásban, a szolgálatkész pusztításban. Hogyan is állunk ezzel az ügygel, Saint Just polgártárs? A legnyomorultabb és legszánalmasabb nép az lesz, melyet saját jogai nevében, unos untalan azokra hivatkozva nyom el, aláz meg demagóg vezére.

5

Testes, kényelmes bútorok a beözönlő fényben. Néhány megbarnult, elhalványult portré társaságában, közepén, díszes keretben egy nagyobb méretű festmény. Zrínyi kirohanását ábrázolja.

Eötvös ágyban fekve hallgatja bórszéken ülő vendége, gróf Charles de Montalambert francia politikus kenetteljes szavait, s közben merev nyakát óvatosan forgatva, a kertben virágokat szedő lányának mozdulatait követi a nyitott ablakon keresztül.

Ilona vékony bakfis még, csak a krinolin mutatja érettebbnek alakját. Eötvös tekintete most egy szénfekete rigóval az ágak közt kalandozik; színét tekintve, pávánál, pelikánná magyar címerbe illőbb madárnak találja.

„Pesten járván, gondoltam, felhasználom az alkalmat, s pótolom mulasztásomat. Minthogy a báró úr hozzám eljuttatott műve kizárólag a jelenlegi viszonyok bírálátát tartalmazza, és azokra a veszélyekre

szándékszik felhívni a közfigyelmet, amelyek a fennálló állami berendezkedésből adódnak, nyilván természetesnek fogja találni, hogy válaszomat elhalasztottam addig a pillanatig, amíg lehetőség kínálkozott személyesen találkozni önnel. Ugyanis tisztában vagyok azzal, hogy az önök postája is azt az alkotmányos elvet követi, amely szerint levélrendőrség nélkül nem lehet kormányozni; csak hát, sajnos, kevésbé gyakorlott kézzel jár el, mint ahogyan ez Franciaországban történik, miáltal egy csomó levél a felnyitáskor tönkremegy. Ezért el sem jut a címzett kezébe... Siettem a Svábhegyre, de sajnálatomra csak halovány női arcok, kisírt szemek fogadtak.“

„Ez azért túlzás...”

„Az egész család az ön meglepetésszerű szökésére panaszkodott. Aggódnak a báró úr egészségeért. És látom, nem alaptalanul.“

„Á, nőm attól tart, hogy még meg talállok zavarodni. Engem egyelőre csak a hűlés környékezett meg. Ám az sincs kizárva, hogy a vadászaton lovaglás közben megrándult a hátgerincem.“

„De ez az elzárkózás minden és mindenki előtt, már korábban is...”

„Hazajöttem... egy kicsit magamba szállni. A gróf úrnak bevallhatom: nemcsak felületesen kezelt, elhanyagolt emlékeimre voltam kíváncsi, hanem arra is, hogy mit várhatok jövőendő önmagamtól, attól a valakitől, akit még nem ismerek. A mai idők megkövetelik, hogy takarékos, jó gazdák legyünk. S én lassacskán elmondhatom, hogy saját magamon kívül más birtokkal nem rendelkezem.“

„Ön túlságosan szerényen ítéli meg helyzetét. A báró Eötvös József név ma is többet jelent pusztá erkölcsi értéknél. Vagy inkább: ma különösképpen. Önt szeplőtlen hűsége a Monarchiához tulajdonképpen már rég hűssé avatta; ám ezután, őfelsége Ferenc József császár kegyének köszönhetően, a báró úrnak alkalmá lesz gyümölcsöztetni is a Burgban szerzett tekintélyét.“

Eötvös vendége tolakodó tekintetét követve, észreveszi az ágy melletti asztalkán a félig összehajtott ívet s rajta megkezdett fogalmazványát. Váratlan indulattal kap utána, s gyűri össze. A gróf atyai szelídséggel teszi Eötvös öklöbe szoruló kezébe puha tenyerét.

„Fölösleges titkolóznia előttem. A véletlenül megpillantott megszólításból úgyis kitaláltam: megérkezésünk pillanatában ön azon fáradozott, hogy kifejezze legmélyebb háláját a legmagasabb kegyért és jóságért, amellyel a császár önt rendkívüli birodalmi tanácsossá kinevezni méltóztatott.“

Eötvös, mint akit megszegyenítettek, elernyedtt ökléből az asztalra ejti az összegyűrt papirost. Majd kínos arcándulással lassan kibontja, kisimítja, hogy láthatóvá váljanak a tintával írott sorok.

„Már két napja, hogy leírtam ezt az első mondatot. A dátumból is láthatja a gróf úr: 1860. Május elseje... Azóta itt tartom, az orrom elé dugdosva folyton. Mivel én csak afféle biedermeier hős voltam világeletemben. Tétlenségemből csupán egy-egy nekibuzdulás lendített

ki olykor. Az ilyen, inkább szenvedőleges, mint tevékeny jellemet csak szem előtt levő inger képes, ha képes, valamilyen elhatározásra bírni. Miután sikerült magam elé idézni néhány tragikus emléket, még betegem nyögdecselve is igyekszem rajta tartani szememet ezen az ív papiroson, amelyikre egy kivételes pillanatban volt bátorságom ráírni a nemet. Most már csak a folytatáshoz kell erőt gyűjtenem.“

„A báró úr visszautasítja az uralkodó kegyét?... Ha értesülésem nem csal, nem egy udvarias könnyedséggel elejtett kívánságról vagy ajánlatról van szó. Az ön kinevezése az ifjú Ferenc József császár részéről megtörténtnek tekinthető.“

„Annál nehezebb lesz felsorakoztatnom indokaimat.“

A gróf elképedve nyúl a megkezdett fogalmazvány után.

„...egyszersmind egy minden hű alattvaló számára kínos helyzetben találok magamat, mert be kell vallanom, hogy – olyan okokból, amelyeknek elhárítása nem áll hatalmamban –, a legmélyebb tisztelettel kérnem kell felmentésemet a Felséged kegye által nekem szánt feladat alól...“

Mialatt a gróf olvas, Eötvös hosszasan bámulja belépő lányát. Ilona, amint kezében a fehér fürtű orgonaággal megáll, apja hihetetlen hasonlóságot fedez fel egész alakjában – mintha visszatértek volna a hajdani májusok: csigákba göndörödő fekete hajával, hűvös patakvízként simogató, játékos mosolyával asszonya lépett volt be így valamikor a leszüretelt meggyel, vagy a halovány kerti violákkal, aztán szó nélkül leült a zongorához, és Mozart-melódiát játszott, egy gyengéd dalt, régi hangulatokba ringató álmodozást; miközben ő a medvebőrre dőlve hallgatta, tudós kalendáriumok és álmoskönyvek fakult lapjait forgatván szórakozottan a karos gyertyatartó pislálolásánál.

A vendég izgatott hangja rázza fel ábrándozásából.

„Miben reménykedik ön, tisztelt uram? A francia nép, amely állítólag az Istentől nyerte a kezdeményezést, a küldetés jogát e a világon, engedelmesen fejet hajt már mióta császárának, pedig a mi III. Napóleonunk nem ősi királyi dinasztia sarja, és három esztendeig kénytelen volt elviselni a köztársaságot.“

„Az, amit az államművészet területén Richelieu-tól a legújabb korig az ön hazájában véghezvittek, engem mindig a francia kertművészetre emlékeztetett, amely mint minden versailles-i divat, beutazta a világot. A szabadon növekedő erdőre egy szabályos város formáit kényszerítették rá, és addig nyesegettek minden fát, amíg zöld lombja beillett az egyenes falba... De vajon következik-e ebből, hogy annak a formának, amelybe oly hosszú éveken át belekényszerítették a fákat, most már örökké meg kell maradnia? Vajon – ellenkezőleg – nem teljesen bizonyos-e az, hogy csupán a kertészek eltávolítására és az örökös nyesegetés és erőszakolás feladására van szükség, és mindezek a fák újból természetes alakot fognak ölteni?“

„A báró úr, legalábbis az emigrációban, a demokratikus eszmék győzelmét beláthatatlan ideig lehetetlennek tartotta. Okos

konzervativizmusát, ha nem csalódom, az a meggyőződés is táplálta, hogy országuk nyugodalmas fejlődése csak a történelmi jog talaján maradvá garantált. Amilyen hűségesen követte ön az uralkodó eszmék útját, mint úszó felleget, tisztelt báró úr, éppoly kevés figyelmet méltóztat fordítani ezúttal az elvont számításokat gravitációként földhöz kényszerítő tényre, miszerint taktika nélkül nem lehet uralkodni. Márpedig a Habsburgok évszázadok óta remekelnek az uralkodásban. Ezek szerint tehát hamarosan rá fognak jönni arra, hogyan óvhatják meg a Monarchiát a felbomlástól.“

Ilona vázába teszi a virágokat. Az ágy mellett elhaladva, ujjbegyével könnyedén megérinti apja homlokát.

„Apámnak láza van! Túlságosan felizgatja magát minden áldott percben.“

„A megalázottság forrósága“ – gondolja párnára hanyatló fejével Eötvös. Halántékán, nyakán bolondul üt a vér.

A vendég feláll, ellép az ágy közeléből. A lány tekintete az egyik falóról a másikra szalad. Mindenik másra áll. Zavart mosollyal fordul az idős vendéghez.

„A szomszédasszony jércét süt kakukkfűvel. Mikorra elkészül vele, nálunk akkor lesz dél.“

A vendég kezébe veszi kalapját.

„Addig sétálok egyet. Nézelődöm egy kicsit.“

„Itt ugyan nem sok látnivaló akad. Az udvarok némák; keresztelés Isten tudja mióta nem volt. De van egy kótyagos vénember. Az aztán egy tucat gyermeknél többet ricsajozik.“

6

Kint alábukott a nap.

A szobában minden sápadt, homályos, kékes. A mozdulatlanul fekvő Eötvös körvonalai szinte kivehetetlenek.

Ilona az ablaknál állva különös, orrhangú énekfoszlányokra figyel.

„Még mindig az útszéli fán ül, és gajdol. Valamit megint franciául, pedig Montalambert gróf már régóta elkocsikázott... Honnan tud ez a hóbortos vénember annyi különös szót franciául? Én az intézetben titokban még Villont is olvastam, mégsem értem, amit mond.“

„Elcsapott tanító az öreg. Amikor gyermek voltam, ölébe ültetett, és oldalakat citált nekem könyv nélkül a Télemakhosz kalandjaiból. Az imént, ahogy kivettem, káromkodásokat szedett csokorba. A franciáknál a káromkodások nem olyan köznapiak, mint nálunk; elegánsabb, bravórosabb nyelvtudást igényelnek.“

Ilona leül apja mellé az ágyfejéhez. A szoba belseje már, mint kútmély, sötét és hideg, csak a falakat világítja meg kintről némi fény, végigdereng a festmények képkkeretén s itt ott az olajjal dúsan kent

ruhák, méltóságteljes arcok világosabb, derűsebb festékfoltjain. Ilona felnézve a szentképek Gábor arkangyalánál fenségebbnek látja most a magasban Zrínyit. Nem érti, hogyan képzelhette kicsi korában, hogy azon a képen kivont karddal atyja hadakozik.

„Miért volna bolond szegény?” – kérdi Eötvös.

„Mert egyvégtében mindenkit gyaláz.”

„A parasztokat soha. Csak a vármegye urait és a császár minisztereit csúfolja, szidja üvöltözve az újabb nagy adók meg a betelepítések miatt. Semmi más nem tesz, mint költoget; legfeljebb árjegyzékkel toldja meg a poéták panaszait: ahogy a búza drágul s ocsúval kevertetik – panaszolja –, úgy lesz testünk lelkünk egyre olcsóbb!... Te bolondnak tartod az ilyet?”

„Hát, hogyha fára is mászik.”

„A fáról messzibbre látni.”

„Apám ugrat engem.”

„Meg aztán a földi előljáróság, a fogdmegek sem figyelnek annyira a légből (el)kapott hangokra. Gondolják: hamar elszállnak, akár a krákogás. Nem úgy, mint amikor egy sötét lebujsarokban izgat, lázít, tüzel egy megkeseredett Petur... Mi az, nem gyújtasz gyertyát?”

Ilona mintha felrezenne; majd halk dünnnyögés után – „Olyan jó így a sötétben üldögelni...” – mozdulatlanul gubbaszt a székben.

„Apám, látom, nem irtózik tőle, amiért bolond. Inkább mulatságosnak találja.”

„Egyszer felolvastam neki néhány sort Kossuth angliai beszédéből. Azóta Kossuth barátjának tart engem is. Az öreg tanítóról beszélek... Ami igaz, Kossuth sok mindent reálisabban ítél meg az emigrációból; akárcsak annak idején jómagam idegenben, midőn ő vergődött, roskadozott itthon a fölös terhek alatt. A távolság vagy talán az idő közelít bennünket, régi ellenfeleket egymáshoz? Vagy valami sokkal személyesebb... fájóbb erő. A te korodban, gyermekem, a kategorikus akarat, ítélet, az eszme vagy inkább a rögeszme indulata volt bennünk a döntő... Ilona, alszol, ugye?...“

7

„Apám miért égette a gyertyát egész éjjel?”

„Lehet, hogy félttem. Előbb azt hittem, önmagamtól kell tartanom. Talán a láz miatt volt, de mindegyre a császár alakját láttam megelevenedni, pedig ezt a házat az Isten megőrizte Ferenc József képe nélkül. Az éjjel mégis, mintha kísértetekként össze lettünk volna zárva, s én, akár a határbeli kőszent, meg sem tudtam mozdulni a színe előtt... Aztán elűnt. Kis idő múlva mintha lépteket hallottam volna a ház körül...”

„Ezúttal valóságosakat.”

„Honnan tudhatnám biztosan. Csak annyit konstatáltam utólag, hogy öreg fejjel gyáva lettem.”

„Apám volna öreg és gyáva, aki negyvenhetedik esztendejében két vérmedvét ejtett el?!“

„Felriadva gyertyát gyújtottam. Az volt az érzésem, hogy valaki kintről rám sunyít, a zsalugáteren keresztül alattomosan figyeli minden mozdulatomat. Tán még a gondolataim után is spionkodik...Reggelig ott ültem virrasztva az ablak mellett. Mint áttetsző forrásvíz ömlött végig a hajnal a kerten. Szinte kitapintható lett a fákon a forradás, a harmat a virágok gyűrődéseiben.“

„Hadd lássam, nincs e ragadós gyanta vagy virágpor sárga foltja az apám ujjbegyén.“

Ilona játékosan végigcirógatja apja kezét, karját, fázósan összehúzott vállát, majd a teleírt papírlapokra téved tekintete.

Ujjongva kapja fel őket.

„A csúnya éj elszállt, de ez megmarad! Valami nagyon szépet végre írt megint apám.“

„Szépet? Azt talán még könnyű lett volna... De az igazat írni!...“

Ilona félhangosan olvassa a megszólítást: – „Felség!“ – , és csalódottan ejti ki kezéből a papírlapot.

„Csak egy hivatalos levél?“

„Csak.“

Eötvös kimerülten ül le az ágy szélére, s dideregve húzza nyakába a takarót. Két keze szívmagasságban összeér. Ajkán meg megújul a remegés, mintha hangtalanul imádkozna.

„...Felséged az események során indítatva érezte magát arra, hogy a magyar alkotmányt felfüggeszse. Kötelességem, hogy legmagasabb elhatározásainak magam alávessem, és mint eddig, ugyanúgy a jövőben is pontosan teljesítsem azt, amint az államnak felséged által megszabott rendje az egyes polgártól követel; azt azonban, hogy tevékenyen részt vegyek olyan intézményekben, amelyek annak az alkotmánynak a helyébe kell hogy lépjenek, amelyre esküt tettem, és amelyek így egyenes ellentétben állnak ezzel az alkotmánnyal, azt, legkegyesebb úr és császár, lelkiismeretem nem engedi meg nekem...“

Ha egy olyan ember számára, aki egész életében kitartott a monarchikus elvek mellett, létezik súlyos helyzet, úgy az ilyen az, amikor nem tehet eleget uralkodója kívánságának. Annak a helyzetnek, amelybe teljesen váratlan kinevezésem révén kerültem, a súlyossága kimentheti a nyíltságot, amellyel eljárásom indokait kifejtani kötelességemnek tartottam.“

Ilona szalad be hozzá, valósággal ropognak szájában a szavak.

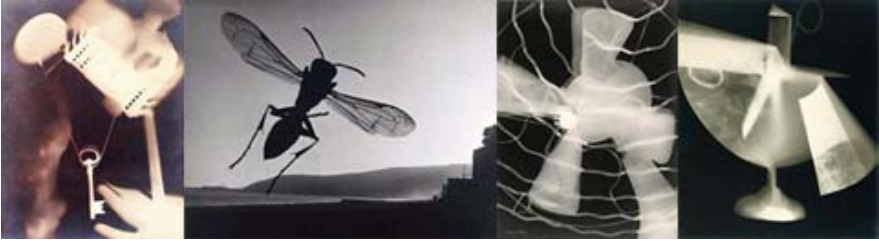
„Kint ragyog a május. Ez az igazi orvosság, gyerünk! Segíték felöltözni apámnak.“

Álmosan hunyorog a vakító fényben. Legszívesebben az állatbőrre fekdne, mint régen.

„Könnyű a medvének – gondolja –, neki nem okoz gondot a tavasz. Télen kialudhatta magát.“

A PILLANAT FOGLYA

KÁNTOR ZSOLT VERSEI

KORPUSZKULA

Kibújik a beszédből az idő
 Elkezd megvarrni ami szakadt
 Kinézek az ablakon a regényemből
 Mintha a tó közepén volna az akt
 Örvénylik a sárga és a zöld
 Kis papírgalacsinok –
 Egy rózsza fekszik a zongorán
 A pianínón fekete bábu – alakok
 Hárfák lepik el a színpadot.
 Az árnyak szövege lézerháló.
 Mégis kitüremkedik a szívdobogás.
 A keserűség egy szekrény zabpelyhely csak.
 Hála Istennek, senki nem éhes.

A VÍZ ELÉGIÁJA

Elaltattam egy esőcseppet,
a tenyeremben.
A lézer-szikkével felhasítottam a vízhúst,
föltárult a „H kettő ó” anatómiája.
Érett eső-vér csurgott
a papírlapra.
Legalább kétezer éves gének voltak benne.
Az ég kékje ragyogott
a rostok között. Mint csillámló zselé.
Egy anya-hangya pumpálta
az időt a vérereibe.
Öröknek tűnt,
ahogy ketyegett az óramű a központi DNS
bal pitvarában, este lett.
Azután szépen visszavarrtam,
majd Tóth Árpádnak levélben föladtam.

A PILLANAT FOGLYA

Rugássy Gyulának

Mint a párkányon a mentatea,
szétfolyt a balkonon a tempera.
Minden elcsordogál, jegyezted meg,
bizonyos csatornákon elmennek a telek.
Olvad a jégcsap és fújnak a szelek.
Rád gondolk, barátom,
aki az ógörög órán ecsetelted,
mik voltak az égben a tervek?
S mennyiben logosz és agapé a lelked.
Minden marad a régiben. Mondtad.
Épp angyal rak össze egy hegedűt.
A másik unikumot kortyint. Ez a legkeserűbb.
Milyen jó, hogy nem mászkálnak el
Isten könyvéből a betűk!
Egy ezüst fonalat a kerub varrótúbe fűz.

TÁJ ÉS EMLÉK

Mint egy földre esett, őszi falevél,
a mező. Néhol égett fű, másutt sárga szalma,
piros levelek, fehér bogyók, egy-egy zöld folt.
A képzelet befogadja a leírhatatlant.
Meg az út szélén a bukszus, kopasz.
Fantasztikus, mennyire tarka minden,
mégis haldoklik. Mint nagymamám,
a Nyomtató utca piaci árusa Debrecenben,
piros sálát vett a barna kardigánra,
sárga kendőt az ezüst hajához.
Mint pókhálón a harmat,
a minták,
miket a cseppek összevarrtak.
Esetlegesnek vélhető, de szándékot takarhat.
Minden vízcsepp áttetsző idő, ami a fák
gallyain kinő. Akár ködre horgolt
csipketerítő, a pára és a zúzmara bő.
Gazdag áldás most minden nedv,
szárazság volt, értsük meg. –
S a nappal letörli majd az ágat,
s ami lecsöppen, a fűre ráfagy.
Majd a Nap szívja magába
a jeleket, a gondot és a vágyat.
Ahogy a sugarak ereje kiárad.

LEKVÁR PROLÓG

Bizony még ma is fölsejlik az az íz,
amit a Nyomtató utcán, Debrecenben,
nagyamám konyhájában éreztem, amikor pucoltuk
a diót. S a lekvárban, ami lefolyt
a kenyérről oldalt és a viaszkos vásznon landolt,
benne volt az utca, a ház zamata.
A kor, a rendszerváltás küszöbén vesztegelt,
a papa kalapáccsal vert a dióhéjra,
majd egy vesszőkosárba dobta a feltört agyat.
Az asztalnál meg a család, egy-egy bicskával.
Kivájtuk a beszorult dióbeleket a „csontok” közül.
Akkor a mama megkente a karéj kenyeret
sárgabarack lekvárral, azzal a zselés, szemcsés,
gyümölcshúsos péppel, ami a szájban hirtelen elolvadt.
Akkor hirtelen megfagyott a levegő, mert papa
lefordult a székről. Annyira fáradt, mondta mami.
Egész nap krumplis zsákokat pakolt a piacon.
Pedig a vörös bor a bűnös, fűzte hozzá Béla,
az akkor fungáló párt alapító tagja. Majd lefektették papit
a sezlontra és bekapcsoltuk a táskarádiót.
Jazz szólt. Anyám meg is jegyezte:
lekvársibbasztó zene. Látjátok, a kenyereken
megfagyott a narancssárga sár. Jó költő volt anyánk.
Tudta, mitől macskásodik meg az este.
A rádióban a Szabó család következett
Namislowsky után.
A papa hajnalban visszaült a helyére
és megdorgálta a jelenlevőket.
Mindent hallott.

MESE AZ ÍRÁSMŰVÉSZETRŐL

Bianka lányomnak

Ha a csapvizet tintával elegyíted,
a konstelláció létrehozza a tengervizet.
A folyós tollat ezzel szívadják.
A töltőtollban patront cserélsz,
amikor ezekről beszélsz.
De a tollszár a legőszibb kellék,
amelyet a folyók vizébe mártogathatunk.
Levegő nélkül viszont nem funkcionál a tinta.
Mint ahogy a beszéd pneumatikus golyóstolla
sem működtethető másként, csak levegővétellel.
Ha szerves része volna a nyelvnek,
hogyan írnák vagy mondják,
nem lenne határ, se korlát.
A tinta maga írná, ha kibírná,
a jelet s a kódot hozzá.
S el is olvasná, tinta-nyelven,
hogyan mi a küllem és a kellem.
A levegő is beszélne szókkal,
a szájakkal és a csókkal.
A szellővel és a bókkal.
És felszárítja a tintát, a könnyet,
mint esti ciklon, öröm-öntet.
És egyesülne a tinta a levegővel,
mint eső az esernyővel.
És nem lesz többé írás levegő-
vétel nélkül. Amíg kimondja
az író, le is íródik a vers: végül.
Az írás diktáfonba megy,
a hang hőkezelt papírra.
Kövek beszélnek így, az élő
manna, igékbe ríva.
Egy-egy hajó versként vízre száll,
s integet a nép. A felvonulás leáll.

A versekhez Man Ray rayográfiait társítottuk

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN novellái

MELEG ESTE, TELI HOLD

– Indulj már, te élhetetlen! – nógatta férjét Aspirina. – Nyakunkon az este.

A kukorica után szántották fel a földet. Számítása szerint napnyugtáig be kellett fejezzék a tegnapi hátramaradt földdarabot, de férjét, Euclidest nem hajtotta a munkakedv. Míg az asszony hazaszaladt megnézni a disznókat, a férfi ahelyett, hogy noszogatta volna az eke elé fogott lovát, lepihent az útszéli fa tövében. Langyos szellő fújdogált, a frissítő árnyékban elnyomta az álom.

– Hová tettem az eszem, amikor hozzád mentem, te lusták lustája! – kiáltott rá Aspirina. – Megnyuvasztalak, kikaparom a szemed! Csak szégyent hozol a fejemre. Az egész falu látja, milyen vagy, de bezzeg a szád, az ha kell, ha nem, jár, bárcsak szántani tudnál vele!

– Hallgass már! Örökké csak szapulsz. Egy jó szavad nincs hozzám – panaszkodott keserűen Euclides, és csak azért is lelassította a lovát.

Amikor hazaértek, a férfi hiába várta a vacsorát, Aspirina nem volt hajlandó elkészíteni.

„Még szerencse, hogy a gyerekek a városban tanulnak” – legyintett lemondóan Euclides, és morogva dőlt az ágyra.

Aspirina évente háromszor, de előfordult, hogy négyszer is, disznókat szállított a vágóhídra. Délben azért szaladt haza, hogy megnézzze, nem kószált-e el valamelyik. Azt tervezte, este beviszi a legnagyobbakat.

Bár több is elfért volna a szekéren, csak négyet hajtott fel. Idegesen, gondterhelten ült a bakra.

Útközben mindenféle észébe jutott. Adósságai gyötörték a legjobban. A gyerekek taníttatásáért is fizetnie kellett a hónap végén. Osztottasorozta a várható bevételt, mégsem futotta mindenre.

Meleg este volt. Telihold sütött.

„Legalább nem vakoskodnak a lovak” – gondolta.

Később észébe jutott a férje. Nem tudta, mitévő legyen vele. „Jóra való, csendes ember, de lusta és élhetetlen” – kesergett magában.

Közben megérkezett az átvevőhelyre.

A kapu zárva.

Leugrott a szekérről, hogy megnézze, hol van a karám őre, de nem találta. A kerítés mögé került. Elindult mellette. A végére ért, ott sem volt senki.

Bosszankodva ballagott visszafelé. „Ilyen az én szerencsém. Amikor a legjobban kell a pénz, fordulhatok vissza“ – mérgelődött.

Egyszer csak előtte az éjjeliőr.

– A frászt hozta rám! – kiáltott fel Aspirina.

– Körbejártam a telepet, ne ijedezzen már! – csitította a férfi, s indultak a kapu felé.

Meleg este volt. Telihold sütött.

Szóltanul lépkedtek.

Elöl az asszony, mögötte az ember.

– Hány rakományt hozott? – kérdezte az irodában az éjjeliőr.

– Ma csak egyet – felelte kurtán Aspirina, s csintalan tekintetét a férfira vetette.

– Felírnék én kettőt is, ha egy kis szívességet tenne...

– Ezen ne múlják! – kacagott fel az asszony, s követte.

Nem telt el egy negyed óra, és pecsétes papírral jött ki az épületből. Gondolataiba merülve számolgatott. Örömrész járta körül a szívét. Kifizetheti az adósságát.

Meleg este volt. Telihold sütött.

A kapu közelében járt.

– Maga mit keres itt? – hallotta a háta mögül.

– Két rakomány disznót hoztam – válaszolta. – Kihez van szerencsém?

– Én vagyok a felvigyázó – mondta a férfi, és elkérte a papírját.

– Csak kettőt? – nézett az asszonyra, és huncutul mosolygott. – Mit szólna, ha egy kis szívességért azt írnám ide, hogy hármat?

– Mutassa az utat! – nevetett fel Aspirina, és követte a felvigyázót.

Egész úton hazafelé a szekérrel az asszony mosolygott.

Meleg este volt. Sütött a telihold.

KÉT MIATYÁNK

Atehén panaszosan elbődült. Az istennek sem mozdult. Hiába unszolták, taszigálták, ütogették, a pajtában akart maradni. Ekkor jelent meg Gralschné. Az állat füléhez hajolt, s halkán azt mondta: – Te már nem vagy az enyém. Anna férjhez ment. Neki adtalak nászajándékba. Eredj!

A tehén hosszan bögött, s lassú léptekkel elindult.

Amikor Anna meglátta a közeledő állatot, könny szökött a szemébe. „Szegény nagyanyámnak nem volt egyebe, csak ez a tehén. Ezt is nekem ajándékozta. Miből fog majd megélni?”

– Te csak ne törődj semmivel, feltalálom én magam – vigasztalta az öregasszony. – Mindig hoz valamit a szerencse – simogatta meg unokája hamvas arcát. – Nektek nagyobb szükségetek van a tehénre, mint nekem. Jön a gyerek! – mutatott Anna domborodó hasára – Én majd elleszek.

A szobájában már másként gondolkozott. Ijedten fogta meg a fejét. Tavasszal a pestis elvitte utolsó disznáját. Most meg a tehén is elment. Jönnek a rossz napok.

Reggel mégis derűsen ébredt. Rendbe szedte ruháját, s a templom felé vette lépteit.

– Padre – szólt a paphoz, aki épp az almafaival bíbelődött. – Nagy gondban vagyok. Tanácsért jöttem. Nincs miből megélnem. Tegnap Anna unokámnak adtam a tehenem. Nászajándékba. Tudja, gyereket vár.

A pap türelmesen végighallgatta, s szomorúan tárta szét a karját.

– Drága Gralpschné, szegény vagyok, nincs mit adnom. Esetleg almát, meg ami gyümölcs a kertemben megerem.

– De én nem kéregetni jöttem. Jótanácsot adjon, hogy mivel kereshetem meg a mindennapi betevőmet.

A pap hosszan nézett maga elé.

– Semmi sem jut az eszembe.

– Visszajövök később, majd csak támad egy jó gondolata – fordult meg az öregasszony, s a bal kezét szoknyájának zsebébe süllyesztette.

– Várj csak! – kiáltott utána a pap. – Próbálj ráolvasni az emberekre. Hívd magadhoz a betegeket, az Uristen majd megsegíti.

– De padre, nem értek én ehhez.

– Nem kell hozzá túl sok tudás, elmondasz egy-két imát, a végén meg odahajolsz, s azt súgod a beteg fülébe: *ha segít, jó, ha nem segít, az is jó*. A többit bízd a Fennvalóra, ő majd elintézi.

Gralschné hitetlenkedve nézett a papra.

– No, eredj, tedd, amit mondtam.

Az öregasszony még aznap elhíresztelte a faluban, hogy csodaereje van, minden betegséget ráolvasással gyógyít. A padre is igazolja.

Az első páciense Clauschewitz volt. Napok óta fejfájás gyötörte. Befászlizott szemmel hozta a felesége.

– Bántja a napfény, azért takartam el a szemét – magyarázta az asszony, s leültette férjét.

– Mióta fáj a feje?

– Tegnap múlt egy hete. Voltunk a patikusnál, kétféle port is adott, de egyik sem segített.

– Az orvosnál voltak?

– Annál minek? Azt nem tudjuk megfizetni.

– Ejnye, ejnye, inkább hagyta, hogy szenvedjen szegénykém.

Letekerte a beteg fejéről a fáslit.

– Nézzen a szemembe, Clauschewitz úr! – parancsolta. – Maga meg menjen az udvarra, és várjon! – szólt a feleségre.

Kezébe vette a beteg fejét. Megmasszírozta. Közben elmondott két Miatyánkot. Aztán újra megdörzsölte. Elrebegett még egy Miatyánkot. Végül lehajolt, és páciense fülébe súgta: ha segít, jó, ha nem segít, az is jó.

A férfi percekig csendesen ült, majd óvatosan felállt, és kiment az udvarra.

– Jobban vagy? – kérdezte várakozóan a felesége.

– Valamivel. Fáj még, de nem annyira.

Másnap Clauschewitzné két tyúkot és egy kacsát hozott.

– A férjem jól aludt az éjszaka, s reggelre teljesen rendbe jött – mondta, és átadta a baromfikat Gralpschnénak.

– Elmúlt a fejfájása?

– Mintha kicserélték volna. Az Úr áldja meg! Tartsa meg egészségben, hogy másokon is segítsen! – hálálkodott a feleség.

Alig tette ki a lábát az udvarról Clauschewitzné, új beteg érkezett. Az öregasszony őt is meggyógyította.

Két hét múlva már hat betegre olvasott rá. És mindre sikerrel.

Egy reggel vak leányt hoztak hozzá a szomszéd faluból. Sokáig nézegette, forgatta minden irányba.

– Valami baj van? – kérdezte az apa, aki csodát várva ott állt mellettük.

– Semmi baj, kedvesem – válaszolta az öregasszony csendesen –, de tudnia kell, hogy lányán csak a Jóisten segíthet, ehhez a betegséghez én gyenge vagyok.

Ennek a történetnek is híre ment. „Milyen tisztességes, becsületes ez a Gralpschné, nem akar ő Isten lenni” – adták szájáról szájra.

Egyszer aztán a pap is ágynak esett. A torka bedagadt, alig jutott levegőhöz. Az egyik falubeli, aki épp beteglátogatóban volt nála, azt javasolta, hozzák el Gralpschnét, ő biztos meggyógyítja.

Az öregasszony sietve érkezett a paplakhoz. Bement a beteghez. Elmondta kétszer a Miatyánkot. Végezetül lehajolt a füléhez s belesúgta: *ha segít, jó, ha nem segít, az is jó.*

A padre szeme felpattant az ismerős szavakra, véget nem érő kacagásban tört ki.

Felszakadt torkában a tályog.

Másnap győgyultan ébredt.

A VAK, AKI LÁTTA A HALÁLT

Az öreg a kunyhó előtt ült, lécekből összetákoltszékén. Mezítláb volt. Szétálló ujjai között kikandikált a fű. Gondozatlan öltözete beleolvadt a szürke, szegényes környezetbe. Térdén bot pihent. Nem messze tőle tíz év körüli fiú ugrált a gyepen. A hangtalanul játszadozó gyerek egyszersak megállt előtte. A férfi álla alatt le-föl járó, szokatlanul nagy ádámcsutkát figyelte.

– Mit bámulsz? – kérdezte egy idő után az öreg.

– Honnan tudod, hogy bámulak?

– Nem tudom, érzem.

– Amit nem lát az ember, azt érzi?

– Úgy is mondhatnánk.

– És te érzed a madarakat az égen, az állatokat, ha előjönnek az erdőből?

– Tudok róluk.

– Még akkor is, ha nem látod őket?

– Igen.

– Ezt nem értem! – mondta a gyerek, és az öreg mellé, a fűre telepedett.

– Az úgy volt, hogy gyerekkoromban a testvéreim felolvasták nekem a meséket, elmondták, milyen a környék, az erdő, a mező.

– És te hittél nekik?

– Miért hazudtak volna?

– Hát csak úgy, játékból, hogy becsapjanak. Hány szárnya van egy madárnak? Na, erre válaszolj! – kuncogott a gyerek.

– Kérdezz valami nehezebbet!

– Hogyan válaszolnád meg, ha a legegyszerűbbre sem vagy képes?

– Tégy próbára!

– Nem teszek, teljesen felesleges, hiszen te vak vagy – mondta lekicsinylően a gyerek. – A vakok nem látnak.

– Valóban nem! – hagyta helyben az öreg.

– Akkor nem is vagy képes elmondani, milyen a házad melletti aipiültetvény.

– Néha érzem az illatát.

– Ne idegesíts ezzel az érzéssel! – csattant fel a fiú és felállt. – Megyek, segíték apának etetni – mondta, és köszönés nélkül haza indult. Néhányat lépett, majd visszafordult. – Mit jelent az, hogy érzés?

– Mit jelent az érzés szó?

– Igen!

– Érzem, ha meleg szél fúj.

– Ezt mindenki érzi.

– Érzem, amikor haragszol rám.
– Hát persze, mert kiabálok veled.
– Érzem, ha szeretsz.
– Azt meg miből?
– Gondolkozz!
– Mert néha megölellek? De látni csak nem látsz!
– Nem.
– Amit nem lát az ember, az nincs is, hihíhi!
– Dehát ismerlek. Délutánonként eljössz. Ugrálsz, beszélgetünk.
– Milyen színű ing van rajtam? – kuncogott a gyerek.
– Nincs rajtad ing.
– Honnan tudod?
– Megéreztem.
– Megéreztem, megéreztem, hagyd már abba! Hazamegyek.
– Holnap is jössz?
– Jöhetek.
– Várlak! – mondta az öreg és búcsút intett.
Alighogy a gyerek hazaért, az apja elővette.
– Hol voltál? Mindenütt kerestelek.
– Leibnitznál, az öreg vaknál – vágta rá, s arra gondolt, ezért nem kéne haragudnia az apjának, hiszen a padre azt mondta, segíteni kell annak, aki rászorul.
– Nehogy még egyszer odamenj! Letöröm a derekad, ha megtudom, hogy ott jártál!

Az elkövetkező hetekben a gyerek néha még átszaladt a szomszéd földjére, kitartóan kémlelte a távot, de a ház előtt, a lécekből összetákolt széken senkit sem látott.

Egyik nap idős, ürge asszony jelent meg az udvaron.

– Juanitót keresem – mondta sietősen.
– Hátul van – morogta a férfi. – Aztán mi dolga vele?
– Leibnitz úr küldött.
– Mit akar az a vénember? – förmedt rá.
– Azt mondta, ma meghal, de előtte látni szeretné a fiút.
– Meghal, meghal – dohogta az ember, majd intett Juanitónak, hogy indulhat.

Szaladva mentek. Beléptek a házba. Szegényes faágyon feküdt a sovány férfi. Az öregasszony hozzálépett, megragadta a karját, hogy felébressze. De már nem volt kit.

– Istenem, milyen furcsa! – csapta össze a kezét az öregasszony, és a szomorúan várakozó gyerekre nézett. – Drága fiam, Leibnitz úr vak volt, mégis meglátta a halált!

KESZTHELYI REZSŐ

Egy uratlan relikvia

Nyugágyban köszöntöm a teraszon szelet,
és ő megtorpan, vele meg fecskék, rózságyasok,
fenyő és platán fák csapatosa;
még a tó hullámpárája is moccsatlan vár:
hadd nyugodjak bele végre magamba
egy-egy pillanatig legalább –
akárha éreznék: oly gyakran megtör,
ha a selymes vonzalom és a közöny azon egy –
és még inkább az az emberidom,
amitől szárazon lábad a szív szeme –
mozdulok, korlátra könyökölök, majd strázsálok ott,
míg kel a hold,
és fényhálójába zsákmányul esem.

A hang bája

mikor nem hallik
csak
magamagára.

Jeremiád derű

Az élet míg meg nem születik,
mélyen hál a maga-nemtudás
csöndes éjében,
aztán, majd
koporsójában éppen azt álmodja,
ami bölcsője előtt volt vele.
Önmagam pedig kénytelen
ezzel delejezem meg
tényvalóm villanatait.

A szín bája

árnyéktalanságának
egyedüli
tobzódása.

Karöltve

Velem is leéli magát,
ami nem én, miként eltöltöm vele,
ami ő; pipacsszőnyeg fogad légből hulló
holtakat, tetemük égboltdarabokat
szakaszt ránk ezalatt; lényeseményem
csöpörög, pompát szítál: időtájakat,
ahol a közöny is fájdítja önmagát,
míg mögötte látássötét figyel moccanatlan:
nem a szellemé,
nem az anyagé.

Térdbók

Szeretni – kimeríthetetlen hiány;
alaktalan, ezért kényszerül terád,
hogy látszódjék –
összes részleteidben,
különben életárva;
én pedig
megmúlhatom, ami benned
lakozik; gyönyörű
vagy, gyönyörű, te,
a semmim teste,
szőlőfürtből csordulás

Az élet ezredik bája

pilledésének
láthatatlan koronája.

NOVÁK VALENTIN

KATAKOMBA

Csak fém és hang. Harang. Valakiknek túl hangos, mert nem szoktak hozzá, mert elfelejtették. Mert azt hazudták nekik, hazugságra hív. Hazugságra hív az öblös-érces, székesegyházi, tonnás harangnagyapa, hazugságra hívnak az Őrség falábakon álló unokaharangjai, hazugságra hív a beprogramozott giling-galang harangjáték, hazugságra hív a temetői lélekharang, mert nincs és nincs lélek!, s hazugságra hív a templomi csengettyű. Mert fogalmuk sincs, hogy nagyot lendülünk az égbolt harangnyelvén napkeletre, a buddhista és sinto templomok szellem-izgató harangocskáiról, s hogy visszalendülünk, ráeszmélünk, hogy a haza-szükségről, mikor a harang feláldozható az ágyúöntés véres oltárán, sincs fogalmuk, és szintúgy az elnémult harangokról, és azokról, akikért a harang szól, és... Ők decibellel mérik a fülsértést, míg a többiek engednek a hívásnak. A vasműben mást öntöttek. Más akarat, más hit csengés-bongása kódolta a tudatot. Túl hangos nekik... Nem adnak hozzá munkavédelmi fül dugót... Ám délben lehalkíthatják a sugárzott harangszót. Ez az ő világuk, hisz már megfogantak az éterben a magyar nóta hangjai, már várandós az est a kabaréval, s az éjszaka megszüli a csárdáskirálynőt... Akkor boldogok, ha halkíthatnak, mert uralják az ércbongást, s akkor boldogok, ha a hullámhosszrecsegés és „ultrahangsípolás” végén, az izgatott tekergetést lezárva hangosíthatnak valami könnyen majszolható, valami könnyen emészthető, valami könnyen üríthető. Közben kinevethetik a história-blablát, ha egy tudós bepróbálkozik a komolytalan műsoridőben. (Éjfél előtt tíz perccel egy percben!) Kinevetik, mert a históriát leváltotta az ötvenévnnyi nincs-teketória... Kinevetik, mert nem L. et. életrajzával jönnek, hanem Meotisszal... (Mit nekik Arany? Rúdfőformában értenék!) Közben huncut-csippentős szemekkel (honnan is tanulták?), de egyébként bamba arccal bagatellizálnak a harangjelekkel áldott dátumokon, ha egyáltalán van fogalmuk arról, hogy a dátumok jók egyébre is, minthogy az NB1 fordulói, a Formula 1 közvetítések, és a Heti hitetlen betájolható legyenek a műsorözönben. Fogalmuk sincs egükben büszkén rohögik 1456-ot, s a félévezreddel rárimelő forradalmat, ami hasonló számukra a

vasárnapi ebéd el(1)forrt és fölhabzott tyúkhúsleveséhez. Mit nekik az Andrej Rubljov-film harangöntés jelenete, mit nekik Székelyföld viharfellege szétziláló harangjátéka, mikor kánont zúgnak a pápista, református és unitárius harangok felhőket riogatva. Mikor egy az isten, de kicsit másképp, mint Dávid Ferenc kigondolta. Mit nekik az őrségi haranglábak kongatási rendje – hány ércdöndülés jelent tüzet, hány harangcsendülés jelent esküvőt, hány bongás búcsúztatja a halottakat... Mit nekik bármi?

Harang... Ez a nap a harang napja! Egész nap úgy képzelem – süllyedek. Süllyedek vissza a múltamba. Talán egy kútba. Magánkutamba. Alá kell ereszkednem, mert gyermekkarnyi vastag meztelen csigák jelentek meg a felszínen, s azt tekerzik: "Ez a te múltad! Mit akarsz többet? Ez a tied! Fogyasztd! Fesztívál van!" Nyáladzó csigák évadja... Pucér dögök menete... Tekergőzés... A kút vízszínén egy kereszt alakú ágdarab lebeg. Remeg. Az egyik csiga rátekeredik. Olyan innen föntről, mintha egy ocsmány, ellilult, vízi hulla színű nemi szerv bökődne a véletlen formázta botot. A nemtelen férgek egymáshoz dörgölöznek. Nyálkás testük ihatatlanná nedvedzi a kútvizet, amit egy forrás táplált. Oda kell mennem... Teljes a csönd az áttetsző bűvárharang alatt. Egyenletesen süllyedek. A csigák csak a felszín... Nagyon moszatos a kút terméskőhengere... Tovább, tovább... Itt sok mindennek el kell dőlnie. Néha legalul van, amit fenn keresel. Néha nem önszántából kerül oda a kincs. Kerengeni kezdesz a bűvárharanggal. Körben, egy spirál mentén, homályosan derengő verssorok igyekeznek a mélybe: ki itt merészel égbe menekszik // csönddel fojtanak mert nekik tetszik // mint rúgok kapálok talajt veszítve // röhögnek hisz az Úr sem ereszt be // ütődöm a hírral földnek égnék // mint harangnyelv semmibe érek // árván kongatok nem tudom ért e // kihalt eladott puszták népe... Hatalmas döndülés. A koszos iszapból kipréselt buborékok törnek fölfelé. Nyúlnék utánuk, de a bűvárharang óvó fala nem engedi szabadjára a kezem. Mindegyik buborékban lehetek-volna-őseim lebegnek. Magzati pózban várják a feltámadást. Akkor majd találkozhatunk... Akkor majd szétvetjük a zsugortemetés görcseit, akkor majd emberré szökkenünk a szóróparcella pázsitján, akkor majd kiülünk a Père Lachaise falára, s teli szájjal, hersegő almát majszolva nevetünk a halálon... Mennyi gént kaptam, s egy arcot sem, egy festett-kopott medalion-arcot sem. Csak a nyomorult, íróvá sodort génjeimet, genom-lenyomatát a halk sóhajú múltnak, egy használhatatlan kognitív térképet a meghaladott időhöz. Egy üzenetet, hogy nem kellek nekik, még kísértet-követet sem küldenének az értük átszeánszolt éjszakákba... Harminc százalékgig muslinca génkódok! (Jól bírom a szeszt, ha nem is rakok petéket a kocsmasztalon!) Egy Y-üzenet apámtól. Ő is egy Y-üzenet az apjától. Nagypapám is egy Y-üzenet a dédapámtól... De hogy ő ki volt? Már nagypapámat is csak képről... Azt hiszem, csapdába estem. Fönt a halvány égderengés. De

meztelen csigák görcsös rángatózása teszi visszaszítótá. Talán lenn kellene maradni... Azokhoz? Vissza? Senkinek sem lesznek apjai, anyjai... Magszakadás... Egymásra csavarodnak. Már a kereszt alakú botot sem látni, mert rákínlódták gyűrűsféreg testüket, s abban reménykedve, hogy megmenekülhetnek, egymást taszítják le róla... Nemtelen fajok. Alázatnélküli, csak azért is lények. A perc perisztaltikái... Azokhoz? Vissza? Fogy a levegő ebben a szűken rám méretezett bűvárharangban... S hirtelen megreped a fala. Szemközt velem egy éjfékete kapu homálylik a vízhenger oldalában. Nincs mit tennem. Mentsváram, kútúrhajóm, múltliftem cserbenhagyott, elengedte a kezem. Köldökszinór sosem kapcsolt szerves részeimhez, a távoli ősokhöz. Úsznom kell. Kedvenc stílusomban, a víz alatti úszás mozdulataival. Beérek egy lépcsősorra. Tenyeremmel érintem a grádicsokat. Csúszósak, sikamlósak a moszattól. Inkább a kövek hasadékaiba fűzöm ujjaim, s úgy húzom magam előre, a vélt levegő felé. Kétségbeesve kémlelek föl, s mintha... Számból apránként bugyborgatom a levegőt. Mintha ezekben is magzatőseim lebegnének... S most, mielőtt teljesen belefúlna elmém a kényszerillúzióba, a mélységi mámor nitrogén-trágyájába, mintha fáklyalobok mutatnák az irányt. Kicsobbban fejem a vízből. Levegő. Mintha újjászületnék, csak épp fel nem sírok. Hidegen verődik a hang ebben a kriptadermedtségben. Mintha egy őskeresztény rejtéktemplomban lennék... A múlt édes-savanyú illata émelyít. Mintha korszak. Akár az élet: mintha veled történne, mintha mással, mintha álmodnád, mintha halnád, mintha hosszú lenne, mintha rövid, mintha szerethető, mintha undorító, mintha önsors rontana, mintha istenhez hívna kerek lelkecskénk rotondája... Mintha... Egy korlátba kapaszkodom, kihúzom szétázott testem, s remegő lábakkal törekszem a fáklyák szabta kacsakaringós irányba... A távolban... Mintha zsolozsma hangja lenne... Talán ógörögül. Talán csak Tartarosz jósainak széthulló, összeálló jövődömondása lenne. Talán Delphoi nógatósa. Nem, nem kértem jóslatokat, a bizonyosságot kértem. Nem fizetek holmi jóslatokért. Holmi auguroknak, haruspexeknek, sybilláknak, posztsámánoknak, szotyolázó tenyérbe-mászóknak, telefonbetyároknak. Eleget fizettem. A bizonytalan, szájbúzs ébredésekkel, mikor abból riadtam, hogy egy lotharingiai lakótorony ura vagyok, aki elherdálja ameddig-a-szem-ellát birodalmát, néhány toronyba zárható hercegisasszonyért, az ájulásszerű délutáni álmokkal, mikor cro-magnon-i ősemberhordákat vezettem a barlangi medve karmai közé, mert megint rossz főnök voltam, a hajnali részegségekért, amikre az Andrássy út padjain tettem föl a pontot, manchesteri, utcalány-riogató koldust álom-faragva magamból, aki egzotikus rohadását közszemlére veti. Nesztek – borzadatok és adakozzatok egy imáért, amiben arra kérem az urat, ti ne járjatok ekképp, vagy ne adakozzatok – egy átokért, amit a föld alá mormolok...

Igen, az Andrássy út. Misztikus szerelem fűzött hozzá, vagy csak a Fiala Művészek Klubjának közelség kényszere? Hiszen ott bújt Budapest első világvárosi alléjának platánjai alatt, e végnapjaira lezüllött szórakozóhely, ahol a nyolcvanas években még szellemi ellenállás sarjadt, a kilencvenesben már csak szintetikus buliknak szolgált óvóhelyül. Andrási volt, hiszen messzességbe boldogult anyai nagyanyám neve. Csak így. Egy „s“, „i“. (Erdélyi „i“-s szerénység, ami még az egyik „s“ betűt is elkoptatta?) Valami lecsúszott oldalág, ami ripsz-ropsz vágta ki hétszilvafáját, hogy annak árát elihassa, elkártyázhassa, hogy a nemes fát gyufaszállá hasogatva, megépíthesse hajdan volt nagyságának makett-szégyenét? Ami aztán elporlad két emberöltő alatt a temetői gyertyák mindenkinek-pisla fényétől... Napokat töltöttem Tiszadobon, a két „s“, „y“-os kastélyban. Ismerősen nyekeregtek a padlók, ismerős volt a park, a folyószakasz. A benyakalt Durbincessógor Andrássyvá emelt. Lopott büszkeséggel tekergettem a nyakam, de senki nem látta belém az urat. Aztán kaptam két sallert az éjszakában valami helyi erőtől, s nekikeseredve feküdtem le az Andrássy kastély parkpadján, hogy a hajnali részegségre föltegyem a pontot, amint manchesteri, utcalány-riogató koldust álom-fáragok magamból, aki egzotikus rohadását közszemlére teszi... Előtte még könnyeztem kicsit. Nemesség? Ha-ha... Noblesse oblige vagy snoblesse oblige. Nem kötelez semmi, csak a hagymázás álmok. Igaz, nagyanyám, nőket meghazudtoló dzsenti-könnyedséggel ördögbibliázta és szlopálta el a ki tudja honnan volt vagyont (Andrási), igaz, apám szakértelemmel desztillálta a szilvóriumot nem létező hétszilvafánk férges, potyogott terméséből, s nagy garral, amolyan vérbeli, mezővárosi kisbíró-utódként, carusoi tenorjával énekelte át az átkost, ami neki nem volt az, vörösbárók oltalmában és kétes téeszelnök-egzisztenciáktól ölelve... De ezek mennyire más minőségek! A nemesség mire kötelez ma már? Hisz itt a felkent fejedelem, a szem- és tollforgatás sziklája. Őt mire kötelezte? Vallomásra, ami minden „nemes“ illúziót lefosztatott a látók előtt, de „i“-beszédével lelkesedő hisztériát dagasztott a feltétlen rajongókban. Mert a rajongás, ezt Kemény óta tudjuk, a legveszedelmesebb emberi velejáró... Volt időm így merengeni, míg a fáklák szabta kiutat követtem. Mélyebbre kellene ereszkednem, elhelyett kilábalok – zsörtöltem magammal, a sorsommal, amely mindig kiszúr velem. Sosem találok semmit. Semmi kézzelfoghatót, ami a kékcéduláktól (mikor kiállították a népet) a

rendszer-akármig tartó nagy zárójelen túl röpít. Vissza a sejtés-időbe, hogy abban merítkezve, akár a kereszttvízben, megérezsem az erőt, most nem isten erejét, de a genealógia jellem-összerántó hatalmát... Még azon is túl, a családi legendáriumocská első oldalai elé. Az ismeretlen ük- és szépapák láthatatlan (tejjel a Tejútba írt) ajánló sorai elé... A kitépelt vagy kiesett ívek lapjai keltette álom-huzatba...

Remegő kontúrú csoportozat közelít felém. Ez visszazökkent kínomból. Csuklya mindahányon... Szerzetesek lehetnek... A magyar szerzet tagjai. Szűzfehér Pálosok. Színeikben sem nem papok, sem nem koldusok. Özséb kezében hatalmas kereszt. „Vedd fel a jelet, ember fia, s úgy keresd őseidet! Az ő jelük is ez volt. A hiányzó lapok vízjele eligazít!” Mire szólhattam volna, már tovatűntek... Nagy segítség – mérgeltem. Nekikeseredésem azonnal cinizmusba hanyatlott: forgassak meg egy kivilágított asztali glóbuszt, és öleljem keblemre a nagyvilágot? Az összes őshazákat? A magyarok számtalan őshazáját, az emberi faj bölcsőjét? Megérthetem talán a világfüggés mákonytermészetét is... Keblemre földi táncosok! Ti, danse macabre-isták! Fényes ösvényeken brigadirozó terroristák, forradalom allegóriákon eszme-barikádokat ácsoló „revolucionáriusok”, semmit kavargató, fel-felforgató anarchisták, a „mindent a közös miénkbe” hite szerint gyarapodó bolsevikok, kényszerképzetes, világhengergető gólemek, ti, cionisták, karlendítő kerékkötői a fajok spektrumának, ti, fáscerés nációk, mittudomisták, ginsbergisták, marihuánás humanisták, sorolhatnámisták, hétköznapiisták. STOP! Magamba-szeretlek titeket, hisz mindahány vagyunk egyszerre... Talán lefedhetem a Paradicsomot is, ha átölelem a földet? Eldorádókat, árkádiákat, elysiumokat, örök vadászmezőket, ígéretek földjeit, aranykori üledékeket, atlantiszi tudás-teléreket. S valahol, minden alatt, fölött, mellett, között ott feszül az a mikron átmérőjű aranyfonál, valaha-labirintusom kulcsfonala, a szent, de elfeledett családi damil, ami csak néha csillan be múlt-tavam egén, melynek végén kifogott, Krisztusról mit sem tudó halként veredek, halként, amely nem értheti, mi történik vele, pedig csak úsznia kellene minden erejét megfeszítve. Úszni előre, ellenszegülve a másik nagy emberhalásznak, a Feledésnek. Úszni és letekerni a múltat az orsóról, magával rántani az aranyszálat, belegabalyodni, és az ősök biztos tudásában enyészni el...

Kiértem e katakombából, e gondolati zsákutcából, ahol ugyan a keresztet nem ragadhattam magamhoz, csak csaliként hordozták tova orrom előtt, a személyes ősöket végképp eltékoztaltam, cinikus ökörgondolatimat azonban egy hekatomba oltárán véreztettem ki. Most egy alagsorban állok. Hozzávetőleges lelki tisztaságban. A falban két párhuzamos kürtöt vágatok. A kürtőben egyenközű liftaknák. Fel-le közlekedő rekeszekkel. A liturgia szerint. Páternoszter. Valószínűleg a pokol megfelelése ez az alagsor. Most végre kiderül a gyermekkori nagy talány, mi történik az emberekkel, ha elfelejtenek kiszállni az

utolsó lehetőség szintjén, mielőtt megfordulna a páternoszter. Összelapulnak-e? Ellapátolják-e roncsaikat? Pokolra szállnak, akik imént még a mennyországi kanyarban ügyeskedtek? Odafönn persze senkinek nem esik bántódása, mert mindenki légies, éteri. Honnan veszem egyáltalán, hogy aki fenn járt, az alatt is megjelenik? Sorjáztak a régi-naiv kérdések, s az újabb, kissé nevetségesnek ható kételyek. Ám ezalatt sem jött senki. Nincs pokolra szállás... Nincsenek lapátos ördögök sem. A kabinok szép rendben átkocsiznak egy ívsínen a lemenetből fölmenetbe. Nincs gyűrődés, nincs misztikum, csak idegesítő rend. Ééôôĩĩăăăă ŰőŰőŰŰŰŰ. S különben is? Hol van a tornác, hol öblösödnek a bugyrok, rondabugyrunk, a kollektív tudat? Álltam, vártam... Az az érzésem támadt, hogy a Miatyánkot kell mormolnom, míg olvasó helyett ujjaim porcait morzsolgatom. Persze hiányosan, hisz nem tanította senki. Ha mást nem, annyit elértem, megjött a bátorságom, s mielőtt megszökött volna, beugrottam a felszálló liftakna egyik ásitó kabinjába. A kabinban valami megfoghatatlan nyugalom kerített hatalmába, mintha a felszálló idegpályákba benyomtak volna egy jókora adag érzéstelenítőt. Én voltam az idegingerület, a páternoszter az idegpálya, s az engem körülvevő semmi-levegő maga az epidurális tér. A doktor pedig talán az Isten, aki kellő mennyiségű bölcsességet és önmérsékletet injektált belém, körém... S miféle késztetést szállítottam lentről felfelé? A nyughatatlan parancs voltam. Megtalálni őket. Megtalálni az ősoket, s megtalálni a jelet, ami nekem is jár. A kétely voltam. A dühös kétely kisülése, amit most „kisúlyegyeneztek“, nehogy kárt tegyen a nagy rendszerben elkeseredése közepette, ha mégsem találna megnyugtató válaszokat. Kételytelenül, legyöngítve robogtam váltott lovaimon, a neurotranszmitter-paripák hátán. Mindent elöntött a dopamin-derű.

JÓNÁS TAMÁS

HALÁLFÚGA

Mondjuk, ha meghalok. Kijönnek értem. Kint vagyok.
 Mondják, hogy gyermeki. És szokványos, kis fantázia.
 Mégis csak megdöbbsz, hogy már nem érhetek haza.
 Hoppá, haza. Melyikbe, hogyan és mikor? Hiszem:
 ha meghalok, én nem érem be magamat semmivel.
 Ha meghalsz, mondjuk, előbb, mint én, vagy ők.
 Össze fogom köpködni az összes temetőt.
 Mondjuk. Olvassuk. Nem fog itt meghalni senki se.
 Bár egyre fogy az élet és az életkedv centimétere.
 Ma már egymást szeretik a régen engem szeretők.
 Ma el kell döntenünk, ki haljon meg előbb.

BELSŐ TÁJ

Immár minden bérce csend ül.
 Gazdátlan kendőt markolnak az ágak.
 Egek pihennek az erdőn.
 Csípős tornaillata van a tájnak.
 Lassan lépeget egy-két árny.
 A jó idők üres fészkekbe szállnak.
 A fájdalom, hogy ne tréfálj,
 túl nagyra nő. Az emlékek szedálnak.
 Szandál skandál lépést, héján
 a kábult öntudatnak, kóbor vadállat-
 csapatok vonulnak némán.
 Érett férfiak sírnak az anyáknak.
 Senki nem haragszik énrám.
 Éles bicskát nyit a holnap.
 Becsapott kutyák csaholnak.
 A vén fiatal, s fiatal a vénám.
 Imákat akar bérelni
 a jó ninivei hitetlen. És már
 sehol nem bír letérdelni.

Könyv Kata festményei

MAKKAI ÁDÁM

SZISZÜFOSZ SZIKLÁJA

„Il faut imaginer Sysyphe heureux“* – Albert Camus

(Hegytető, rőt sziklák; akár a Marson is lehetne. Levéltelen óriási fa kiaszott, hosszú, embertörzs vastagságú ágakkal. Ormótlan fekete szikla a fa alatt. A sziklán meztelen férfi ül; hüppögve, hangosan sír. Egy férfi, aki utazótársával most lépett ki egy jókora szappanbuborékra emlékeztető úrjárgányból, pár lépést tesz a szikla felé, majd megáll. A nő egy darabig követi, majd kissé hátrébb megáll. Csodálkozva nézik a meztelen férfit, aki tenyerébe temetett arccal sír a szikla tetején.)

Tézeusz: (Lassan megmozdul, této vázík egy pillanatig, mintegy bocsánatot kérve visszapi llant Ariadnéra, majd egyre határozottabb léptekkel megindul a sziklán ülő férfi felé. Ariadné távolról, halkan és leszegett fejfel követi.) Ember! Anthrope! Te szegény jó ember! Miért sírsz? Ki bántott?

Meztelen férfi: (Észrevette a közeledőket, zokogásából kiszúri az érthető beszédhangot, csak az arca ráng miközben könnyei peregnék. Últében félíg megfordul és kétségbeesett arccal nézi Tézeüszet. Mikor az nem szólal, maga alá, a sziklára mutat, mintegy jelezve hogy mi a baja.)

Tézeusz: (Ariadnéhoz, hátra.) Biztosan megsebesült! Hozz gyorsan valami vizet!

Ariadne: (Tagadólág rázza a fejét és nem mozdu l.)

Tézeusz: (Most egészen odamegy a sziklán gunnyasztó megtört alakhoz, fellép egy farönkre, hogy elérje, és a vállára teszi a kezét.) Na de anthrope, drága jó ember, hát így aztán nem sokra jutunk...Nem tudsz felelni?

Meztelen férfi: (Mintha alábbhagyott volna a zokogása, lassan feltápá szkodva lelép a szikláról és lábra állva Tézeusz felé fordul. Egy hosszú percig némán állnak így egymással szemben, mikor hangosan, szinte eszelősen felkiált.) Tézeusz, Tézeusz! Drága öreg barátom! (Tézeusz vállára borul és megint hangosan, szakadozottan zokog.)

Tézeüs: (Elsápadt a felismeréstől, meg is tándorodik kissé, mikor a másik ráborul, hangja rekedt, halk és akadozó). Sziszüfosz... Drága ember, Sziszüfosz... Te itt? Itt?...Hol ez az itt? Hol vagyunk? Mi történt veled? Beszélj, az istenek szerelmére beszélj!

Sziszüfosz: (Még mindig akadozva, de már érthetően beszél, amint mindketten leülnek a szikla tövébe. Ariadne távolabb állva marad, mintegy kívülről

figyelve őket. A szikla...Tézeüs, a szikla, az én sziklám, Érted? Képzeld... a szikla - megállt!

Tézeüs: Na de ember! Drága ember! Ez lehetetlen...Ne bomolj, te beteg vagy... Miféle szikla állt meg? Az a híres-hírhedett, a te sziklád? A te sziklád az... mint köztudomású...

Sziszüfosz: Ez az, látod, éppen ez az. Te sem... azaz hogy senki sem... nem akarják elhinni. Mindenki azt mondja, hogy ez lehetetlen, hogy a Sziszüfosz sziklája... Nem akarják! Senki sem akarja...

Tézeüs: Miért, te... hogy is mondjam... ez az, te magad sem... nem, ezt nem így...jaj képtelen vagyok beszélni, Sziszüfosz, mondd, drága ember, nem kellene inkább örülnöd? Mert ez csoda! Igazi, ünnepi nagycsoda! Ez bort és hárfákat és bacchánsnőket kíván, Sziszüfosz, ez korszakalkotó, ez a megálló szikla korának a mérföldköve, ez remek... Nna! Hát nem igazi csoda, hogy sikerült neked, nem érted? Neked sikerült, te megmutattad mindenkinek. Ő a röhgő banda, a hitetlen csürhe, hogy járt a lepcsés szájuk az egész ókoron, középkoron meg az egész szerencsétlen újkoron át, hogy írtak, hogy pofáztak, példakép, allegória, szimbólum lettél, édes öregem, drága ember, a huszadik század derekán moralista és egzisztencialista művek jelentek meg mítoszodról, és minden kínodnak, minden vércseppednek hol rejtettebb, hol nyíltabb értelmét tulajdonították. Te lettél a küzdő társadalmak jelképe, te lettél a hivatását betölteni nem tudó úgynevezett „modern ember“ ábrázolására kimagaslóan alkalmas két és félezer éves mélylélektani szimbólum – és te, drága ember, kimásztál a krónikás könyvek lapjai közül, fogtad a nyomorult szikládát és odaverted a hegy tetejére, mint Kolumbusz tojását a király asztalára: Sziszüfosz! Imádlak! Én leborulok előtted! Csodállak! Te igazi hősosz vagy!

Sziszüfosz: (Eltolja magától, újból a tenyerébe temeti arcát és újra zokogni kezd. Tézeüs feláll, körüljárja, Sziszüfosz vállára teszi a kezét, rázza, arcát veregeti. Sziszüfosz lassán abbahagyja a zokogást és beszélni kezd.) Tézeüsöm...hol is kezdjem...nézd...a baj akkor kezdődött mikor

egy nap rádöbbszem, hogy nekem voltaképpen jó görgetnem a sziklát, pedig sokáig lázadoztam ellene. Thesszáliai király koromban, mint tudod, foglyul ejtettem Hádészt, egy hordóba zártam, és ezzel megállítottam a halál folyamatát...

Tézeusz: Tudom, emlékszem. Ezért kaptad Zeusz és a többi istenek büntetését, a szikla görgetését Tartarosban, ami mindig visszagurult...

Sziszüfosz: ...A hegylakók és az állatok kezdtek irigyelni: Nicsak, ennek határozott életcélja van. Először persze mindenki sajnált, tudod, emlékszel, hogy volt régen, te is sajnáltál. De eljött egy pont, egy forduló, egy nemistudommicsoda, ami úgy ült a levegőben, hogy lehetetlen volt nem megszagolni, nem észrevenni. Ez a valami annak a felismerése volt, hogy azok, akik sajnálnak, nem engem sajnálnak, hanem önmagukat, ami – nem tudom követsz-e –, egyben azt is jelentette, hogy engem voltaképpen irigyeltek. Az igazság az volt, hogy voltaképpen ők görgették a sziklát, én csak végrehajtója voltam az ő névtelen görgetésüknek. Te is görgetted, Hektor is, Odüsszeusz is, és mindenki más. Én meg irigyelni kezdtem saját magamat. Ez történt – valami hihetetlen belső megcsavarodás. Volt a hegy, volt a szikla, voltam én és voltak a többiek, de mindez valahogy nem számított többé, nem volt a régi, kedves, ismerős megszokott izomrohasztó, gerincfeszítő kín; mindez átváltozott különbejáratú mítoszom való szkeptikus belső röhögéssé, amit csak az fanyarított-keserített meg minduntalan, hogy félni kezdtem: mi lesz, ha egyszer csak megáll a szikla, mi lesz, ha a szikla nem fog többé visszagurulni lekaszállva fát, bokrot, virágot, kecskegödölyét, madárfészket, mindent, ami csak az útjába kerül... Még visszaesett, visszadübörgött, és újra görgetni kellett, de láttam magam előtt, amint egyszer majd megáll. És hallottam a többiek alattomos pusmogását, láttam magam előtt, ahogy összesugnak, ahogy vállat fordítanak és azt mondják: Sziszüfosz kifúrta a sziklát, kíványa belülről s így súlytalan kérget görget fel a hegyre, nem is nyög már igazi fájdalomtól, hamisak a könnyei... Érted? Félni kezdem iszonyatosan, félni, hogy egyszer csak sikerülni fog. És ez is történt. Ki mitől fél, attól nem menekszik. Küszködve döcögtünk fel a hegyre a szokásos módon, a szikla meg én. Ő elől, én hátul, vonzott mint mindig, persze úgy, hogy én toljam. Hegyipatakokban dőlt rólam a víz; csak egy görög hőrosz tud így izzadni, majd elapadtam a nagy izzadásban és akkor – akkor váratlanul épp elértem a tetőt. Itt, ni, pont ide értem fel, és tudod, az szokott történni, hogy egy pillanatra mindig megállt a szikla, csak utána tántorodott meg és kezdett el újra gurulni lefelé, le a lejtő másik oldalán. És csakugyan beállt a rövid egyensúlyi pillanat... És várok... és visszafojtom a lélegzetem...most...most elindulunk, elől a szikla, én utána... gurulnunk kellene már... és nem, kérlek... és nem. Semmi sem történt. Megállt...

Tézeusz: (dadogva, rekedten az izgalomtól): És....?...és? Mit csináltál te? – jaj, drága öregem... te mit csináltál?

Sziszüfosz: Hát nézd, Tézeusz, ez a legfurcsább dolog, ami akkor velem történt. Nem értem, talán sohasem is fogom megérteni, de talán te... talán te megérted. Az történt, hogy diadalmámoromban felülvoltottam: „Győztem! Győztem! Sziszüfosz legyőzte a bosszuálló isteneket és a sziklát! Emberek! Idefigyeljete! Istenek! Héroszok! Világ! Én, Sziszüfosz, megállítottam a sziklát! Hahóóóóóóó!” És vertem a mellem két ököllel, mint valami oroszlánverő Tarzán és ugráltam és visitottam, rohángáltam a szikla körül és ököllel verdestem... Pajzán ötleteim is kerekedtek, nagy ugrással, hisz’ mindig jó ugró voltam, felugrottam sziklára és – röstellem ezt – hangos röhögés közepette levizeltem a szikla tetejéről. „Így vizeli le Sziszüfosz a világot!” – ezt ordítottam, és még mindig tajtékoztam az örömtől... érted ezt?

Tézeusz: Drága barátom! Hogy értem-e? Micsoda kérdés! Veled együtt vizelek le a szikla tetejéről a világ csipás szemébe. Diadalmámorban hancúrozok most veled, drága öreg barátom...

Sziszüfosz: De az egész nem tartott tovább pár percnél. Hirtelen úgy elapadt bennem a nevetés, mint Zeusz hágt a halandó asszonyban a havivérzés, mikor hirtelen rádöbben, hogy hérosszal terhes, aki kína, küzdelmekre és szerencsétlenségre születik majd a világra. Nagyon hirtelen és egycsapásra apadt el bennem a diadalmi zsivaly, Tézeusz. Megszeppenve kászálódtam le a szikláról és macskaléptekkel, aggódva jártam körül. Hét kört írtam így le, emlékszem egészen pontosan. Pütagorászra gondoltam és arra, hogy a hetes szám mágiája révén talán ílymódon visszanyerem a hatalmam a szikla felett. Igen, Tézeusz, a hatalmamot akartam visszanyerni... Tudom, ez tán ostobának hangzik, mivel hogy eleddig én voltam a szikla rabja. Csakugyan az voltam, amíg folyton visszagördült a hegyről... de most? Tudod miért? Mert ebben a pillanatban semmire sem vágytam jobban, mint hogy újból megmozdíthassam a sziklát... A zárt ajtónak vállal nekivetődő nyomozódetektívek párducugrásával vetettem magam az ormótlan kődarabnak. Kiserkent a vérem, megreccsentek a csontjaim. A szikla meg sem mozdult. Leszegett fejjel, derékban meghajolva hátráltam, hogy lendületet vehessek az újabb rohamra. Majd lábbal vettem magam neki, mint fegyvertelen közelharcban szoktuk volt a barbárokkal, de csak magamat rúgtam hanyatt hat emberhossznyira. Kezdttem vöröset látni. És ekkor nagyon ostoba dolgot követtem el, Tézeusz, mérgemben, már sírva, fejjel rohantam neki a sziklának. Az összeütközés pillanatában azt hittem, a szikla végre megmozdult. Csillagok, szikrák, majd nagy fekete sötétség jött ezután, azt hittem, hogy Hádesz nyelt el. Mikor magamhoz tértem, a szikla mellett feküdtem, feketére fagyott vértócsában. A szikla meg ugyanott állt, nagy komoran, fenyegető mozdulatlansággal.

Tézeusz: És mondd, drága Sziszüfosz, mikor történt mindez?

Sziszüfosz: Nem tudom, nem tudom már. Régen, nagyon régen. Tán fényévekkel ezelőtt. Nem tudok szabadulni a sziklától. Oda vagyok láncolva. Mert lásd, minden mérgem, minden kiábrándultságom ellenére még mindig tart bennem a diadalérzés furcsa, lelkem mélyére üledett fonákja, valami kimondhatatlan, keserűre fordult büszkeség. Mint mikor egy nagy színész élete legjobb előadása után hirtelen észreveszi, hogy üres a nézőtér. Nincs aki megtapsolja. És Aiszkülosz, Arisztofanész és Szofoklész sincsenek ott, hogy legalább egy hunyorgó pillantással bátorítsák. A nézők ott vannak lenn a hegy lábánál, ahol a legurult sziklát kellene újta görgetni felfelé. De a szikla nem mozdul. A sziklát elhagyni: öngyilkosság. Érted? Ez az abszolút egyedüllét. A diadal abszolút bukása.

Ariadne: (Mindeddig nem szólt semmit, de Sziszüfosz utolsó szavai alatt halkán közeledni kezdett a két beszélő férfi felé. Sziszüfosz már korábban észrevette, de mintegy Tézeusz szolgájának tekintette, meg sem biccentette a fejét. Azért mindezideig kicsit Ariadnéhoz is beszélt, aki most elszántan közéjük lép:) Uraim, miközben önök az élet és az érvényesülés örök kérdéseit vitatják, úgy gondolom hogy a test szerényebb problémáiról sem kellene elfeledkeznünk. (Hirtelen jókora ezüsttálca terem a kezében, töltött savanyított szőlőlevelek, olajbogyók, rizs, csibehús, almabor.) Parancsoljanak!

Sziszüfosz: Rendkívüli szolgálóleányod van, Tézeuszom. Hol tettél rá szert? A rabszolgád?

Tézeusz: (Felnevet, szájából majdnem kiesik a falat): A rabszolgám? Jó kérdés. Sokszor azt hiszem, én vagyok az ő rabszolgája. Reménytelen ügy, akárhogy is nézem. Ki kihez tartozik az életben és miért?

Ariadne: (Közéjük telepedik, körbejár a tálca és az almaboros flaska. Kacéran hátraveti a fejét, hollófekeke fürtjei kék felfénnyel, fémesen csilognak. Kora délutáni világosság, de a napot nem látni. Mintegy Tézeuszhoz:) Nemes barátunk még nem ismerte fel ezen „rabszolgá” azonosságát, Hercegem. No de miért is ismert volna fel azonnal? Még jó, hogy Téged megismert. Persze a „rabszolgaságról” mint olyanról többet tudhatna, no de a gondolkodás sosem volt a legerősebb oldala...

Sziszüfosz: Hmmm... Hogy a nyelvét felvágták, annyi biztos... (Ariadnéhoz) Magabiztos nőszemély vagy, húgom, mint aki tudja, hogy nem tévedhet... (hirtelen felkiált) Én vak! Én bolond! (Leteszi a félig rágott szőlőlevelet a tálcára) Ariadne! Sejthettem volna.

Ariadne: Na jól van, jól. A propos rabszolgaság: ez látod kölcsönös, sőt, hogy is mondjam, állandóan körbejáró többoldali viszony is lehet...

Tézeusz és Sziszüfosz (Egyszerre): ...Mi?... Micsoda? Ezt légy oly kegyes és mondd még egyszer...

Ariadne: Nyugalom, urak, nyugalom. Kezdjük előlről. Vegyük a lejtőt, a sziklát, és Téged, ó jeles Sziszüfosz. Példám értelmé nem más, mint hogy ti hárman rabszolgasági háromszögben éltek egymással... (Hogy a két férfi hallgatva mered rá, nagyot lélegzik, és folyékonyan,

de mint aki kicsit unja a magyarázatot, folytatja): Először is, lejtő és meredek hegyoldal nélkül nincs probléma, mert nem volna mire felgörgetned a sziklát, Sziszüfosz. Szikla nélkül sincs probléma, mert a hegyre csak úgy egymagadban felgyalogolhatsz. Ha Te magad ugyanakkor más büntetésben részesültél volna a Halhatatlanoktól, megint csak nem volna probléma, és figyeljetek, most jön a lényeg: a hegynek ugyanolyan szüksége van Rád, és a Sziklára, mint a sziklának Rád, meg a lejtőre, amiből egyenesen következik, hogy neked, Sziszüfosz, ugyanolyan szükséged van a lejtőre és a sziklára egyszerre, mint azoknak Terád, hiszen azok nélkül nem volnál, aki vagy, nem volnál Sziszüfosz.

Sziszüfosz: Aranyos, angyali Ariadne, te bájdús szofista (Tézeüszre kacsint, ravaszdi cimborasággal a szemében, aki cinkos jelleggel visszahunyorít rá), mindez nagyon tetszetős, szép és még igaz is lehet, de azt mondd meg kérlek, hogy mi módon mászhatnék ki a jelenlegi bajból, a pillanatnyilag adott nyomoromból, ami nem más, mint hogy én újból meg akarom mozdítani a sziklát, míg az örökre belégyökerezett a földbe, kimozdíthatatlanul... Erre felelj, furfangos barátom sugárzóhomlokú társa és nemtője, erre adj valamiféle magyarázatot!

Ariadne: (Tézeüsz felé): Herceg Úr! Szíveskedjék átvenni a szót! Én azt hiszem, eleget mondtam. Íme a házifeladat: Adva van Sziszüfosz problémája a maga jelenlegi fonákságában. Nem az első eset. Tedd magad az ő helyzetébe, képzelj bele magad minél elevebben a szikla-ügybe. Hol látod a kiutat?

Tézeüsz: (Rövid töprengés után): Rendben, anthropoi, azt hiszem, talán lesz egy tisztesleges ötletem. Először is megkérdőjelezném Sziszüfosz szinte monomániás szándékát, hogy a sziklát újból meg kell mozdítani. Hátha jól van így, ahogy van? Hátha Sziszüfosznak most az a feladata, hogy tanuljon meg örülni az elért sikernek, annak, hogy annyi erőlködés és vérverejték-ontás után végre megállt a szikla... És persze lehet, hogy Sziszüfosznak akkor van igaza, amikor a sziklát le akarja görgetni a hegytetőről...Vegyük sorra ezt a két lehetőséget. Kezdjük talán azzal, amit Sziszüfosz most oly intenzíven óhajt, adjunk igazat neki, hogy a sziklát újra el kell mozdítani a helyéről.

Sziszüfosz: (Hangosan felnevet): Drága Tézeüszöm, újat mondjál, érted, végre valami új-jaaat. Régesrégen tudom ugyanis, hogy képtelen vagyok belenyugodni ennen sikerembe, abba, hogy megállt a szikla, és hogy ez jelenlegi bajom oka. Tehát most az a teendő, hogy ki kell találnunk: hogyan lehet a sziklát újra megmozdítani...

Tézeüsz: (Lassan feláll és óvatosan körüljárja a sziklát. Ariadne büszke várakozással figyel, mint osztályfőnök a felelő diákot a kerületi tanfelügyelő látogatásakor. Sziszüfosz duzzogó ajakbiggyeszéssel nézi, de nem minden remény nélkül a pillantásában): Ria, szívceském, adnád már ide légy szíves a pankhronovideomatádat, a retikulödbe tettem a minap.

Ariadne: (Tagadóan rázza a fejét): Nem megy, öregúr, azt sajnos nem lehet.

Tézeusz: (Mérgesen legyint) Adja-adja, adogatja, de mindig csak a kisujját. Kieszelni mindent nekem kell, de mikor arra kerül a sor, hogy...

Sziszüfosz: (Türelmetlenül közbevág): Hagyjátok a családi jelenetet! Veszekedtek állandóan, mint egy nyavalyás ötezeréves házaspár, miközben én itt senyvedek a sziklával... Tessék kooperálni és nem állandóan...

Tézeusz: (Harmadszor kerül meg a sziklát, hirtelen felkiált): Megvan! Megvan! Amennyiben a siker visszájára fordításával kezdjük, Te, Sziszüfosz részletekben fogod elhordani a szikládát.

Sziszüfosz: Micsodaaaa? Megbolondultál?

Tézeusz: Nem, nem dehogyis...Részletekben. Felrobbantjuk.

Sziszüfosz: Felrobbantjátok? De mivel? Hogyan? Miért? Az nem család?

Ariadne: (Diadalmasan és fenséges nyugalommal mosolyog, halkán bólogatva): Helyes úton volnánk az első hipotézis értelmében...

Tézeusz: Hogy mivel? Hát szavakkal. Dinamitot meg atomrakétát csak a majmok használnak manapság.

Sziszüfosz: Szavakkal? Hogy lehet szavakkal sziklát robbantani?

Tézeusz: Ilyen sziklát, értesülésedre, csak szavakkal lehet robbantani.

Sziszüfosz: (Észbekapva): Ja igen...Analízis inkább, mint szintézis. Hiába, na, felejt az ember. Rég volt nagyon amikor iskolába jártam a jeles Anaximandroszhoz.

Tézeusz: Baj lesz a dátumokkal. Te nem is éltél soha Kisázsiaiban.

Sziszüfosz: Jó, igaz hogy egy kis matekoktatást is kaptam Thálész mestertől, de egyébként furcsának tartom, hogy épp Te magyarázod meg, hogy miért épp csak szavakkal lehet sziklát robbantani, és még pont Te jössz az anakronizmus! Ó-szanszkrit mesék ezek. Ti ketten, már megbocsássatok, éppen olyan mítosz-kisajátítók vagytok, mint én...

Ariadne: (Egyre jobban mulat magában): Nagyon jó, nagyon jól van, fiúk. Ez az. Helyben vagyunk. Mítoszkisajátítás. Látom, Sziszüfosz, kezdesz magadhoz térni és olajozottabban járnak az agykerekeid.

Sziszüfosz: (Sóhajt, türelmetlenül legyint): Köszönöm az elismerést, szépséges fiók-Médeiánk, de az én bajaim pillanatnyilag rendkívül égetőek.

Ariadne: (Felcsattan): „Fiók-Médeia”? Még hogy ilyet...Kikérem magamnak! Én elsősorban Minosz király leánya vagyok Krétáról, ahol istennőként tiszteltek, továbbá elsőrangú varázslónő vagyok a delphoi iskolából, akibe Óistensége, Dionüszosz is belészeretett, s ezért nem tűrhetem hogy mindenféle gyerekgyilkos házszartos hisztérikához hasonlítsanak! (Megnyugodva folytatja): Különbösen erre a mítoszkisajátítási dologra még visszatérünk. Csomó szakadozott, piszkos bizonyítványt látok magam körül. Mindenki tele van

rejtgetnivalóval és hazugságokkal. Micsoda szemétrakás, ki sem látszotok belőle. Teljes útvesztő. Pfuj. (Megvetően hátfelfordít.)

Tézeusz: (Nem figyelt oda Ariadne és Szisüfosz beszédére, leszegett fejjel, konok elszánsággal, háta megett összekulcsolt kezekkel köröket ró a szikla körül és élőhangú meditációt folytat): Szóval analízis. Szikla. Szisüfosz. Lejtő. Lejtő, Szikla és Szisüfosz. Lejtő, Szisüfosz, és szikla. Rabszolgaság. Önkéntes rabszolgaság. Meredek lejtő. A szikla húzza Szisüfoszt. Szisüfosz tolja a sziklát. A szikla nem akar megállni. Szisüfosz tengert izzad. De Szisüfosz titokban boldog: sajnál mindenki mást, akinek nincs elkötelezett tennivalója. A szikla váratlanul megáll. Szisüfosz diadalmámorában ráugrik és levizel a szikláról. Szisüfosz újra el akarja indítani a sziklát. A szikla nem mozdul. Szisüfosz tengert vérzik körülötte. (Tézeusz szemei előtt egy hatalmas egyenlőszárú háromszög jelenik meg, melyben az elektronok hol jobbról balra, hol balról jobbra száguldoznak, mint a vak patkányok egy kísérleti laboratórium útvesztőjében. Közben a szikla csak áll és meg sem mozdul. Egyre szaporább léptekkel, szinte futólépésben megy a szikla körül.) Értem! Értem! A szikla nem más, mint maga a hegy, Hádész dombja, a lejtő és a meredek nem más, mint Szisüfosz maga, és ezért a szikla sem más, mint Szisüfosz maga, szenvedése boldogság volt, boldogsága szenvedés, sikere kudarc, kudarc a legnagyobb siker. Szisüfosz fogságba ejtette Hádészt, a halál istenét, aki ezért őt megbüntette, azaz örök életet jelentő életcélt adott neki, és most választania kell a siker és a bukás élménye között... (Hangosan felordít): Szisüfosz!

Fordulj meg!

Szisüfosz: (Reszketve megfordult): Jaj! A szemem! A szemem! A füleim! (Óriási robbanás hallatszik, kék és vörös fények villannak. Percekig korom és hamu szítál, orkánszerűen fúj a szél. A zaj fokozatosan elül, a szél enyhül. Jókora drágakőrakás csillog-vibrál az ormótlan szikla helyén.)

Ariadne: Ti héroszok, fogjunk kezét.

Tézeusz, Szisüfosz: (Egyszerre): Minek? Mit akarsz?

Ariadne: Gyerünk, gyerünk, nem okvetetlenkedni. (Körbe állnak a drágakőrakás körül. Ariadne tánclepetést tesz jobbra, majd balra, egyik lába térdben hajlított, a másik mereven nyúlik ki a táncmozdulattal ellenkező irányba. Tézeusz és Szisüfosz megértették, hogy mit akar, és néma engedelmisséggel követik a koreográfiát.)

Sziszüfosz: (Mebontja a tánckört, mire Tézeüs és Ariadne is abbahagyják. Sziszüfosz meghátrál, majd leszegett fejjel, mint sebzett bika az arénában, nekiront a drágakőrakásnak és dobálni, hányni kezdi a gyémántokat, smaragdokat, csillogó rubintokat meg zafirokat. Pár percig mint az eszeveszett dobálja a köveket, majd görcsösen hahotázni kezd, s a földre veti magát.)

Tézeüs: Ember, ember, anthrope, drága ember, már megint mi lel?

Ariadne: Gondolhattad volna. Most majd nem tud választani. Nyilvánvaló, hogy az egészet nem rakhatja zsebre.

Tézeüs: Mondd angeloszkám, nem kegyetlenség ez szegény Sziszüfoszunk iránt? Bevallom, én már régebben megbolondultam volna. Alig hogy egyik dilemmájából kiszabadítjuk, rögtön egy másikba zuhan, és ennek mind mi vagyunk az oka...

Ariadne: Ezek az élet rejtvényei, s mindegyik olyan, mint egy labirintus. Mint jelesen emlékszel, én többet nem vezetek ki senkit semmiféle labirintusból – én már a trójai háború alatt elmetszettem közismert és irigyelt fonalamat s világosan megmondtam, hogy mostantól mindenkinek önmagát kell kivezetnie...

Tézeüs: És ha ez nem sikerül? Hányan tudták kivezetni önmagukat a Te híres-hírhedett fonalad nélkül?

Ariadne: (Kicsit unottan) Nézd, Hercegem, a világtörténelem folyamán hányan értették meg, hogy mi fán terem az a híres „Ariadne fonala”? Nem minden labirintus három dimenziós és nem mindegyikből lehet élve kikecmeregni, még akkor sem, ha beavatott az illető. Volt olyan is, mint Nagy Sándor, aki egy éles kardvágással oldotta meg a maga problémáját...

Tézeüs: A „gordiuszi csomóra” gondolsz?

Ariadne: Arra, igen.

Sziszüfosz: (Ingerülten): Ti már Nagy Sándornál tartotok, én meg itt kínlódom a választás, illetve a választani-nem-tudás kínjában. Ez aztán az igazi embarras du choix...

Ariadne: Érdemtelen követőink, a latin nyelvű rómaiak több nyelv keletkezésének adtak tápot, így a franciának is. Gondolom Sziszüfosz Albert Camus mester írásainak láttán lelkesedett fel e nyelvért, minthogy Camus egész kötetet szentelt Sziszüfosznak, elejtve az ötletet, hogy „el kell tudnunk képzelni, hogy Sziszüfosz boldog...”

Tézeüs: Mikor boldog? Hogyha állandóan visszagurul a szikla, vagy ha végre megáll?

Sziszüfosz: (Izgatottan): Hát persze, akkor, amikor visszagurul és nekem előről kellett kezdenem a látszólag értelmetlen görgetést.

Tézeüs: (Gúnyosan)... „Látszólag” értelmetlen görgetést?

Sziszüfosz: Igen, nekem szükségem van arra, hogy a szikla mindig visszaguruljon. Ne álljon meg, igen, ezt akarom. Addig volt jó, amíg volt miért küszködni és reménykedni, hogy hátha csak egyszer

megáll... Most legyetek igazán nagyok és segítsetek visszavarázsolni a sziklát a sok értelmetlen drágakőből!

Ariadne: (Gúnyolódó pajkossággal): Tegyük fel, anthrope, hogy visszakapod a sziklát a sok drágakő helyett. Mi sem garantálja, hogy újra le fog gördülni – már ha ezt szeretnéd –, vagy hogy állva marad, hogyha végül is azt választanád...

Tézeusz: Talán úgy volna jó, hogy maradjon az eredeti szikla, mi meg tűnjünk el Athénbe, ahol az iszonyú EU adósság miatt épp lemondatták az aktuális miniszterelnököt, ott kellene ügyködnünk egy darabig, hogy elmondhassuk: „megcselekedtük amit megkövetelt a haza...”

Ariadne: Jó, akkor kezdjük a retranzformációt. Kézfogás, indulás!

(Jobbról Tézeüsszel, balra Szisüfoszal táncolni kezd a drágakőrákás körött. Ahogy gyorsulnak a táncosok, a drágakövek elhagyják ragyogásukat és öklömnyi szürke darabbá válva rendre összeragadnak. A hetedik kör végén ott áll az eredeti szikla, amin ülve Tézeusz először meglátta a zokogó férfit.)

Tézeusz: (Atyai fölénnel): Akkor sziveskedj visszaülni a sziklád tetejére, ahol kényelmetlen, de megszokott ülést találsz a meditációra: mit is akarsz te tulajdonképpen? Mozgó sziklát? Álló sziklát? Hogy sajnáljanak az állatok és az emberek, amiért folyton görgetned kell, vagy azért sajnáljanak, mert nincs többé mit görgetned? Egyáltalán: sajnáljanak, vagy irigyeljenek?

Szisüfosz: (Visszaül a sziklára, onnan beszél):

Az élet kusza álom,
az életem: halálom.
A halálom: az élet,
kőnyörtelen ítélet.
Ha megmozdul a sziklám
Hádész megharagszik rám,
s ha sziklám meg sem mozdul
kudarcom jóra fordul.
Kudarcom az, hogy győztem,
sok rossz istent legyűrtem.
Legyőztem sok kis istent,
odefent is, meg itt lent.
A szikla áll, vagy gördül,
alatta fű se zöldül,
a kérdés ez, hogy mit hoz
e vén Szisüfosz mítosz –
hazámat majd' kirúgták
Euró-bankár bandák:
s bár Európát mi szültük
majdnem halálra hültünk.

Hogy „kint” vagy „bent”? – Egyik se jó
Zeüsz kalandja: e – u – r – ó $\frac{3}{4}$
a Boszporuszon hozta át
Kis-Ázsiából Európát.
Hellász Hádészban térdepel,
sok kisisten ezt érte el.
Robbantott szikla: drágakő,
de nekünk már csak márka kő?
A briteké legyen a font,
no majd kapnak ők is pofont,
a franc a frankot egye meg,
rohadt az egész egyveleg.
Akkor szép egy probléma,
Hogyha vége: poéma.
Absolutio, katarzis?
Álom, akármit akarsz is.

(Hanyatt dől, és behúnyt szemmel hangosan horkolni kezd.
Thézeüsz és Ariadne meglepetten látják, hogy Sziszüfosz bal
halántékából egy guruló szikla képe áll elő, míg a jobb halántékából
egy mereven álló szikla.)

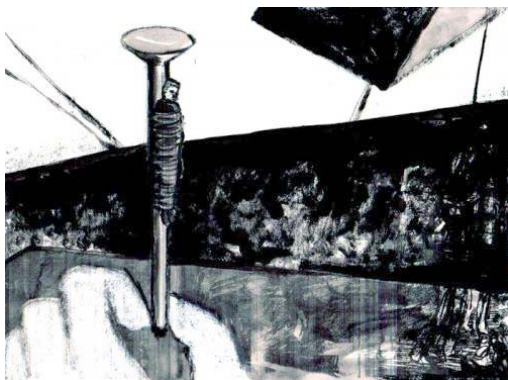
Ariadne: (Ünnepélyesen): Ennek így kellett lennie. Olyan ez, mint
az izraeli–palesztin probléma: megoldhatatlan. Sziszüfoszt a költészet
fogja megváltani, habár egyelőre még kezdő ebben a szép szakmában.

Tézeüsz: Jó, akkor szólok Melpomené múzsának. (Ariadnet kézen
fogva visszalépnek a kékes fényű szappanbuborékba és eltűnnek.)

**El kell képzelnünk, hogy Sziszüfosz boldog.*

(Részlet az Ariadne elmetszi fonálát című készülő regényből)

A drámajátékhoz Jankovics Marcell Sisyphus című animációs
filmjének részleteit társítottuk

DEBRECZENY GYÖRGY

BECKETT-DALOK (26-50)

26.

A kavics megmozdul
a tócsa mélyén
de amikor eszembe jut
senki nem kérdezi a nevem
Homályos árnyak tolongnak
sötét szobákban
A rothadás nyugalmaiban
emlékezem
Magamtól is
abbahagytam volna
amit még el se kezdtem
Kiabáljunk a saját árnyékunknak
és lehetőség szerint
szóltassuk meg a dudát
a kolompot
meg a nagyharangot

27.

A kapunál az őrszem
 azt mondta hogy tűnés!
 Aki engem figyelt
 azt is figyelték a rácsok mögül
 Jelen időben könnyű elesni
 No de milyen nehéz elesni
 a múltban
 hősiezen
 Pedig a rothadás is élet
 történjen akár
 a föld fölött
 vagy alatta
 Én nem vagyok hős
 csak a kalapom leng
 Kalapom árnyékát
 árnyékom lengeti

28.

Hős vagyok
 hős vagyok mégis:
 egy regény vagy versciklus hőse
 Most fogok elesni majd
 De előbb még
 a zsebemből kiveszek
 egy kavicsot
 és elkezdem szopogatni
 Nem tetszik nekem a lassúságom
 sem a segélyegylet kenyere
 Jelen időben beszélek
 az irgalomról
 Bennem is nevetgél valaki
 akár a mosogatórongy
 Most fogok elesni majd
 múltidőben

29.

A föld szagát éreztem
 a fű között
 néztem a szamarak
 kecses lépteit
 Vagyis nem láttam semmit
 Azt sem láttam
 ahogy a révész a vízbe köpött
 vagy a tenyerébe
 A gyászhuszár meghalt
 de unta magát odaát
 Folyton visszajött
 és mindig másik gödörbe feküdt
 Ne hagyjátok magatokat becsapni
 előbb mindig ellenőrizzék a gödröt
 és csak akkor feküdjete bele
 hogyha megfelelő

30.

Nem akarok senkit megsérteni
 nincs is igazi éjszaka
 Pontosabban nincs is különbség
 nappal és éjszaka között
 A kutya mellett
 ott liheg a pásztor
 dühösen harapdálja magát
 dühösen béget a nyáj helyett
 Jó a pásztornak
 mert van nyája
 Jó a mészárosnak
 mert van vágóhídja
 Engem nézett a pásztor
 és engem nézett a mészáros is
 Biztosan tetszettem nekik
 Engem bámultak egész éjszaka

31.

Arra nagyon kell figyelünk
hogy lehetőleg mindig beszéljünk
folyton járjon a szánk
Amikor hallgatunk akkor is
Nagyon kell erre ügyelnünk
még írás közben is
Sőt talán akkor a leginkább
Silány legelőn legelészve
ott is járjon a szánk
Járjon folyton a szánk
Beszéljünk mindig lehetőleg
Figyeljünk erre nagyon
Hallgatás közben is járjon a szánk
Beszéljünk úgy
hogy közben ne mondjuk el
amit el akarunk mondani

32.

A kód ad vissza önmagának
hisz nem baj ha kissé
homályban marad az ember
Ha gondolataira fátyol borul
akár egy menyasszonyra
Fantasztikus hogy a kód
segítségével mennyire
megismerhetjük magunkat!
A kódben messzire látunk
és mégis beburkol beborít
megszoptat szinte
mint csecsemőjét az anya
A kód menyasszony és anya
A kód én vagyok
Visszaadom magamat
önmagának

33.

Távolról sincs vége
közelről sem kezdődik el
Csak még hozzátenném
hogy valamit elvennék belőle
Minden erőfeszitésem célja
az elernyedés
A nedves föld megcsillan
egy pillanatra
Isten a porból vette el
az embert aki kicsi
ezért fontos hogy vasárnap
szép népviseletben
menjünk a templomba
a tíz órai nagymisére
Nem tíz órakor van vége
hanem akkor kezdődik el

34.

Ömlik a gáz
Vagyis szivárog
Az alfelemből
Undorral említtem ezt
Nem lenne illendő
ilyesmi miatt lelkesedni
mégis már napok óta
csak erre gondolok
És az Újság
Irodalmi mellékletére
Mert az Újságból
irodalom szivárog
és az ilyesmi miatt
már lehet lelkesedni
Nem vagyok nagy fingó
nem írok sokat

35.

Lázasan kutattam
 emlékezetemben
 A lázat kerestem
 és a szép útleírásokat
 Utazók utaztak
 gyönyörű városokban
 ahová be se tették
 a lábukat
 A városok csodásak
 és tele vannak
 halottak szobraival
 meg temetőikkel
 Gyászhuszárok
 vágtatnak
 fekete lovakon
 A városok temetőik

36.

Kukákba másztam lázasan
 fémdobozokat keresve
 Acélos akartam lenni
 és mégis könnyű
 fess frissen borotvált
 de hát az illat
 a kukaillat
 velem tartott mindenhová
 A kukákból
 a fémdobozokat kidobáltam
 guggoltam a helyzet magaslatán
 pontosabban a mélység alján
 Azután kimásztam a kukából
 és dühömben
 a fémdobozokat összetapostam
 Kisebb helyet foglaltak így

37.

Kisebb helyet foglal az ember
ha eltapossák
vagy összetapossák
Taposni mindig érdemes
Kevés a hely
Lehet könyökkel is
helyet csinálni
de addig mit tesz a láb?
A testmozgás is fontos
Át kell mozgatni
minden izmot
futólépésben
Sietni kell
Kevés a hely
a városokban
és a temetőben

38.

Nem tudom kifejezni magam
nekem ez túl nehéz
Csak azt tudom
amit a szavak tudnak
Az edény
az éjjeliedény
aljára a szavak lerakódnak
Meg a karima köré
Udvariasan karimájánál fogva
megemelem a kalapomat
es imígyen szólok majd:
Bocsánat uram
ne haragudjon kérem
meg tudná mondani
mi a neve
ennek az alkotásnak?

39.

A szavak meghaltak a hazáért
de hadiözvegyük
nyugdíját államosították
A szavak már amúgy is
öregesek voltak
állatorvoshoz kellett volna
vinni őket
ami nem két fillér
A szavak már vakok voltak
süketek reumaság
műfogsoruk volt
és csorgott a vizeletük
Minduntalan
összecsinálták magukat
A szavak meghaltak
a szavakért

40.

Az ember mindig azt teszi
amit nem akar
Ez a rokonszenves benne
és ezért vannak rokonai is
Az elhatározás elhalálozás
Az elhatározás szóbőzség
mellbőzség csípőbőzség
és így tovább
Lefelé
A szavak valahogy
olyan rokonszenvesek
a sűrű homályban
Harmadnapra
meghaltak a szavak
Menjetek és segítsetek
eltemetni a szavakat

41.

Mintha csúcsos kalapot
viselt volna a lélek
és az égboltról beszélek
ott időzöm valahol
Ahol levettem a kalapom
A déli harangszó
és kerékpárom között lebegek
Történik a fejemben valami:
magas fű s némaság
A bankjegyet a számba tömtem
de nem a pénz miatt
keresek menedéket itt
Jönnek a rendőrök kettesével
mert létezésem sérti a rendet
A törvény előtt meg kell hajolni:
bankjegyeket tömök a számba

42.

Ő a mellékhelyiségben
vidáman szökdécseltem
hatalmas mankóim között
Toltam előre a tulajdont:
a szennyes lepedőt
a tulajdon szennyes lepedőmet
Tolt előre a tulajdonosi érzés
És sehol egy mosoda!
Halottak falták mellettem a csirkét
poétikus szalmakalapban
kilógott belőlük a vers
ebédidőben
A mellékhelyiségben
a kegyes hölgy
egy csorba csészét nyújt felém
Mankóimat eldobom s
meghajolok

43.

Kavicsot kovácsolok majd
egy tócsa mélyén
nem kérdezem magamtól nevemet
Pedig a rothadás is élet
Mindig jelenidőben beszélek
ahogy a révész a vízbe köp
Nem akarok senkit megsérteni
silány legelőn legelészve
Csak még hozzátenném
fémdobozok vágatnak
fekete lovakon
összetapossák a temetőket
Kegyeletteljesen megemelem
rongyos szalmakalapomat
A szavak meghaltak a hazáért
A haza meghalt a szavakért

44.

Hegyem meredeken
az út felé kanyarodott
Nem tudtam jó úton haladok-e
és bosszantott hogy minden bosszant
Tartottuk a hölgygel
tartottuk a döglött kutyát
akinek élete befejeződött
toltuk a kerékpárt
Az én életem befejeződött
és valahogy mégsem ért véget
hát ezt meg milyen
igeidővel fejezzem ki most?
Hegyem meredeken
a bosszúság felé kanyarodott
és én nem tudtam
vajon jó úton bosszankodom-e

45.

Döntő morális választás
az én elkötelezettségem
amely meghatározott
cselekvésre készítet
Kötelességérzetből fakadó
cselekedet
érzelmi indíttatású
vagy értelmi
meggyőződésen alapuló
kiállás egy adott
vagy elvett eszme mellett
Hétvégén szívesen járok
múzeumba színházba templomba
Elkötelezett vagyok
mint egy kötélverő
Elfelejtettem hogy mi mellett

46.

Amit ma megtanulok
holnapra elfelejtem
A Döglött Kutya évében
kerékpárommal rohanok a falnak
Bölcsen teszem ha megfontolom
hogy melyik falnak rohanok
Mindenről megvan a véleményem
és hangot is adok neki
A kerékpárom hangot ad
amikor nekicsapódik a falnak
Hogyan szeressünk
egy nehezen kezelhető kerékpárt?
Hogyan vezessük életünk rozoga
irányíthatatlan kerékpárját?
A Döglött Kutya évében
mindig sokat tanulok

47.

Ahol a vágóhidak vannak
kegyelmes uram
ott lakik az én édesanyám
szép virágoskertben
Ahol a kegyelmes urak
a szájukat kinyitják
ott van a vágóhíd
édesanyám
A vágóhíd tornyában
karomban tartottam a holdat
súlyos volt és hideg
Édesanyám a virágokat locsolta
Ahol a vágóhidak vannak
kegyelmes uram
ott nőnek a legszebb virágok
ott világít legszebben a hold

48.

Rám se hederítsetek!
Palástomat nem palástolva
viszonozni fogom
a kedvességeitek
Aztán meg rájövünk
nem is mi haltunk meg
hanem a többiek
Karunkban tartjuk a holdat
de mindig a hátsóját
mutatja felénk
zenekíséret mellett
folyópartokon emelt színpadokon
A nyelv keresi a lunáris jelentést
Ez a nagy darab kutyaszar
amibe valaki belelépett
a költőiség látszatát keltő szöveg

49.

Szükségtelen logikai rendbe
 rendetlenednek a dolgok
 A mű birtoklása
 és a mű valódi élvezete
 Szép természeti környezetben
 a templom udvarán
 áll egy hatalmas lingam
 De kőből van
 Itt a tavasz Párosodjatok
 A továbbiakról
 köszönöm de nem
 kérek tájékoztatást
 Szükségtelen lenne
 Egyszerűen húzzátok le
 magatok után a vécét
 és kész

50.

Fontos hogy vasárnap
 irodalom szivárog
 gyönyörű városokban
 De hát az illat!
 Kevés a hely az illatoknak
 A szavak a karimára lerakódnak
 A törvény előtt meg kell hajolni
 hatalmas mankóim között
 Silány legelőmön legelészve
 nem tudom jó úton haladok-e
 az illemhely
 vagy a vágóhíd felé
 Zenekíséret mellett
 húzzátok le a vécét
 Mankóimra mutatok szerényen
 Nem akarok senkit megsérteni

DERVISTÁNCOK

HEKL KRISZTINA NOVELLÁI

ABRAK A DABRA

Nincs rajta az ökörszarv. Pedig én éppen ezért jöttem. A szövetség oldalán fehér klepetyusban, ökörszarral a fején hörpölt az aranszínű kehelyből. Bal kezében magásra tartott kard. A fotó közepén fodrozódó matyómintás terítő az alap. Valamelyik vidéki tanítványa konyháját díszíthette. Legalább a piros, kerekklencsésű auralátó szemüveg lenne rajta. Meg a kínai piacos ezüsting, hogy röhöghessek egy jót. Ehelyett bamba arckifejezéssel, farmerben és pólóban nyit ajtót. Úgy látszik, pénteken a boszorkányoknál is jeans day van.

Belépek. A stúdió egyáltalán nem félelmetes. Sehol hanyagul letámasztott cirokseprű, bájitallal, vagy békanyállal teli rézüst, csak tiffany lámpák, bordó taposólapok, aranszegélyű, giccses tapéta, akár egy korosodó nőgyógyász magánrendelőjében. Félhomályos beugróba vezet. Asztal, székek, és a szemközti falon egy polc. A polcon befőttes gumival összefogott fényképköteg, legfelül szép arcú, tizennégy év körüli kislány fotója. A felvételek mellett tűpárnaként agyonszurkált vudubabák. Az egyik figura nemi szervéből állnak ki a gombostűk, egy másik baba egész teste tűpárna. Leültet az asztalhoz és megkérdi, mi a panasz. Képtelen vagyok koncentrálni. Folyamatosan a kislány képe jár az eszemben, vajon az a beteg állat, aki a fotót hozta, kínozni akarja őt, vagy szerelmi kötést rátenni. Miért jött ide, kérdi tőlem a boszorkány. Most kellene részletesen beszámolnom viszontagságaimról, de fásultságomban semmi sem jut eszembe. Azon gondolkodom, ki kellene csapni az asztalra a tízezrest, és megkérni a mestert, hogy szedje le a polcról a legjobban összeszurkált vudubabát s húzza ki belőle gombostűket, mert az a kis figura valószínűleg én vagyok.

Szerintem megátkoztak, nyöszörgöm halkan. Először helyzetelemzést végzünk, mondja komolyan. Tarot kártyát vet, húznom kell bal kézzel négy lapot. Kereszt alakban kirakja őket. Homlokát ráncolva hümmög. Megállapítja, hogy engem valóban megátkoztak. A helyzet súlyosságát alátámasztandó, újabb nyolc lapot húzat velem. Bonyolult mintát formáz belőlük, majd egyenként

felfordítja a lapokat. Szomorúan néz rám, mint orvos a halálos betegre. Profi az átok, a maga ellensége is segítséget kért. Fennhangon számolni kezd. Összeadja a lapok értékét, integrál, derivál, gyököt von, olyan erősen koncentrálni, hogy kidagadnak az erek a homlokán. Le tudom venni az átkot, de nem lesz könnyű. Negyven rongyba kerül, néz rám állhatatosan.

Itt sincs szerencsém, válaszolom, majd veszem a táskámat és felállok. Az asztal, ahol eddig ültem, táncolni kezd. Rémülten iramodok a bejárati ajtó felé, de egy malacpersely ugrik elélem. Bedobom a jóslás árát, mire ő hangosan rőfögve megköszöni, és kienged.

A körfolyosón megállok, letörök egy darabot a mézeskalács korlátból, és elmajszolom a simogató napfényben.

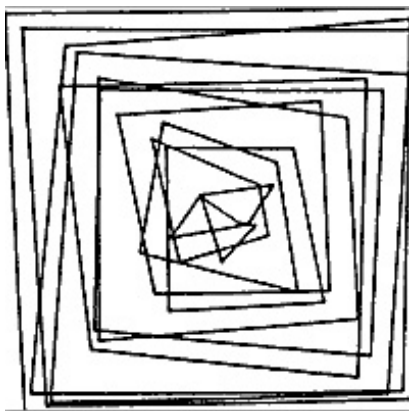
DERVISTÁNC

Már rég túl vagyok az egészen, amikor egy nap egy külvárosi étteremben zavarba hoz a velem szemközt ülő férfi. Lazán odaveti, hogy nem érti, miért ő mesél folyton, és én miért hallgatok, előtte nincs mit titkolnom, biztosan nem vagyok gyerekgyilkos. Fél perccel azelőtt még fogtam a kezét, most ordítanám, de én gyereket öltem. Szeretnék elrohanni, ki az utcára, bele a hóba, az éjszakába.

Huszonnyolc évesen még nem volt bűnöm. Mint egy képet, úgy látom akkori önmagam. Olyan vagyok, mint a hűtőszekrény felső polcára tett, friss uborka. Külsőm később alig gyűrődik meg, csak a belsőm tömörödik majd össze. Akkoriban még mindig a tinédzserkoromban elmaradt élményeket kompenzálom, a táncórákat, a koncerteket, a sátras túrákat, és a fiúkat.

Azon a bizonyos napon, amikor a bűnössé válás megkezdődik, nem nézek semerre, ezért észre sem veszem, hogy rámköszön valaki. Ez a valaki, akit már évek óta jól ismerek, nem túl magas, inkább atletikus alkat, göndör fürtös, szabályos arcát kockaszemüveggel hangsúlyozza, ami a csúnya fiúkat stílusossá, a szépeket intelligenssé teszi. Sohasem voltam oda a maskarákért. Némán bámulok ki orrom mögül, amikor elélem áll.

A következő képen fekszem az ágyon. Az utca nyirkos és sötét, a szobában az energiatakarékos izzó sarki fénye, és az elkent szempillafesték egy riadt, állatkerti panda vonásait festi az arcomra.

Mögöttem egy férfi, az ágy melletti kisasztalon a kockakeretes szemüveg. Biztos, hogy figyeltél, kérdezem én, ne aggódj már, nem lesz semmi baj, válaszolja ő, neheztelő hangon. Az előbb olyan gyerekes sutasággal szeretkezett velem, mint aki még nem volt nővel. Nem kérdezek többet, csak hozzábújok egy látszólagos öleléssel. Fejem nem illik a mellkasára.

Két hét múlva már biztos vagyok benne. Folyamatosan eszik. Egy fahéjas-almás csoki, és egy mandulás-mogyorós a napi fejadagja. Ezeket nagyon szereti,

és az ebédet is mohón falja. A testemet gyöttri, a hasamat szurkálja. A túlélésért küzd, meg kell tapadnia, nagyon nagyra kell nőnie, osztódó sejtekké válni, csontokat és arcot formázni olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak lehet, hogy helyet kapjon ebben a világban, ahol az érzelem nyűg, és az emberek az agyukban léteznek.

Az eladó felhúzza a szemöldökét, amikor ötfélét kérek belőle, hazamegyek, megfogom a kilencvenkilenc százalék pontosságút, kiveszem a csomagolásból, és eltávolítom a fedőkupakot. Leteszem magam mellé, a fürdőkád peremére. A halvány bíborszínű áramlás eléri a kontrollablakot, aztán lassan tovaterjed a tesztablak felé. Egy csík, egy élet. Két csík, egy élet, egy halál.

Felesleges körök. Feleslegesen kérdezem a gyerek apját, és feleslegesen hallgatom az ellenzők táborát. A lelkiismeretemre építenek, nagyon meg fogom bánni, össze fogok törni. Bölcs tanáccsal szolgálnak, segítséggel nem.

Kétszer megyek orvoshoz, ekkor kapok egy papírt, így már két körben tudok engedélyt szerezni a családsegítő központnál. Minden kör egy hét csúszás, egy hét rosszullet. A huszonkettedik napon a kicsi szíve megdobbán és pumpálja a vért, de ezt már csak később, a zárójelentésből tudom meg.

Egyszer láttam egy rajzot egy babilonai istennőről, koronáján a félhold világított, köldökéből a világot táplálta. A mellettem lévő szobában lakik most, szép arcú, hosszú, fekete hajú. Az ágyamon ülve, a nyitott ajtón át figyelem őt, ahogy kétségbeesetten, kezét tördelve járkál a folyosón. A derviseket hívja, égő szemét eloltja a sírás. A méhszájba felszúrt tágitó görcsei időről-időre összerántanak. Három

órán keresztül tart a vajúdás, az ágykeretet markolászom és remegek.
Nem tudok sírni, mint az a másik, mégis értem jönnek.

A dervisek üdvözlík egymást, és háromszor körbesétálnak. Köszöntik a lelket. Felsír a ney magányos hangja. A dervisek levetik köpenyüket. Fehér ruhát viselnek, a szemfedő jelképét. Meghajlanak, majd a szertartást vezető shejk elé járulnak, és engedélyt kérnek a táncra. A shejk jelt ad. Tút szúrnak a vénámba, az anyag lassú cseppekben terjed szét a testemben, ahogyan a víz a növény ereiben. Nézem őket, már nem félek. Patyolat ruhájuk meseszerűen kering, levetik énjüket, forognak a születés és halál között. Keringés, forgás, szédülés, snitt.

ÁLMOSLIGET

A NAPSZEMÜVEG

Mányoki Endre *tárcanovellája*

„Na, idén melyik napra esett a Húsvét hétfő?” Pici Baba sört csapolt a kancsóba. „Apu azt mondta, hab nélkül kérjem” – alig látszottam ki a pult mögül. „Kérdeztem valamit.” Ennek már a fele se volt tréfa. Hátraléptem, és a combom mellett ökölbe szorítottam a kezem. „Nekem már bőrfocim is van” – mondtam harcra készen, de ez nem hatotta meg. „Meg napszemüvegem is! Kettő.”

„Elég lesz egy is. Idesüss, nagylegény! Ha elhozod a napszemüveged, beveszek a kölyökbe.” A hang a kocsmá mélyéről jött, szoktatni kellett a szemem a homályhoz. Ez nem lehet igaz! – megdermedtem, akár a drótozott macska: a sarokban Csapó bá' ült. Csapó Benő, a futballtréner. „De hát a RAC-nak nincs is...” „Még nincs, fiam. Még nincs.”

Álltam, mint a Bálám számára („mit állsz ott, mint a Bálám számára?” – anyu mondta mindig), mígnem Pici Baba megkocogtatta a kancsót: „Vagány úr, ellenőrizze a habot, könyörgök tisztelettel”. Kitört a röhögés. Odakint, a biztonságos utcán, megálltam, s visszánéztem. Az ablak mögül Csapó Benő figyelt. Nem nevetett, csak karikát rajzolt a szeme köré.

„Honnan a francból vegyek napszemüveget?” Úgy elgondolkoztam, hogy kilöttyent a sör, szerencsére nem a trikómra. „Mi van, Öcsi, behúztál?” – kérdezte apu, de nem volt mérges. Mégis hazudtam: „Baba rámérte a habot”. „Naná, hogy rámérte! Mit gondolsz, mitől hízik a... Hagyjuk!”

Mentem snurrozni. Csöves egy marék aprót rázott. Zsolti, a bátyám, kupacokba számolta a pénzt. „Adsz?” – kérdeztem, bár tudtam, hogy hiába. Tévedtem. „Kapsz két ruppót, de egy hétig csak az enyém a bőr. És anyut kihagyod...”

Nem tudom, miért, de a snurrban jó voltam. Talán mert nem dobtam a pénzt, hanem pöcköltem: a hüvelykujjam körmét összeszorítottam a mutatóujjammal, ráraktam a húszfillérest, behajoltam, mint a futók a rajtnál, és lazán eleresztettem a csuklóm. Amikor már éppen dobni kellett volna, akkor pöccintettem el az érmét, és szuggeráltam, hogy meg ne pördüljön. Ebben voltam király: az én pénzem laposan úszott a levegőben, és amikor földet ért a vonal közelében, nem pattogott,

hanem csak lehuppan, s csúszott egy kicsit. Ha hármast bulit játszottunk (csak három dobás után lehetett rázni), sokszor megtörtént, hogy az én pénzem ráült valamelyik korábbi dobásra, és (Zsolti szokta dühöngve mondani) „fölülbírálta“.

Elsőnek rázni: ez volt az üzlet! Ha szerencsém volt, több mint a fele pénzt zsebre tehettem. Meg ami még rájött a többi rázáskor. A tíz darab húszfilléres birtokában most nagyon figyeltem. Szükségem volt a pénzre. Nyolc kör után már hét hatvanat kasszíroztam. Zsolti kifelé fordult, a Csöves meg szedelőzködött; minden körben veszített. „Kihívlak, Csöves, még tíz menetre.“ – erősködött a bátyám, de a Csöves akkor már a tekintélyét óvta: „Nincs is lóvéd“. Zsolti rám rontott: „Add vissza a két forintomat! Nem kell a foci...“ De én csak gyúrtem-gyömöszöltem a klottgatnyam farzsebébe a nyereményt. „Várjatok, kérek anyutól...!“ – és elrohant, mint a Péter kandúr, mikor masnit kötöttünk a farkára. Csöves átgrott a kerítésen, és kacázott hazafele.

„Mennyibe’ volt, Csöves?“ – pördítettem utána a kérdést. „Mi a franc?“ „Hát a napszemüveg.“ Megállt, visszafordult, de nem jött közelebb. „Erre gondolsz, Öcsi?“ – és meglóbálta a foncsorost. „Nekem ötven volt, de a boltban nyolcvan ruppó. Kéred? A tiéd. Mert haver vagy“ – és már dobta is, át a kerítésen, a lábam elé. „Úgyis nagy a búrásra. Frankón úgy nézel ki benne, mint a bratyód, mikor snurrozik.“

Próbálgattam az ókulát, de csak az egyik fülembé bírtam beakasztani. „Húzzál a fejedre egy tökört. Nem fog föltűnni senkinek“ – röhögött Csöves, aztán a vállá fölött még megtoldotta: „Már tegnap előtt kiment a divatból.“

Másnap délből, nagymama nyolcvanadik születésnapján együtt volt a család. Utáltam. Anyu egész reggel kent-fent, ráadásul időtlen ideig matróruhában kellett ücsörögnöm, még az udvarra sem mehettem ki, nehogy belemásszak megint a kormos hamuba. Előre irtóztam az ebédetől, ahol biztosan le fogom enni magam, de ha azt megúszom, akkor is megtalálnak: „Ülj egyenesen az asztalnál, ne zörögj a kanállal, hogy iszol, fiam, mint a sörös ló, magyar ember evés közben nem beszél, a füled is maszatos, sosem tanulsz meg viselkedni!“

„Szaladj, játsszatok Pannival“ – mondta nagyanyám. Gyűlöltem Pannit, öt éves volt és kilátszott a popsija a rózsaszín túllruhából.

Elmenekültem a fákamrába, mint mindig, ha rám szakadt a magány. „Bandika, merre vagy?“ – Margit keresztanyám téblábolt az udvaron. „Ne bujkálj, kisleány!“ Néha ő volt az egyetlen, akit szerettem. Kimásztam a balták-kapák közül, s átcsusszantam az ajtórésten. „Jaj, fiacskám, hogy nézel ki?“ – és már porolta is a gúnyamat szelíden. Margit, a család védőszentje bevonszott az eperfa alatti zugba. Megfogta a kezem, és a másik tenyeréből, mintha összeesküvők küldönce lenne, összehajtogatott papírpénzt nyomott a markomba. „Már nagyfiú vagy. Itt egy ötvenes, tanulj meg spórolni.“

Még a posta előtt is remegett a lábam. Ötvenhét forint! – száztizennégy gombóc fagyi... De nekem más terveim voltak. Jól kifundáltam mindent a hét végén. „Van ötven forintom. Pontosabban ötvenhét ötven. Be szeretném tenni a takarékbba.” A szenvtelen csöndben csak a papírok surranása meg a pecsét puffanása hallatszott. A betétkönyv kicsusszant elem az ablakon át. „Ötven fillért nem tudok elfogadni... Ágikám, hogy van apu?”

Megvártam, míg elfogy a sor. „Kérnék harminc forint kölcsönt” – a gombóc mindenáron fölfelé akart jönni a torkomban. „Nem értem, kisfiam.” „Van ötvenhét forint betétem, kérek rá harminc forint kölcsönt...” Két óriási szem meredt rám; a kisasszony ráhasalt a pultra. „Minden héten kapok két forint zsebpénzt, négy hónap alatt simán visszafizetem” – a gombócnak híre-hamva sem volt. „Kitől tanultad ezt, te kis uzorás? Szedd a lábad, mert istenemre...”

Sírva fordultam vissza az ajtóból: „Miért? A Gazdálkodj okosan itt nem érvényes?!“

Faludi néni kikandikált a trafik ablakán: „Mi kéne, ha vóna, kishuszár?” „Semmi. Reménytelen” – mondtam, de a vonat elnyomta a hangom. Csak bámultam sóvárogva a tükrös napszemüveget a kirakatban. De látni alig láttam a könnyeimtől.

Hosszú. Faludi mama megértett mindent. Kikecmergett a bódéjából, és próbálgatta rám az ókulákat. A legpasszentosabb nyolcvanegy forint volt. Vissza kellett mennem a postára, s kivenni a pénzt a takarékból. „Te kis hernyó, hát lopom én az időmet, te úttörők szégyene, de megállj! – gondom lesz rád...”

A tartozást munkával váltottam meg: egész nyáron hajtogattam a cigarettás kartondobozokat, s vittem a MÉH-be. Mire összegyűlt a huszonnégy forint, vége volt a vakációnak. Faludi mama kipréselte magát a bodegából, ünnepélyesen az orromra illesztette álmaim üvegszemét, s átölelt szuszogva; elveszni éreztem magam a párnái között: „Felnőttél, kishuszár. Van nyolcvanegy forintod.”

Benő bá' forgatta az ujjai között a napszemüveget. „Ez akkor most bemegy a rezervába. Már csak tíz kell, és kész a csapat. Szólok, ha megvan.”

A tortsalmyzmus

Hudy Árpád *tárcája*

A múlt század derekán, Erdély egyik patinás szögletében élt egy öreg órásmester. Évtizedek óta kúrálta lelkiismeretesen az álmos kisváros átmeneti időtlenségbe merevedett, vagy a rohanó idő után kullogó meg eléje siető kronométereit. De míg naphosszat az apró fogaskerekekkel, parányi csavarokkal, makacszkodó hajszálrugókkal pepecselt, elméje máshol járt. Szabad óráiban aztán, éjszakákba nyúló csöndes magányában, míg köröskörül a polcokon versenyt percegtek mechanikus páciensei, elmélyedt a lét rejtelmeiben. Filozofált. Mintegy revansként arra, hogy a racionalizmus és felvilágosodás korában a bölcselők, akik isteni óraszerkezetnek gondolták a mindenséget, szívesen babráltak a nagy gépezet miniatűr földi másaival.

Tortsalmy bácsi, ahogyan a városban mindenki ismerte, az idők folyamán saját rendszert alkotott a világról, és filozófiáját – egy vidéki órásmester szerénységével – tortsalmyzmusnak nevezte el.

Az, hogy a tortsalmyzmusról mindmáig egyetlen könyv, tanulmány, ismertetés, még csak egy újsághír vagy utalás sem jelent meg, annak köszönhető, hogy kigondolója egyedüli mestere, tanítványa, képviselője, ismerője és értelmezője volt e filozófiai irányzatnak. A nem létező források arról is hallgatnak, miért nem ismertette meg Tortsalmy bácsi eszméivel kortársait és az utókort. Netán nem tartotta őket arra méltónak? Vagy szándékában állott ugyan, de valamilyen összeesküvés (gondoljunk csak a filozófusok könyörtelen világára) gátolta meg őt tanai terjesztésében?

Akárhogyan áll is a dolog, a tortsalmyzmusról, nevéen kívül, semmit sem tudunk – és éppen ez teszi olyan izgalmassá! Semmi, de abszolút semmi (Heidegger!) lehetőség a tételeit cáfolni vagy félreértelmezni. Ezt csinálják utána a prominens bölcselőkollégák! Még csak nem is úgy állít semmit, hogy nihilista volna, vagy tagadná a megismerés lehetőségét. Rendszerének egyáltalán nincsenek fogalmai, amelyek

összszavarhatnák a többi gondolkodót. Nyugodtan állíthat róla bárki bármit, anélkül, hogy ellentmondásba keveredne. Totális demokrácia a filozófiában. Bölcsesség mindenkinek!

Egyáltalán: mi az, hogy „fogalom”? Nem maga az újabb kori filozófia relativizálta és oldotta semmivé földhöz (na jó, térhez, időhöz, nyelvhez satöbbi) ragadt elődei minden korábbi, kínkeservesen kimunkált eszméjét? Ma a semmi ágán ücsörög a kiszikkadt agy. Ki merne manapság önálló, koherens filozófiai rendszerrel előállni, kiteve magát a szakmabeliek gúnykacájának? Mert hát a filozófia egy ideje unalmas szakma csupán, annyi vonzereje van a kívülállók számára, mint az olajfűrés technológiájának. Platón és Arisztotelész kései utódai kommentárok értelmezéseihez gyártanak széljegyzeteket.

Tortsalmay bácsi tehát kora előtt járt, akárcsak a műhelyébe cipelt ódon faliórák és kopott vekkerek némelyike. A modern gondolkodás pionírja volt inkognitóban, filozófiájának elméleti fontossága a szó szoros értelmében felmérhetetlen. Ám még ezt is meghaladja életművének gyakorlati jelentősége. Nem kívánta ugyanis vele boldogítani az emberiséget, amely tudvalevőleg elég szkeptikusan fogadja az ilyen kísérleteket. A tortsalmayzmusra nem hivatkozhat egyetlen diktatórikus, totalitárius ideológia sem, igaz, azok sem, amelyek kíméletlenül hadakoznak ellenük. Nincs benne felsőbb- meg alsóbbrendű ember, osztály meg elit, felettes én, elidegenedés és hasonlók. Nyugodt szívvel felépíthető rá az emberiség jövője, akármilyen legyen is az.

Igazi nagysága a szellem területén abban is megmutatkozik, hogy – az összes többi bölcséleti iskolával ellentétben – nem szolgál alapul szofisztikus mindentudóknak, szörszálhasogató szövegkritikusoknak, hermeneutikus fontoskodóknak fűrészpör aromájú vitákra, előadásokra, tanulmányokra. Valóságos áldás az emberiségre, hogy nem jelenhetnek meg róla könyvek, doktori értekezések, elretentő eszmefuttatások obskúrus filozófiai, pszichológiai és másmilyenológiai szaklapokban meg évkönyvekben. Végül, de nem utolsósorban: egyetlen tanár, professzor sem nyaggathatja tanítványait a tortsalmayzmusra vonatkozó perverz kérdésekkel.

Mindezért szobrot érdemelne a néhai órasmester. A jövőendő nemzedékek, amelyeknek valószínűleg már a pusztá gondolkodás is nehézséget fog okozni, seregestül zárandokolnának az Ismeretlen Filozófus grandiózus emlékművéhez. Ha lenne.

INKUBÁTOR

Sárközi Mátyás *tárcája*

Több mint egyórás dokumentumfilmet láthattunk Londonban, *Inkubátor* címmel, első és második generációs amerikai magyarok identitásáról. Elég középfinom film, nem is annyira a vágási szertelenségei miatt (a készítő Pigniczky Réka nyilvánvalóan kezdő a filmes szakmában), hanem egyrészt azért, mert a szereplőit csak felületesen ismerhetjük meg, s így az alapkérdésre sem kapunk kielégítő választ, másrészt azért, mert a történet az István, a király rockopera amatőr előadása köré kerekedik, és az amerikai–magyar cserkészklub dalosai bizony igen hamisan kornyikálnak.

Az *István, a király*t a cserkészek 1984-ben vitték színre először (láthatjuk a régi videókat), majd 2009-ben a műkedvelők, immár felnőttként, többnyire családos emberekként, újra összegyűltek Kalifornia minden részéről a Sierre Nevada megragadóan szép vidékére, nagy hegyek közé, egy tóparti erdőbe, hogy mindenre kapható kiscserkészeknek újból élékeljék, eljátsszák Koppány és István tanulságos történetét.

Főként 1956-ban, a forradalom után emigráltak leszármazottairól van szó, akik az 1989-es magyar rendszerváltásig szoros közösségekben szívták magukba a magyarságtudatot, igen messze szüleik óhazájától ropták a népi táncokat, és évente egyszer-kétszer örömeiket lelték a közös disznótoros vacsorákban. A lényeg az volt, hogy jól megtanuljanak magyarul beszélni, megismerkedjenek a magyar történelemmel és kultúrával. A hazalátogatást a szülők hosszú évtizedeken át ellenezték, a kommunizmus minden formájával szemben elutasítók voltak. Gyermkeikben ugyanakkor tejjel-mézszel folyó Magyarország képét alakították ki, ahol minden gyönyörű lenne, ha a nép lerázhatná láncait.

A többnyire amerikai kisvárosi környezetben felnövekvő magyar gyerekek közösséget találtak a cserkészetben és a magyarkodásban, de

némelykor kissé röstellték, hogy nem olvadnak be kellő igyekezettel az amerikai társadalomba, s Rékának, Emesének, Szabolcsnak meg Attilának hívják őket, nem pedig Mary-nek vagy Joe-nak.

Sokan képzelték úgy az emigránsok közül, hogy ha eljön a szovjet birodalom összeomlásának napja, tömeges hazavándorlás indulhat el. De teltek-múltak az évtizedek, s a magyar diaszpóra tagjai a nyugati befogadó országok sorsukkal megbékélt polgáraivá öregedtek. Egyre több lett a vegyes házasság, egyre természetesebbé vált a beilleszkedés, a hazavándorlás elmaradt. A filmet készítő Pigniczky Réka Budapestre költözött, ott kezdett új életet. Megtalálta a helyét. Visszavágyik Amerikába? Ez nem derült ki a filmből. Inkább mintha azt látnánk a 2009-es Sierre Nevada-i sáttortáborozás felnőtté vált hajdani tinédzserei között, hogy beleszoktak a kettősség állapotába, egyik-másikuk már szívesebben mondja el érzéseit angolul a filmkamera előtt, vagy éppen angolt kever a magyar mondatok közé, ha hirtelenjében azt találja kifejezőbbnek. A koppánykodás helyére a másféle civilizáció elfogadása lépett, de annak a fenntartásával, hogy egy demokratikus társadalomban mindenkinek joga van ragaszkodni ahhoz a régi-régi kultúrához, amelyből származik. Az egyéniség egyensúlyát megbontó identitászavarról tehát nincs szó. Legfeljebb arról, hogy az első generációsok magyarság-megtartó erőfeszítése módozataiban, retorikájában a másodgenerációsok számára gyakran már elavultnak tűnhet.

Hidegháború

Laik Eszter *tárcája*

Itt van például a nevezetes 1987-es tél, ami valószínűleg meg sem közelítette nagyanyáink teleit, mégis: aki akkor volt gyerek (mint magam), úgy vélhette, leszakadt a mennyország. Akkor hó esett, hogy az autók sem látszottak ki alóla, s ez nem költői túlzás. Mindennek tetejébe nem kellett iskolába menni. Ez külön ajándék volt a hó mellé, ami már önmagában zsákból öntött jutalom volt nekünk, kertvárosi, szinte falusi kölyköknek, de hogy emellé az igazgató úr még körbe is üzenjen a környéken egy-két elszánt pajtással, hogy „a körülményekre való tekintettel egy-két napig nem kell bejönni az iskolába” – hát, ez maga volt az értelmezhetetlen csoda. Credo, quia absurdum est. (Nálam öt nap múlva, erősen latyakossá vált körülmények között csöngetett az egyik osztálytársam, hogy az igazgató úr üzeni: ha nem ütközik nehézségbe, most már nagyon várnak bennünket az iskolában. Egy kicsit megbántva is éreztem magam, hogy ennyire nem bíznak az ítélőképességemben, ami az utcák járhatóságát illeti.)

Ám még az otthon átujjongott napok idején, az erős élelmiszerhiányban, ami e nehezen megközelíthető külvárosi környékre jellemző volt télen, anyám megkért, hogy menjek el a boltba, és hozzak, amit csak találok. Én felvettem a csizmát és a harcot a hideggel, s mintha ostromlott városban a pincéből surrantam volna ki kenyérszerző útra, nekivágtam a hidegkúti hőmezőeknek. Az egyetlen közértünk üresen tátongott, néhány tavalyi rágógumi, szalvéta, gyufa és ilyesmik porosodtak csak a polcokon, na meg a mélyhűtőpultban árválkodott egyetlen egy, kőkeményre fagyott bontott csirke. Olyan valószínűtlen látvány volt, mintha csak épp berepült volna a kinti hidegből, s a kedvemért landolt volna egyenesen a hűtőpultban, áldozatosan előkészítve magát a sütésre.

Anyám összepusztult, amikor beállítottam vele, én a büszkeségtől szinte elemelkedtem a talajtól, ázsióm pedig a szüleim szemében akkorát nőtt, hogy a jövő évig gazdálkodhattam belőle. A történetnek érdekes módon már volt előképe a családban, bár jóval vésterhesebb időből. Az '56-os forradalom véres harcainak elcsitulásával, de még az erősen hidegre fordult novemberi napokban nagyanyám küldte el

ugyanígy az akkor tizenkét éves anyámat, hogy menne el a boltba, és hozna bármit, amit talál, csak vegye meg mind és hozza gyorsan. Akkor nem csak néhány havas nap erejéig tartott az élelmiszerhiány, és a háborút átvészelt nagymamám tudta, hogy az életük múlhat egy kis tartalékon. Anyám el is trappolt a közeli vegyesboltba, és büszkeségtől sugárzó arccal hazaállított vagy két kiló cérnával. Ez volt minden, ami a vegyesboltban kapható volt. Ebből viszont a tizenkét éves anyám felvásárolta a teljes készletet, hisz így szólt a megbízatása.

A nagy hideg utójára (legalábbis mostanáig) igazán furfangos módon fosztott meg az élelmiszerhez való hozzájutástól. Mint boldog ifjú pár zötyögtünk ketten egy Trabantban sok évvel ezelőtt a nyugat-magyarországi havas hegyek között a férfival, akivel akkor még úgy gondoltuk, nincs alkalmasabb hely egy nászútra, mint amelyet úgy hívnak: Velem. Trabantunkat rengeteg finomsággal pakoltuk meg, hogy felkészüljünk minden eshetőségre: ki tudja, hogy a derékig érő hóban a hegyi panzióban mit tudnak majd elénk rakni reggelire-vacsorára, ráadásul jó nagy kirándulásokat is terveztünk a havas tájban. Kell-e mondanom, az utunk kalandos volt, bár Velem és környéke tényleg csodás télen. De megérkezvén – szemére vetheti-e bárki egy ifjú párnak – nem a kipakolással bajlódtunk, épp csak a legszükségesebbeket vittük fel a jó meleg szobába, amely olyan csábító volt, hogy úgy döntöttünk, majd másnap behordunk mindent az autóból. Csakhogy reggelre a sértődött Trabant ajtóit már nem nyíltak. A mínusz tíz fokban csak kacagott a próbálkozásainkon a jégoldó spray-vel, mi meg sóváran néztük az ablakokon át a hátsó ülésre dobált szalámi-, sajt- és kolbászkészleteinket. A Trabant-karantén másnapig tartott, akkor az enyhe olvadásban úgy döntött a megátalkodott autó, hogy hozzáférhetünk a maradék csomagjainkhoz. És még csak azt sem mondhattuk, hogy a keletnémet csoda elvesztette volna a hidegháborút. Mi voltunk az egyetlenek a sok nyugati turista között, akik az elsőkerék-meghajtásnak köszönhetően autózni is tudtunk a hóban, mi több: kétszer vontattunk ki útpadkára csúszott autóstársat. Ezek után talán érthető, engem nem lehet megriasztani hidegről szóló hírekkel.

Kritikaínséges idő, avagy revizor marad-e a Revizor

Beszélgetés Csáki Judittal,
a *Revizor* főszerkesztőjével

– A *Revizoronline* Kiadói Nonprofit Kft. az NKA-tól összesen 9,2 millió forintot kapott 2012. évi működéséhez. Ez a megítélt támogatásokat áttekintve nem mondható alacsony összegnek. A *Litera.hu* irodalmi portál pedig 8 milliót. Miért érzik úgy, hogy politikai okok miatt szűkmarkúan bántak Önökkel?

– A 9,2 millió forint lehet nagyon sok, és lehet a működést ellehetetlenítően kevés – nyilván egyetértünk abban, hogy ez erősen relatív. A „megítélt támogatások” az utolsó szempont, amihez viszonyítani érdemes; azok közt ugyanis van olyan 800 000 Ft, ami – egyéb tényezők figyelembe vételével – nagyon sok, túl sok. Kedves *Irodalmi Jelen*, kérlek, olvassátok figyelmesebben: azt írom, hogy NEM politikai okok játszanak szerepet a *Revizor*ral kapcsolatos döntésben, és ezt így is gondolom. Ma még. De a kollégiumok összeállításában olyan politikai egyoldalúság van (kivételek mutatóba, „méregfog” ellen, részletek pedig az elnöknek szóló levélben), ami a jövőre nézést aggályos. Akkor is, ha a döntésekben nem realizálják.

A *Litera* támogatási összege is botrányosan alacsony. Ők túlnyomórészt irodalommal foglalkoznak, azon belül viszont minden műfajban adnak nivós tartalmat. A *Litera* a mai magyar irodalom fontos gyűjtőhelye. Cikkeik-írásaik egy részében neves szerzők ingyen közreműködnek. Nincs rendjén. A *Litera* látogatottsága jó, „szórása” nagy. Ár-érték viszonyt nézve is többet érdemel.

– A *Revizor* felületén L. Simon Lászlónak írott nyílt levél megemlíti, hogy 24 millió forintra számítottak. Nem érzi irreálisnak ezt az összeget mind a mostani támogatásokhoz, mind az előző évi juttatásokhoz képest?

– Részben a fenti válasz szól ide is: a 24 millió lehet sok, kevés, és éppen elég – attól függ, mire költik. Négy évvel ezelőtt a *Revizor* az NKA indította el (ez az ötödik évünk) – két legyet ütven egy csapásra:

egyrészt az ÁSZ (Állami Számvevőszék, nem is tudom, van-e még ilyesmi) számon kérte rajta a döntések, pénzköltségek szakmai ellenőrzését (a számszaki ugyanis mindig megtörténik, igen alaposan); másrészt 2007 végére nyilvánvaló lett, hogy még az országos napilapokban is erősen visszaszorul a szakmai művészetkritika, nem beszélve arról, hogy a nyomtatott kulturális szakmai lapok példányszáma folyamatos és erőteljes esést mutat. Valamint: az NKA fölismerte azt, hogy a támogatott projektjei, „termékei” sokszor visszhangtalanul hullnak a semmibe. Igen, számunkra ez áldott pillanat volt: 30 millió forintból fölépítettük a portált, elindítottuk, és egy évig működtettük az oldalt, közöltünk ezerkétszáz kritikát, akkor még szinte kizárólag olyan eseményekről és alkotásokról, amelyek NKA-támogatásban részesültek. A következő években ennél kevesebbet kaptunk: 20-25 millió forintot – és mivel a rovatstruktúránk szerint majdnem az összes kollégiumhoz tartoztunk volna, a Kiemelt kulturális eseményeknél pályáztunk, ugyanis pályázni csak egy kollégiumhoz lehetett. Jankovics Marcell – tán holmi bundát sejtve a „kiemelt” státusz mögött, tán egyéb pragmatikus okokból – tavaly a színházi kollégiumhoz rendelte a *Revizort*, amely – érthetően, teszem hozzá gyorsan – a színházi kritikáinkat támogatta 5 millióval, hiszen pénzt nem kapott velünk. De mivel az előző évről a támogatás átnyúlt a következőre, igen nehezen, de átvészeltük 2011-et is. És tavaly még szponzorunk is akadt – idén nincs rá esély, rajtunk kívülálló okok miatt.

Ami az összeg nagyságát illeti: évi ezer kritikáról van szó. Számoljátok össze, hogy egy szakmai havilapban egy évben hány kritika jelenik meg (és most ne figyeljeteك arra, hogy hány emberhez jut el, mennyien olvassák). Ha tíz – hát sokat mondtam. (És nem becsülném le egy másodpercig sem az egyéb cikkeket, tanulmányokat – csak éppen a *Revizor* a kritikára szegődött.) Vegyétek hozzá – hisz jól ismeritek például az irodalmi terepet –, hogy a kiadók, szerzők és a közönség mennyire kritikaínséges időket él.

– *Milyen vészforgatókönyvet dolgoztak ki?*

– A legkézenfekvőbb vészforgatókönyvünk van: pályázunk miniszteri támogatásra, hogy tartani tudjuk az évi ezer kritikát, a megszokott nívón. Ha nem sikerül, akkor baj van. A mennyiséggel számos okból nem tudunk alámenni: a napi négy kritika vonzza a kulturális portálhoz képest magas olvasószámot, valamint a keresőmotorok – például a Google – segítenek abban, hogy nálunk a cikkek nem „tűnnek el” akkor sem, ha „leesnek” a főoldalról, és olvasottságuk fokozatosan növekszik. Mindkettő záloga a napi erőteljes frissülés, a napi négy kritika. Vagyis: bízunk a döntéshozók bölcsességében, belátásában és a kultúra (benne a kritika) iránti elkötelezettségében. Más nem tehetünk. És bízunk abban is – ugyanis e terep alapos ismeretében és kidolgozott szempontrendszer birtokában fognak dönteni, amikor is nincs mitől tartanunk.

– *Reklámok megjelentetése megoldaná-e a helyzetet?*

– Nem. A Revizoron megjelenő reklámok – bannerek – mind fizetett hirdetések. A kattintás-számunk a nagy hirdetőik ingerküszöbét nem éri el, ők napi többszázezernél kezdenek rácsodálkozni egy felületre. Hirdetőink azok, akiknek a mi jól körülhatárolt olvasóközönségünk (kultúrafogyasztó, kritikaolvasó, többnyire magasan kvalifikált értelmiségi, köztük rengeteg művész) érték – ők többnyire maguk is szegények, és sújtja őket a jelenlegi, nem kifejezetten kultúrabarát atmoszféra. A hirdetési tarifák a neten amúgyis alacsonyok – ebből legföljebb az éves működés öt százaléka vehető be.

– *A Revizor tudvalevőleg viszonylag magas honoráriumokat fizet szerzőinek. Ez garantálja a minőséget?*

– Tudvalevőleg??? Hát ez jó hír. A Revizor: fizet honoráriumot. Ez hovatovább tényleg ritkaság. Amikor elindítottuk a portált, megállapodtunk a „nem-fizetési“ sorrendben: leelőször magunknak (szerkesztőknek) nem fizetünk (ez immár gyakorlat), aztán a szerzőknek. Nekik fizetünk: nagyjából 3000 forintos flekk-honoráriumot (*Egy flekk kb. 1800 karakter. Egy szövegszerkesztőben 12 pontos betűvel, 1-es sorközzel teleírt A4-es lap szövege körülbelül 3 flekk. – Szerk. megj.*). Ez sok lenne? Én nagyon kevésnek tartom – szeretnénk megemelni. És igen, ha már rákérdeztél: nálunk „erős“ szerkesztés folyik, sokszor adunk vissza cikket, köszöntünk már el szerzőtől színvonal-problémák miatt – vagyis a honorárium és a színvonal közt van némi összefüggés, akkor is, ha pozitíve nem mindig tudjuk realizálni.

– *Megkockáztatható-e a kijelentés, hogy Magyarországon megalázóan alacsonyak a kulturális publikációkért fizetett honoráriumok?*

– Megkockáztatható – és hát nincs is nagy kockázata a kijelentésnek, már ha az igazságtartalmát vesszük alapul.

– *A kulturális újságírás melyik területén hiánypótló a Revizor?*

– Ez a fentebbiekből kiderül: a kritika. Amihez hozzátenném azt is, hogy a többműfajúság. Ami azért érték, mert ha egy színházbarát olvasó kattint a színikritikánkra, és ott látja mellette a Szépművészeti legújabb kiállításáról szóló kritikát, vagy az Ulickaja legutóbbi könyvéről szólót, akkor nagy eséllyel arra is rákattint, vagyis átjárást kínálunk a művészeti területek közt. Szerencsére az utóbbi években egyre több vegyes, illetve több profilú online tartalomszolgáltató portál keletkezik – a nyomtatott sajtótól eltérően mi általában partnernek tekintjük egymást, ha lehet, együttműködünk, és többnyire lehet. Például: kritikáink végén odagyűjtjük az adott tárgyról szóló egyéb kritikákat, az olvasó mind teljesebb körű kiszolgálása érdekében. És voltak közös „akcióink“ is; egy-egy nagyobb horderejű esemény idején közösen – vagyis mindannyian

– fókuszálunk az adott dologra, mert hisszük, hogy nem egymás elől, hanem egymásnak szerezzük az olvasókat.

A *Revizor* archívumában – kereshető, hozzáférhető – immár több mint négyezer kritika van. Ebből elég éles és alapos kép rajzolódik ki az elmúlt évek kulturális arculatáról. Ott van benne a közelmúltunk. Kár lenne eldobni – és kár lenne nem bővíteni tovább.

– Az előbb említett nyílt levél különbséget tesz az élő online irodalmi lap és a pdf-formátumú fájlokkal dolgozó archívumok között. Hogyan definiálná az online kulturális folyóirat fogalmát?

– Ez elég egyszerű: online lap az, amelyik online tartalmat közöl. (És innen kezdve lehet mérlegelni, hogy mennyit és milyent.) Az az archívum, amelyik az off-line tartalmat teszi online is elérhetővé (kereshetővé többnyire nem, vagyis a hozzáférhetősége limitált), az nem online lap. A „fölpakolt” pdf-ek az elektronikus tördelőprogram produktumai, vagyis mindenképpen megképződnek a nyomdába adás előtt, tehát semmiféle plusz-munka, originális tartalom nincsen bennük.

– Milyen lehetőségeket lát arra, hogy online kulturális lapok hatékonyan érveljenek amellet: egyszerűbb, mérhetőbb és „kifizetődőbb” a működésük, mint a legtöbb nyomtatott folyóiratnak?

– Erre először is szándék kellene, mármint az alapos végiggondolásra, a döntnökök oldaláról. Hiszen a helyzet nem úgy áll, hogy „francba” a print lapokkal, vonuljon át mindenki a netre. Nemcsak azért, mert a hagyomány tiszteletet érdemel, hanem mert például a szépirodalmat is közlő folyóiratoknak egyelőre természetesebb közegük a print. Egyenként kell tehát mérlegelni, mi hol van jó helyen. És jó, ha ebben a mérlegelésben kisebb súly jut az olyan szempontoknak, mint hogy „megszoktuk, hogy van egy szerkesztőségünk, oda jó bejárni, ott ül egy titkárnő, és hát a telefon, a postaköltség stb.” – ennek az ideje tényleg lejárt. Amúgy pedig az érvek adják magukat: „ránézésre” látható az online lapokba beletett pénz. Látható, hogy mennyi és milyen tartalom keletkezik belőle, látható, mennyi megy el az infrastruktúrára, a járulékos rezsire, hiszen közvetlenül és közvetve megjelenik a monitoron. A szerzői honorárium mellett van szerkesztői honorárium, van dologi költség (ez a *Revizor* esetében legalábbis tetemes, hiszen a vidéki eseményekről, kiállításokról, fesztiválokról szóló kritikáknál utazás- és szállásköltség van, a színházaknál, hangversenyeknél jegy [ugyanis a közhiedelemmel ellentétben Magyarországon a kritikus sem ingyen megy ezekre a helyekre], a cd-knél, kiállításoknál cd-, illetve katalógusköltség), aztán könyvelés, bank, egyebek, vagyis a cég fenntartása, és arról nem beszélek, hogy komputeren dolgozunk, ami nagyjából két év alatt „leírja magát”, és internetet, telefont fizetünk; ezekről azért nem beszélek, mert saját magunk fizetjük, és ez sincs rendjén.

De a fontos az, hogy ez mind látható és átlátható, méghozzá bármely komputeren, elég egyetlen kattintás. Legalábbis számunkra, akik ilyesmivel foglalkozunk – és remélhetőleg előbb-utóbb az lesz a döntnökök számára is. Ha ránézek egy nyomtatott lapra, megkérdezem az eladott példányszámot (bár meg is saccolom, ismerve a piacot), és kis tévedéssel megmondom, mibe kerül. És megnézem, milyen területet fed le, annak milyen súlya van a kulturális életben – vagyis mennyit ér meg a támogatása. Van olyan eset, hogy egy lapnak akkor is meg kell jelennie, ha negyvenen veszik meg, mert annak a negyvennek is joga van a saját lapjához. És ezt is támogatni kell.

– Az kiderül a cikkből, hogy L. Simon Lászlót nem tartja alkalmasnak az NKA vezetésére. Mi a véleménye a kurátorokról? Hiszen az Ön által hiányolt szempontrendszert nekik kellene „helyettesíteni“...

– A frissen kinevezett kurátorok kinevezésük után két héttel döntöttek – a folyóiratok esetében – 350 pályázatról. Ha éjjel-nappal ezzel foglalkoztak, akkor sem lehetett idejük arra, hogy mindet elolvassák, mindegyiknek utánanézzenek. És hát nem a döntéssel kellett volna kezdeniük, hanem annak a szempontrendszernek a megvitatásával, amelynek a töredékéről itt fentebb beszélek. Aztán kidolgozni egy stratégiát, megosztani a megosztható munkát, és utána alaposan tanulmányozni a pályázatokat. És vitatkozni, mérlegelni – dönteni.

A kurátorokat nem ismerem – remélem, ők előbb-utóbb ismerni fogják a Revizort. Egyikük tisztességében, elkötelezettségében, odaadásában sem kételkedem. És tudom, hogy többen közülük kényelmetlenül érezték magukat a mostani döntési helyzetben, mert minderre, amit itt felsoroltam, nem volt idejük. Pedig – és ezt mindegyikükről feltételezem – azzal a céllal fogadták el a fölkérést, hogy becsületesen és alázatosan fognak eljárni. De ez most nagyon sürgös volt – ezért erre az NKA elnöke, L. Simon László nem adott nekik lehetőséget. Hogy miért volt sürgös, azt megírtam az L. Simon Lászlónak szóló levélben.

Nem kérdeztétek, de elmondom: nagyon fontosnak és hasznosnak tartom, hogy elindult – legalább köztünk – egy beszélgetés arról, hogyan kellene fölépülnie egy állami kulturális mecenatúrának. Apró részletekről szóltunk meg eddig: nem kérdeztetek rá a kollégiumok összeállításának módjaira, a kulturális területek újdonsült összevonásaira, szétszabdolásaira, a döntések következményeire, utóéletére – ezek mind megérnének egy-egy misét. Remélem, a diskurzus folytatódik; remélem, hogy megszólalnak mások is. A Revizor minden esetre szívesen ad helyet és helyet minden megszólalásnak.

Néhány héttel ezelőtt Závada Pál és Parti Nagy Lajos letiltották műveik sugárzási jogát a Magyar Rádióban.

Závada Pállal döntése előzményeiről és visszhangjáról beszélgettünk.

Az elhallgatás fokozatai

– Miért most, pontosabban néhány hete látta elérkezettnek az időt, hogy megtiltsa művei sugárzását Magyar Rádióban?

– Már több hónapja fontolgattam, hogy mit lehetne tenni tiltakozásképpen a – különösen az MR1-ben, de általában is a „közszolgálatinak“ nevezett médiában – tapasztalható állapotok miatt. Amikor Parti Nagy Lajos barátom közzétette, hogy nem engedélyezi rádiós munkáinak ismétlését, úgy döntöttem, csatlakozom. Hallgatom ugyanis ezt a rádiót, és tapasztalom, hogy mindinkább a rezsim propagandája szól belőle, tudom, hogy a fülkeforradalom jegyében milyen tisztogatások folynak ott, hogy valaha jó hírű rádiós műhelyeket számoltak föl – kulturális, irodalmi és a rádiószínházi szerkesztőségeket is –, és elbocsátották a hozzáértők javarészt. A műsorokból nem lehet nem kihallani, hogy mekkora az ereje a helyezkedésnek, a felsőbb akarathoz való igazodásnak és félelemnek, miközben káosz is van, persze, és hovatovább kivész a szakértelem.

– Jónéhány fórumon kérdezték az Ön és más írók véleményét is a lépésről – nagyon sok nézőpont jelent meg a nyilatkozatokban. Milyen visszhangok érkeztek írókollégáitól, barátaitól – volt-e, aki esetleg elbizonytalanította döntésében?

– A kollégák nyilatkozatait olvastam, és ha éppen találkoztam velük, el is mondták a véleményüket – meghallgatjuk egymást, és ki-ki úgy dönt, ahogy ő tartja helyesnek. Nem akartunk mi ebből mozgalmat, hiszen tudjuk, sokféle helyzet, körülmény és megfontolás befolyásolhatja, ki hogyan határoz – kezdve ott, hogy barátaink

többségének nincs is mit tiltania. És noha sokan értenek egyet döntésünkkel, a döntő többség, úgy néz ki, hogy nem ezt tartja a tiltakozás megfelelő formájának. Ezt én akceptálom (noha jobban örülnék, ha tiltakozásunkkal nem maradnánk magunkra), és elfogadom ellenérvként, hogy jobb egy hallgatónak hozzáférni egy műhöz, mint nem hozzáférni – számunkra a bojkott serpenyőjébe mégis jóval több és súlyosabb tétel kerül, úgyhogy nem bizonytalanodtunk el döntésünkben. Megesik, hogy az ember egyedül – vagy kettesben – marad, és ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy nincsen igazsága.

– *Bár csak elméleti a kérdés, de Ön szerint megvalósítható-e egyáltalán, nem utópia-e egy, állami pénzből fenntartott, kiegyensúlyozott közzérádió és köztévé léte?*

– Nem, egyáltalán nem utópia, a fejlettebb demokráciában egész tűrhetően sikerül megközelíteni ezt a közszolgálati ideát – csupán igazi demokrácia, kikezdzhetetlen sajtószabadság, működő fékek és ellensúlyok kellenek hozzá. Ez nem azt jelenti, hogy ilyen körülmények között nem fordulhatnak elő visszaélések, viszont a rendszer maga képes az önkorrekcíóra, és előbb-utóbb (majdnem) minden disznóság lelepleződik, és újra csak a kiegyensúlyozottság felé rendeződik vissza a helyzet.

– *Elképzelhetőnek tartja-e a közeljövőben művei sugárzásának újraengedélyezését? Mik lennének a feltételei?*

– Ennek, például, az volna feltétele, hogy fölbontsák a jelenlegi hierarchikus, túlközpontosított médiarendszert, hogy az valódi közszolgálati feladatokat láthasson el – vagyis a közeljövőben erre nem látok nagy esélyt. De két év múlva, nagyon remélem, hogy megkezdődhet e tekintetben is a helyreállítás.

– *Az ellenkezőjére is rákérdezek: tavaly óta az Új Színház nem játszhatja addig ott futó darabját. Gondolt-e, vagy gondoltak-e Parti Nagy Lajossal adott esetben egy teljes színházi kivonulásra is?*

– Miféle ötlet ez? Miért gondolnánk teljes színházi kivonulásra? Azokat a fórumokat szeretnénk csupán mellőzni, amelyek méltatlanná váltak az európai alapértékekhez. Dörner színházának Csúrkán alapuló szellemisége, miként ez a pályázók eddigi pályafutásából és a pályázatból magából is tudható, a legordasabb eszmék tárházából való – a legkevesebb, hogy az ilyen műhelyből az ember kivonul. De az egyes színházak ízlése és értékrendje (mindeztidáig legalábbis) önálló és ezért akceptálható – nem úgy, mint az egyetlen, közös hírgyárba és médiahatóságba centralizált „közszolgálati” média részlegei –; miért kéne hát minden színházat bojkottálni? Teljes kivonulásról már csak azért is értelmetlen beszélni, mert vannak, hál’istennek, nem állami

kézben lévő rádiók, illetve színházak is. Abszolút letiltásról a hangjátékaink esetében sem beszéltünk, sőt, nagyon is érdekelték lennénk abban, hogy műveinket kiszabadítsuk a Magyar Rádió archívumából, hogy azok akár más rádióknál, akár közgyűjteményben bárkinek bármikor hozzáférhetőek legyenek.

– *Meddig mehet, meddig tud elmenni egy író az „önletiltásban“?*

– Csak addig a (szerencsére csupán átmeneti) határig, ameddig az aktuális hatalmi önkény keze elér. Ezzel a kivonulással nem maradunk ugyanis az autokrácia fennhatósága alatt (azért, hogy ne álljon módjában még megfontolni sem, hogy betiltson-e vagy támogasson minket). Szerencsére van hová vonulni – a könyv- és lapkiadás, a rádiók és a tévék nagyobb része a magánszférában található, és akkor az internetről még nem is szóltam. Mindez a művészi és egyéb szabadságnak is mindig a terepe marad, addig nem fajulhatnak a politikai viszonyok, hogy ezek szabadságát is veszély fenyegetse majd.

– *A Klubrádió melletti tüntetésen elhangzott felszólalásában idézte fel azt az időt, gyerekkorát, amikor a rádiót „hazugládának“ nevezték. Erre az időre visszatekintve sokkal egyértelműbb, „fekete-fehér“ helyzetről beszélhetünk, amelyben kézenfekvő volt a kiigazodás mindenki számára. Lehet-e ma, egy – kormányoktól függetlenül – sokkal árnyaltabb társadalmi berendezkedésben a hallgatói érzékenységre számítani?*

– Bízom benne, hogy azokat a szélsőségesen egyértelmű jelenségeket, amelyek ma a hajdani egypártrendszer rádiójának működésére hasonlítanak, a hallgatók, a nézők, a felelős állampolgárok fölismerik, világosan elutasítják és leszavazzák.

– *Elképzelhető, hogy a jövőben esetleg épp a tovább működő Klubrádión hallgathatók majd meg a közrádióból kikerülő művei?*

– Én nem bánám, egyelőre azonban annak is örülnék, ha a Klubrádió az eddigi feladatait zavartalanul el tudná látni, magyarul ha visszaszerezné gyalázatos körülmények között elvett frekvenciáját.

Laik Eszter

„A költő mindig túlérzékeny, az a dolga”

Beszélgetés Jász Attilával

– Mekkora bajban van az Új Forrás anyagilag?

– Nagyban. Amennyiben a semmi (pénz) nagy bajnak tekinthető. Várjuk az NKA-döntést, amely a lapról, kultúráról és a mi életünkről is szól majd. Közben szerkesztjük a harmadik számot, idén még nem fizettünk senkinek, se nyomdának, se tördelőnek, se szerzőknek. Szerkesztői fizetésről már nem is beszélve. Egyelőre a vidékiség itt előny, mindenki toleráns, ismerős nyomda, baráti tördelő, nyugodt szerzők, bizakodó szerkesztők.

[Az interjú készítése során megszületett az NKA döntése, amely itt olvasható. Ennek értelmében az Új Forrás Kiadó Nonprofit Közhasznú Korlátolt Felelősségű Társaság összesen 6,5 millió forintot kapott 2012. évi 10 lapszámának megjelentetésére. – Szerk. megj.]

– Milyen lehetőségeket látsz a helyzet megoldására?

– Nem nagyon látok megoldást. Áltatom magam a pillanatnyi ígéretekkel és helyzetekkel. Hogy lesz következő. Pillanat és helyzet. Próbálkozunk kőkeményen, több mint egy éve, mióta egyre nagyobb a baj. A megye minden pénzt elvont egy éve, a város sosem támogatta a lapot. Próbálunk, próbáltunk ezen változtatni. Önállósultunk, kft., vagyis kiadó lettünk, hátha így könnyebben megy a pályázás és a támogatáskeresés. Egy biztos, ez tiszta helyzet, ha van egy kis pénzed, ki tudod fizetni, akit nagyon kell, nem úgy, mint korábban...

– Gondoltatok-e arra, hogy reklámokból szerezzetek bevételeket a lap fenntartásához?

– Természetesen. Valami nagyon kevés tavaly be is jött, idén is kaptunk ígéretet támogatásra, de az a helyzet, hogy ígéretekkel már régóta tele a szerkesztőségi padlás és pince. Az elmúlt időszak pedig azt jelzi, ezeket nem szabad túl komolyan venni. Állandó támogatókra

és reklámpartnerekre lenne szükségünk, akik hosszabb távban gondolkoznak, na és kultúrában. Ez egy elég szűk réteg lehet (ha létezik egyáltalán), egyelőre még nem találtuk meg őket. (Jól elbújtak!) Pedig amúgy van egy zseniális tördelőnk, bármit meg tudnánk elegánsan és kreatívan oldani...

– *Mihez kezdesz, ha nem sikerül talpon maradnia a lapnak?*

– A lap újabban újra ad ki könyveket, mint kiadó pályázunk tovább, és próbálunk legalább kiadóként működni. És nyilván a netes felületet is megtartjuk, hobbi szinten, ahogy pénz nélkül lehet. A magam részéről pedig biztosan megpróbálom állást szerezni a helyi fogyatékos napköziben, mert szeretem érezni, hogy szükség van a munkámra.

– *2011-ben a Csontváry Kosztka Tivadarról szóló ciklusod egyik darabjával megkaptad a Salvatore Quasimodo Emlékdíjat. Mi az a Csontváry-képekben, ami mindenképpen verset érdemel?*

– Az inspiratív dolog számomra nem a képekben van, hanem a látás- és szemléletmódjában. Aminek a leképezései a festmények. Egy ember, akinek nagyon fontos az, amit csinál. És a maga módján a tökéletességre törekszik. Hogy ezt zsenialitásnak vagy örültségnek tartják, mindegy. Sőt, ettől izgalmas igazán. Ettől válik témává.

– *A Naptemplom villanyfényben darabjai elszakadnak a képleírás (ekphrasis) hagyományától, hiszen a versek lírai énje maga a festő, ti. őt beszélteted. Bár most is saját művedről kérdezek, de milyen poétikai többlettel rendelkezik, ha az alkotó, jelen esetben a megidézett festő saját alkotásairól ad számot, ráadásul néha értelmezve is a látottakat...*

– Különösebb jelentősége nincs, hogy a versben ábrázolt fa reggeli sétaélményem vagy egy Csontváry-kép reпрója által indítódott be. De valójában sosem ilyen tiszta a dolog. Ezek valószínűleg folyton összerosódnak bennünk, és hol ez, hol az az élmény hozza elő a verset. A képek leírását, a tárlatvezetést egy olyan beszélő végzi, aki egyszerre Csontváry és egyszerre a Jász Attila nevű kortárs szerző. Nem szerepvers tehát, és nem is hagyományos képleírás, talán a kettő között valahol. Ez a kettősség pedig mindig nagyon izgatott...

– *A Csontváryhoz kötődő versek alatt néhány mondatos reflexiókat találunk, amelyek gyakran ironizálnak a látottakon, vagy egyszerűen profanizálják a képet szülő ihletet. Kockázatos ma már ironia nélkül beszélni a múlt értékeiről?*

– Amikor elkészült a versciklus, ezt adtam be a Quasimodo-pályázatra, hiányérzetem volt, mert a képeken keresztül csak a művészi szándék jött le, és az élet, ami az ő esetében igencsak fontos és tanulságos, nem. Ezek valójában áldokumentumok, de tényszerűen igazak. Így egymás tükrében a képleírások és a naplótöredékek izgalmas

feszültségben próbálnak valamiféle egyensúlyt találni élet és mű között. A te kérdésedből, olvasatodból is egyértelmű, merre billen mégis a mérleg.

– *Mind a Csontváry-ciklusban, mind a korábbi, Fürdőkádból a tenger című esszékötetedben fontos szerepet kap a tenger. Ennyire hiányzik, hogy nincs Magyarországnak tengerpartja?*

– Valójában inkább mitikus nosztalgiáról van szó, mint történelmiről. Már az első kötetem egyik szereplője, így egész ciklusa is a tenger volt, Daidalosz és Ikarosz mellett. Ott, akkor a duális nézőpont megtörése miatt. És akkor igazi tengerélményem még nem is volt.

– *Előző kötetednek a címe: istenbőre. Nem veszélyes Isten nevét a borítóra tenni, és ennyire a testiséghez kapcsolni?*

– Nem hinném, hogy veszélyes lenne, és remélem, nem is hatásvadász. Amúgy kisbetűvel és egybe van írva. Egy nagyon fontos felszínről, felületről szól, amit csak kapargatunk. Jó esetben. Van egy mottó Böhmétől („...csak a legkülső születés halott.“), ami súlyt szeretne adni a címválasztásnak. És persze ki mondta, hogy a keresztény Istenről van szó? (Na és ki mondja, hogy nem?)

– *Sokan beszélnek manapság „újérzékenységről“, bár máig nem tudjuk, ez mit jelent. Az istenbőre versei mintha azt sugallnák: megszólalójuk túlérzékeny. Milyen stratégiái vannak egy költőnek, hogy megtanuljon bánni sebezhetőségével?*

– Szerencsére ezt tőlem kérdezed, és nem a családomtól. Ők nyilván tudnának mesélni. De a költő mindig túlérzékeny, az a dolga. Abból él. Ír. Sérülékeny, borzasztóan, de adatott neki egy gyógyulási módszer. Írhat. Így a világtól folytonosan kapott sebei gyorsan be is hegednek.

Boldog Zoltán

„A szerkesztés olyan, mint a takarítás: a hiánya feltűnő”

Beszélgetés Turi Tímeával,
a Magvető új szerkesztőjével

– *Hogyan lesz valaki szerkesztő a Magvetőnél? Pályázik, felkérlik?*
– Felkérlik. Ugyanakkor először csak egy munkára, Darvasi László Pálcika-meséinek szerkesztésére kaptam felkérést, így azt próbamunkának is tekinthetjük.

– *Korábban Péczely Dórának a kortárs magyar líra volt a szívügye. Erősíted ezt a vonalat, amely inkább misszió, mint gazdasági megfontolásokon alapuló döntés, vagy a divatosabb próza mellett kötelezed el magad?*

– A szépirodalommal való foglalkozás maga lassan egyre kevésbé lesz gazdasági megfontolásokon alapuló döntés, ugyanakkor én is azt gondolom, hogy a keresletet nemcsak kiszolgálni, hanem alakítani is lehet. Magyarországon sokan írnak verset, miért ne olvasnának is? Ugyanakkor, úgy vélem, sokféle színre van szükség egy kiadó kínálatában: versre, prózára, sőt, még drámára is. És természetesen arra, ami iránt nem egyértelmű az érdeklődés, különösen figyelni kell.

– *Mint említetted, először Darvasi László új mesekönyvét (Pálcikatörténetek) szerkeszted. Hogyan talált rád ez a mű?*

– Darvasi László prózáiból írtam az egyik szakdolgozatomat, több tanulmányban foglalkoztam az írásaival, örültem a feladatnak.

– *Mi a jó mesekönyv titka a 21. században?*

– Együttolvasás és sokszínűség. Hogy ne csak a gyerekek szóljon, de a felnőtt is örömet találhassa benne, hiszen a mese alapvetően családi műfaj. És – ez létező tendencia – hogy a humor, a vidámság mellett szólni tudjon a szomorúságról, a félelmekről is. Hogy a kép és a szöveg szerves egységet alkosson. Darvasi Pálcika-történetei – Koncz Tímea illusztrációival – ilyenek lesznek.

– *Mekkora mozgástere van egy szerkesztőnek a Magvetőnél?*

A munkám elején vagyok, erre kicsivel később könnyebben felelnék. Most annyit tudok mondani, hogy mivel Morcsányi Géza igazgató mellett három szerkesztő dolgozik a Magvetőnél (Király Levente és

Szegő János mellé érkeztem), vagyis jelenleg nincs főszerkesztő, a döntések közösek.

– *Hogyan fog kinézni egy munkanapod? Mi lesz pontosan a feladatköröd?*

– Reggel bemegyek a kiadóba, sokat olvasok (azt, persze, otthon is), és a munkám végigköveti egy könyv életét a kézirat elfogadásától a szöveggondozáson keresztül a megjelenésig, és azon is túl. A szerkesztői tevékenysége nem túl látványos, éppúgy, ahogy általában a szövegközeli munkák: a munka eredményének kell látványosnak lennie. A szerkesztés viszont alázatos munka, és mindig arra fogok törekedni a szerzőkkel együtt dolgozva, hogy az elkészült könyvek a saját lehetőségeik és célkitűzéseik szerint a legjobbak legyenek. A szerkesztés – úgy vélem –, olyan, mint a takarítás: a hiánya az, ami feltűnik.

A napjaimhoz most hozzátartozik az is, hogy vannak folyamatban lévő munkáim a Bartók Rádióban, ahol külső munkatársként kezdtem dolgozni másfél éve. Az Irodalmi Újság nagyon fontos műhely nekem, csupa számomra fontos emberrel. És még együtt tudtam dolgozni olyan nagyszerű rádiósokkal is, akiket a közelmúltban számomra érthetetlen módon eltávolítottak az intézményből.

– *A Magvető olyan tradíciókkal, szerzőgárdával és kapcsolatrendszerrel rendelkezik, hogy azt hihetnénk, egy új szerkesztőnek csak bele kell ülnie a készbe. Így van?*

– Hát, nagyon erős megszorításokkal. A Magvető hagyományai tényleg impozánsak, de ez inkább a felelősségérzetet növeli, és tettvágyra sarkall. Ami van, nem marad magától az, ami.

– *Melyik az a terület, ahol a Magvető még fejlődhetne?*

– Úgy vélem, a Magvetőnek abban kell még inkább „fejlődnie“, amiben eleve erős. Amit pedig más tud jól, azt csinálja más. Talán távolról indulok. Két, látszólag ellentmondásos tendenciát érzékelek ma: egyrészt beszélünk arról, hogy a kultúra teret veszít, egyre kevésbé becsülik meg, ugyanakkor akik olvasnak, színházba vagy kiállításokra járnak, azok számára hirtelen megnövekedett a kultúra jelentősége. Az irodalom egyre inkább nem csak ornamens. Úgy lesz szabadidős tevékenység, esély a feltöltődésre, hogy egyre kevésbé kérdés, mi közünk van ahhoz, amit olvasunk. A Magvető eddigi szerzőgárdája pedig tele van olyan írókkal, akik ilyen irodalmat írnak, hogy csak az e félévben új könyvvvel jelentkezők közül párat említsek: Darvasi László, Dragomán György, Szálinger Balázs vagy Kántor Péter. A színházban is ezt a tendenciát érzem, és ezért tartom fontosnak, hogy Esterházy Péter drámái vagy Parti Nagy Lajos Molière-fordításai is megjelenjenek az idén. És nagyon remélem, hogy sikerül olyan szerzőket

találnom – vagy olyan szerzők találnak meg engem –, akik a saját hangjukon tudnak válaszolni a ma aktuális kérdésekre úgy, ahogy csak az irodalom képes.

– *Milyen stratégiát dolgoztál ki a Libri és a Magvető láthatóan feszült viszonyának rendezésére (lásd Morcsányi Géza megjegyzését Sárközy Bencére a Prae.hu interjújában)?*

– Nem érzékelek feszült viszonyt. Az általam idézett interjúból is számomra a Magvetőből távozók elismerése volt kiolvasható. És személyesen is csak annyit tudok mondani, hogy nagyra tartom azoknak a munkáját, akik ma a Libriben dolgoznak. Ugyanazért a magyar irodalomért és ugyanabban a magyar irodalomban dolgozunk. Nyilván mindegyik kiadó profilja más, de ezzel csak jól járhat az olvasó.

– *Labdába rúghat-e az e-book Magyarországon?*

– Az efféle tendenciák az irodalmiaknál is nehezebben jósolhatók, de azt gondolom, hogy ha lennének átlátható e-könyvtárak, ingyenes vagy olcsóbb hozzáféréssel a különböző könyvekhez, akkor lenne rá remény. Magam is lelkes e-book-használó vagyok, de ettől függetlenül eléggé régivágású, és úgy gondolom, a nyomtatott könyv, ha teret veszít is, nem fog eltűnni. Aki e-könyvön olvas, olvas papíron is.

– *Lemondtál a prózaírói babérokról?*

– Az utóbbi időben észrevettem, hogy amit írok, jobban működik versként, mint prózaként. Vagy inkább: rövidebb, tagolt szöveggént, mint epikus szerkezetként. Persze, továbbra is fontos, hogy mindazt, amit észlelek a világból, meg tudjam fogalmazni a lehető legpontosabban, és ezt, úgy érzem, az irodalmon keresztül vagyok képes. És ebből a szempontból mindegy, hogy van-e sortörés.

– *Főleg verseket és kritikákat, recenziókat lehet olvasni tőled mostanában számos folyóiratban. Születik-e belőlük kötet?*

– A versekből biztosan, lesz majd egy kötet a Kalligramnál. Mindazokat a kritikákat pedig, amiket eddig írtam, talán összegyűjtöm, de az értekező próza szempontjából a tanulmányok és az esszék fontosak most. Lassan be kell fejeznem a disszertációm a tárcairodalom és a zsurnalizmus témájában, és terveim vannak azutánra is.

Boldog Zoltán

Véres komolytalanságok Bárdos József rovata

MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA

Újabb kedélyes párbeszéd, melyet Don Quijote és fegyverhordozója, Sancho Panza folytatott

– Mert jegyezd meg, Sancho, az emberek minden dolgai felett uralkodnak a nevek – mondta Don Quijote, és megsarkantyúzta a lovát. – Vajon tisztelnél-e engem ilyen tisztelettel, ha nem nemes apám elsőszülött fia volnék? Hanem csak valami asszonyféle, némbér. Ugye, hogy nem?

– De uram, már hogy ne tisztelném az elmés és nemes Don Quijote lovagot? – mondta Sancho Panza, miközben erősen ösztökelte szamarát, hogy a poroszkálásból gyorsabb járásba váltva utolérje urát.

– Na látod, Sancho, az elmés és nemes Don Quijotét említed, aki persze én magam vagyok, de ha nem az volnék, ha névtelen volnék, csak egy senki volnék.

– Egy senki? – kérdezte Sancho Panza.

– Az bizony – bölintott Don Quijote. – Annyi sem, mint az a hangya, amelyet szamarad épp most tapos el. Sőt még annál is kevesebb, hisz annak is van neve: hangyának neveztetik.

– Nem értem én ezt, jó gazdám. Ha egyszer kegyelmed az elmés és nemes Don Quijote, másképpen a Búsképű Lovag, hogyan lehetne ugyanakkor egy senki, vagy még annyi sem?

– Vegyünk egy más esetet, Sancho, hogy a te együgyű lelked is értse, miről beszélek. Tegyük fel, én téged egy szűk pincelyukba csukatlak, ajtód elé pedig egy fegyveres szolgám állítom, megparancsolván, hogy lélek az ajtón se be se ki, vajon mit gondolnál a dologról?

– Hogy haragszik rám, uram, valamiért, s ezért dug abba a börtönbe engem.

– Igen ám, de mit szólnál, ha én azt mondanám, csak azért zárattam rád az ajtót, hogy ellenségeid el ne érhessenek, s a poroszló ajtód előtt meg egyenesen Sancho-védelmi megbízottam?

– Hálásan megköszönném, uram, a jóságát – mondta Sancho Panza, és újra ügetésre sarkallta a szamarát, mert gazdája Rocinantján már megint jócskán előrekocogott.

– Gondold csak meg, Sancho – várta be fegyverhordozóját Don Quijote –, a pincelyuk ugyanaz, az ajtó ugyanúgy van bezárva, és az ő sem más, mint előtte.

– Összezavar, nagy jó uram.

– Vegyünk egy más példát. Mi lenne, ha elvenném az összes pénzedet?

– Mind a három reált, uram?

– Úgy bizony, Sancho. És saját ládámba rejténém, tudod abba a szép, festett ládába, amelyik ott díszlik az olvasóállványom mellett. És nem adnám vissza, hiába is kérnél.

– Az nagy igazságtalanság volna. De tudom, uram, kegyelmed úgysem tenne ilyet.

– Tegyük fel, Sancho, hogy mégis megteszem. És azt mondom, csak azért zárom ládámba a pénzedet, hogy megvédjem a tolvajoktól.

– Megvédené, uram?

– Meg én, ha mondom.

– De a zsebem, ha jól értem, mégiscsak üres lenne.

– Kapisgálok már, Sancho? Látod, a lopásból így lesz jótétemény, a gyilkosságból kegyes halál. A méltán félt és tisztelt Santa Hermandad urai is jobban tennék, ha nem emlegetnék a mórok kiirtását. Mit gondolsz nemes Spanyolhonunkról a világ?!

– Azokat a feketében járó szent testvéreket jobb nem szóba hozni, uram. Már a nevük hallatán kiráz a hideg. Mindent meghallanak, még talán itt a szamaram hasa alján is fülük van. Meg hát a mórokért nem kár, úgyse keresztények! – toldotta hozzá Sancho Panza kis szünet után.

– Igaz, de mégiscsak emberek – mondta Don Quijote. – Mennyivel jobban hangzana, ha azt mondanák, mindent megtesznek a mór kérdés végleges megoldásáért.

– Az mit jelent, uram?

– Ugyanazt, mint a kiirtás. Mert hiszen mi lehet véglegesebb megoldás, mint az, hogy egy mór sem marad? Nem igaz?

– Úgy lehet, valóban – bólintott a hűséges fegyverhordozó.

– S mennyivel szebben hangzik. Senkinek nem lehetne kifogása ellene. És a mórok is örülhetnének: többé nem érheti őket semmi baj, betegség, fájdalom. Minő jótétemény tehát rájuk nézve a haláluk! Látod, Sancho, minden azon múlik, hogyan is nevezem.

– Na de jó uram! A bikát hiába nevezem tehénnek. Attól még nem ad tejet.

– Valóban, de mondhatod, hogy csak

Véres komolytalanságok
Bárdos József rovata

elapadt a teje. Nyilván a gonosz Merlin tette. Netán a mókák gonosz varázslata.

– Már megint a mókák?

– Jól látod, Sancho barátom. Talán mégsem lenne jó, ha mindet elpusztítanánk. Kit okolnánk akkor minden bajunkért?

– Nem tudom, uram. Sőt, most már azt hiszem, hogy semmit sem tudok – mondta némi gondolkodás után Sancho Panza.

– Azt hiszem, Sancho, most mondtad ki a legnagyobb bölcsességet, és ha író volnék, mint az a Cervantes nevű léhűtő, aki rólam terjeszt mindenféle megbízhatatlan történeteket, bizonyos piros tintával jegyezném le az utókor számára. Mert sok balga tudós, sőt némely koronás fő is azt hiszi, mindent tud, sőt mindent jobban tud. Holott a nevek gyakran eltakarják a dolgokat. Ráadásul ezek a balgák azt hiszik, muszáj minket is boldogítaniuk a nagy tudásukkal. Tudod, jó Sancho, az ilyen balgákból lesz a legvéresebb zsarnok. S nincs az a hős lovag, aki csak egynek is ellent tudna állni. Mert Merlin van az ilyenekkel. Még tán én sem bírnék velük. Holott, igaz lelkedre, barátom, valld meg, olvastál-e valaha is széphistóriában olyasvalakiről, ki hevesebben tudna támadni, szilárdabb lenne a kitartásban, ügyesebb a vagdalkozásban, biztosabb a földre lökésben, elmésebb az elmélkedésben, mint én?

– Hogy az igazat megvalljam, uram, én bizony sohase olvastam semmiféle széphistóriát, mert se írni, se olvasni nem tudok. De nem is lehet szép az a história, amelyben nem kegyelmed a legdicsebb lovag.

– Lám, te bölcs vagy, Sancho, megérdemled, hogy megkapd a szigetet, melyet majd kormányozhatsz tudatlanságod tudatában. Mert bizony igaz, hogy igazából semmit sem tudunk. Lásd, ez olyan nagy gondolat, mely talán még Amadis nevezetes történetében sem szerepel. Pedig abban igazán minden benne van, amit e világon tudni és tenni érdemes.

– Bizonyos ebben, jó uram?

– Sőt, csak ebben vagyok biztos, és más semmiben.

– De uram, abban csak biztos lehet, hogy kegyelmed Don Quijote, a Búsképű lovag, a szélmalomok és az óriások ellenfele, ahogy én meg a fegyverhordozója, Sancho Panza vagyok, az ott Rocinante, ez meg a szamaram. S Dulcinea is az, aki.

– Bizonyára így van, ha így látod a dolgot.

– És Dulcinea del Toboso biztosan gyönyörű, hiszen százszor mondta már, uram, hogy az, és biztosan örülne, ha tudná, hogy olyan lovagja van, mint az elmés és nemes Don Quijote!

– Akkor a legjobb lesz, ha most rögtön útra kelsz, és elmondod neki.

– Elmegyek én. Csak azt mondja meg, jó uram, hol találom őt.

– Nyilván Tobosóban, hiszen neve mutatja, hogy odavaló. Látod, Sancho, a név milyen nagy dolog.

– S ott megtalálom? Miről ismerhetem fel őt?

– Nos hát, mint magad mondtad az imént, Dulcinea gyönyörű. Nincs más dolgod, mint megkeresni azt a nemes hölgyet Tobosóban, akire illik e leírás.

– De hát Tobosóban sok szép és nemes hölgy élhet, vagy nem, uram?

– Bizonyára igen, mint ahogy másutt is.

– S mi következik ebből? – kérdezte Sancho Panza.

– Hogy talán nem is érdemes oly messzire menned, Sancho, egyik város olyan, mint a másik.

– S a szépség?

– Ki tudja, ki mit tart annak.

– S a nemes vonások?

– Na igen. Dulcinea gyönyörű és nemes. Tehát akit Dulcineának nevezünk, az ettől egyúttal szép és nemes lesz. S ha szép és nemes, máris Dulcinea – magyarázta Don Quijote.

– Akkor is, hogyha Isabel, Mária vagy Márta a neve?

– Jól mondd, barátom.

– Akkor most induljak vagy sem, uram? – kérdezte zavartan Sancho Panza.

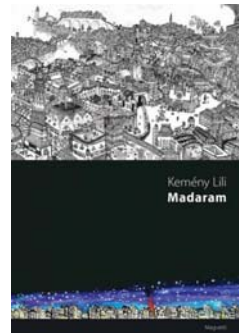
– Óvakodj a megérkezéstől! Ahogy egy hungarus mester, Tomás de Ungvári Sóvödre mondta egyszer, az efféle elbeszélésben a cél semmi, az út minden.

– Nagy jó uram addig csúri és csavarja, hogy a végén nem három reál, de egy garas sem marad a zsebemben.

– De majd bölcsnek nevezetesz, Sancho. És jól jegyezd meg, az emberek minden dolgai felett uralkodnak a nevek – zárta le a beszélgetést az elmés és nemes Don Quijote de la Mancha, más néven a Búsképű Lovag.

Kísérletező, karakterisztikus líra

Kemény Lili *Madaram* című kötetéről

A *Madaram* kapcsán az a különös helyzet áll elő, amikor olyan vonások válnak erénnyé, amelyek normális esetben hiányosságok lennének. Kemény Lili még tizenéves, ami azonnal jótékony fátylat von az olvasó szeme elé. Türelemmel, megértően kezdjük hát olvasni, és azon kapjuk magunkat: ahelyett, hogy azt mondanánk, nyers, kiforratlan, ingadozó színvonalú, inkább azt állapíthatjuk meg, kedvesen kamaszos, csapongó, tétova lírával van itt dolgunk. Ahogy lapozunk előre, elkerülhetetlenül érlelődik a kérdés: meddig köthet ez le bennünket?

Kemény Liliben minden kétséget kizáróan ott van már az érett költő, de ezt a tényt súlyosan megzavarják a kötetben nagy számban található gyermekded szerzemények. Hogyan is lehetnének mások, ha egyszer a költő megírásuk idején még valóban gyerek volt? Talán ki kellett volna adni őket még annak idején, minden bizonnyal nagy sikert arattak volna. Ebben a kontextusban viszont ezek a korai darabok elvesztik bájukat, jelentősen gyengítik a kötetet. Kemény Lili költészete így sokkal nagyobb hatással bírhat olykor-olykor felbukkanva egy-egy irodalmi lap hasábjain, mint ilyen módon összeszerkesztve. Abban sem lehetünk biztosak, hogy tehetséggondozás szempontjából az a jó irány, amikor túl korán a nyilvánosság elé löknek valakit ahelyett, hogy még egy darabig odaadó türelemmel egyengetnék útját.

A könyv legalább harmadát kitevő versek vagy közhelyesek („*Valami évszázadok óta rothad a szobámban. / Megnézném, mi az, de félek, hogy olyasmi, / amit már túlságosan megkedveltem. / Ez az egész olyan, mint egy játék, / amiben nem lehet veszteni. / Ezért nyerni sem lehet.*” [Alvó]), vagy fókuszálatlan, önkényesen szerveződő szövegek („*Én épp gitárosoktól tanultam / lehamuzni. „; „és a hármassal pöccins... / lazán, csuklóból, mint a síkánál“; „És akkor hallottuk meg a disznókat, / ahogy jöttek és izzott a szemük, / bambák voltak, nem tehettek róla, / lelük se volt aznap. / A hetedik napon döntötték el, / hogy nem*

állnak meg soha többé, / és jöttek a háztetők fölött, a / teliholdat táncoltatva foltos hátukon. / – Tudod mit, hagyd a hármast – / mondtad legyintve, aztán eltűntél. / Kiültem a partra nézni, / hogy jön föl az a nyomorult. “ [Hepiend]. Ettől eltekintve rokonszenves a világot és annak kifejezési formáit még csak ízlelgető bakfishang, amely olykor pimasz (*Az ellenfél*), olykor tinisen fájdalmas (*Óda az éjszakához*), olykor nemzedékének szóló (*Déd-Európa*), érzékenyen szemlélődő (*Kopog*), és néhol egészen komoly tónust is megütő (*Bűnbeesés*).

Ez utóbbi, családtörténeti vallomás a kötet legerősebb verse – de nem jellemző darabja – az olyanok mellett, mint az egy szerelem mindent elmondó metaforájaként szépen felépített *Titkosírás*, vagy a *Budapest összevarrása a Kelettel* ötletes és izgalmas gondolatkísérlete. De a kötet érzelmi vonulatát legmegkapóbban talán a *Magasfeszültség* tükrözi:

„Van lágy téli szomorúság,
az hideg és szép és nincs oka,
és van sokkal szebb szomorúság is,
olyan, mint a hajamba gabalyodott varjú:
én magam vagyok a kalitkája.”

Többféle klasszikus és kortárs hatás érződik még Kemény Lili lírájában, de legelőször a *Huszonötödik óra* című antológiában megjelenő költőnőkre jellemző vonások juthatnak eszünkbe, a bennünket naponta körülvevő, kézzelfogható valóságnak a tér és idő törvényeire fittyet hányó, álomszerű kitágítása, a versen belüli gyakori nézőpont- és irányváltások, de még olyan főmotívumok is, mint a rigó és a varjú. Líráját áthatja a zeneiség még olyankor is, amikor látványosan törekszik az alulstilizáltságra (másik irányból közelítve az is elmondható, hogy némely vers inkább már dalszöveg hatását kelti). Ezt az ösztönös rakoncátlanságot talán hagyni kellett volna szabadon tombolni, és nem erőltetni a Körhintakör Telep-csoportra hajazó, hétköznapi nyelvre, szikár, tömör fogalmazásokra építő megoldásokat.

Kemény Lilinek remek szeme van a részletekre, és kiváló nyelve ezek transzformált visszaadására. Megkapó, ahogyan a nagy, világteremtő próbálkozások helyett aprócska világának részleteiből építkezik. Nagy bizakodásra ad okot, hogy még a gyengébb versekben is mindig találni egy-egy frappáns képet, hatásos zárást, váratlan szófordulatot. Még ha e kötetet elhamarkodottnak gondolhatjuk is, minden remény megvan arra, hogy a jövőben sokszor találkozunk ezzel a bátran kísérletező, karakterisztikus lírával.

„...az volt a baj, hogy veled nem volt baj!”

– avagy egy aranyérműtét utóhatásai –

Spiró György *Tavaszi Tárlat* című regényéről

Spiró György 2010-ben megjelent, *Tavaszi Tárlat* című kisregénye úgy szól ötvenhatról, hogy szinte egyetlen jelenet erejéig sem eleveníti fel magát a forradalmat és a szabadságharcot, sokkal inkább a közvetlenül utána következő időszak korhangulata az, ami a témává formálódik. Az elbeszélés a lehető legrövidebben mutatja be Fátay Gyula kórházi tartózkodását, mely időben lefedi a forradalmi események kibontakozását, majd a harcok lefolyását, s a történet mindezek után indul tényleges útjára.

A *Tavaszi Tárlat*ot tehát a legkevésbé sem lehet ötvenhatos regénynek tekinteni. Már csak azért sem, mert a középpontban az államhatalmi berendezkedés működése áll, az események alapvetően ennek kiváltóiként húzódnak meg a háttérben. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy a regény mögött 1956 (és az utána következő időszak) történéseinek és politikai szereplőinek beazonosítható cselekményei és alakjai bukkannak fel referenciaként. Spiró azonban – mondhatni – elegánsan úgy tesz, mintha ötvenhatról írna, pedig könyvének témája elsősorban egy diktatúra működése.

Bodor Ádám *Sinistra körzet*, vagy Csiki László *Ajakír* című regénye, például, közvetve szól a romániai diktatúráról, azonban mégsem ez válik fontossá, sokkal inkább azok a viszonyok, melyeket a rendszer alakít ki. Világirodalmi (bár szintén kelet-európai) példaként érdemes felidézni Hertha Müller *A róka volt a vadász* című regényét, melynek szövegtére szintén erőteljesen köthető közelmúltunk történelméhez, viszont sokkal fontosabb a mű értelmezése szempontjából a regényfigurák közötti viszonyok alakulástörténete, a környezet hatására, annak eredményeként. S ezen megfontolások következtében sem Csiki, sem Hertha Müller alkotását nem tekintjük nyolcvankilences regénynek. Ebben a kontextusban Spiró *Tavaszi Tárlat*át sem ötvenhatos regényként olvasom, s ezt az olvasási

lehetőséget erősíti meg a Fátray története mellett kibontakozó másik szál, a felesége közreműködésével megrendezett kiállítás bonyodalmainak elmesélése is.

A regény felütése, az eddig született recenziókban is idézett kezdőmondat („*Nem árt, ha a forradalom kitörése előtt néhány nappal kórházba vonul az ember, a forradalom leveréséig ott is marad, a megtorlás alatt pedig békésen lábadozik otthon.*”) amellet, hogy iróniájával meglehetősen meghökkentő állásfoglalás a forradalom és szabadságharc eddigi elbeszéléseihez képest, megelőlegezi a bonyodalom forrását. Fátray Gyula gépészmérnök fizikailag képtelen részt venni az eseményekben, mégpedig önhibáján kívül. A semlegességet és így mentességet biztosító kórházi tartózkodás indításként való megfogalmazása éppen a kívülállás lehetőségét számolja fel, hiszen „hősünk” így sem forradalmárként, sem rendszerhű káderként nem tartható számon, kialakult helyzete sokkal inkább az állásfoglalás elodázásaként érthető. Fátray gépészmérnök kálváriáját egy újságcikk indítja útjára, mely ráadásul nem is az ötvenhatos eseményekhez kapcsolódik, hanem egy azt megelőző államellenes összeesküvéshez, melyben már 1956 szeptemberében lezajlott a tárgyalás, s a vádlottak egy részét el is ítélték. Ebben a cikkben bukkan fel „főhősünk” neve, akit emiatt kitiltanak munkahelyéről, és eljárást indítanak ellene.

Az ekkor kezdődő „meghurcoltatás”, a cikk írójának elérhetetlensége és a kórházi igazolás megszerzésének lehetetlensége okozta helyzetek révén bepillantást nyerhetünk egy diktatórikus állam kulisszái mögé. Mindez azonban számunkra – kelet-európai olvasók számára – talán kevésbé meglepő, sőt, kijelenthetjük, már-már megszokott. S itt elsősorban nem sokak személyes élettapasztalatát értem, hanem a már említett regények kialakította leírásokat, a karkai bürokrácia folyamatosan újraíródó történeteit, vagy éppen az elnyomó és elnyomott közötti viszony bemutatását. Hiszen a testüreg-motozással járó megaláztatás a gyár elhagyásakor, az újságíró hivatali rendszerben történő elérhetetlensége, bizonyos telefonszámok kideríthetlensége vagy éppen a munkatársak hamis tanúvallomásai mind olyan sematikus visszatérő elemei a diktatúrákat témává emelő regényeknek, melyek immár kevésbé okoznak megdöbbenést vagy jelentenek bár újdonságot Spiró regényében. Sokkal inkább az ismerősség érzetét keltik. Maga Fátray sem hökken meg igazán a vele megtörténő, már-már a jól ismert abszurdításba hajló eseményeken, néha egyenesen naiv rácsodálkozással ismeri fel, hogy ez bizony diktatúra, ráadásul a javából.

S míg ez előbbiek inkább hátrányára, mint előnyére válnak Spiró kisregényének, addig a gyárból való kizárás alkalmat ad olyan életképek és helyzetek leírására, melyek a regény erősségei közé tartoznak. A hentesnél vagy az étteremben elfogyasztott ebéd, a mozi vagy a városban való céltalan kóborlás mind olyan, látszólag mellékes események,

Josef K. Orson Welles *A per* című adaptációjában

melyek epizódszerűek, és semmilyen szempontból nem járulnak hozzá az események alakulásához. Azonban éppen ezen részek azok, melyek immár nem sematikusan, hanem életszagúan közelítenek a talajt vesztő emberhez, aki rendszeren kívülként próbál visszailleszkedni az őt kivető és kiközösítő struktúrába.

Fátray története mellett felesége, Kati elbeszéléséből épül fel apránként a regény másik „jelentős” története: a Tavaszi Tárlat megrendezése, majd a szervezés megkérdőjelezése és Kati eltávolítása. A férj, miközben zajlik ellene a vizsgálat, folyamatosan értesül a képzőművészeti tárlat fejleményeiről, azonban elég távolságtartóan, mintegy érdektelen információként, a saját esetéhez képest mellékes történésként kezeli mindezt. E párhuzamos történet Fátray helyzetének mind komorabbá válásával egyre nagyobb térhez jut a regény második felében, de az elbeszélőnek köszönhetően mintegy mellékszálként, másodlagos történésként érzékeljük. A férj gyakorlatilag alig akar tudomást venni felesége problémáiról, ahogyan ez fordítottan is igaz: Kati számára megerőltetőnek és feleslegesnek tűnnek Fátray Gyula vívódásai.

A családban, Fátray és Kati kapcsolatában, gyermekükhöz való viszonyukban érhető leginkább tetten Spiró regényének tétje. Azonban éppen ezek a legkevésbé kidolgozottak. A férj és a feleség kapcsolata már a regény elejétől meglehetősen rideg, alig találkoznak egymással, érdemi párbeszéd sosem jön létre közöttük. Beszélgetéseik inkább öncélú monologizálások, hiszen mindketten megkísérlik elmondani munkahelyi problémáikat, azonban megértésre (gyakran akár csak meghallgatásra) egyikük sem talál. Kölcsönösen él bennük a

gyanú, hogy a másik megcsalja, de ennek megbeszélésére sosem kerül sor. Mindebből egyenesen következik a dilemmák, kérdések elhallgatása, s az ezekből fakadó feszültség aztán a gyereken csapódik le. De ahogyan ők, úgy az elbeszélő is hallgat, alig-alig érinti a kettejük kapcsolatába beszüremkedő problémákat.

A végkifejlet is elsietettnek, kibontatlannak tűnik. *Deus ex machina*ként érkezik Fátray számára a közbenjárás, aminek köszönhetően egyik napról a másikra megszüntetik ellene az eljárást, s másnap már várják a gyárban: szembe kell néznie azokkal a munkatársakkal, akik alig egy héttel azelőtt hamisan megvádolták. Majd következik Kati felmentése és áthelyezése. Mintegy mellékesen tudjuk meg, hogy áthelyezése egyúttal szervezésének pillanata is: attól fogva, hogy Bécsbe kíséri a megrendelésre készült festményeket, jelentéseket kell írnia a sofőrök és a bécsi magyar emigránsok kapcsolatairól. („*Megírja, hogy milyen volt az idő... Hogy kikkel találkoznak a sofőrök, mit mesélnek, kik vették át a képeket, ilyesmi...*“)

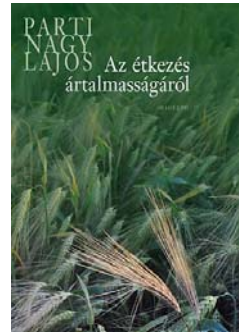
Úgy vélem, ezen a ponton, a regény zárlatában merülnek fel a megkerülhetetlen kérdések. Spiró regénye nem ötvenhatot, hanem a diktatúra karkai rendszerét tematizálja. De jelenünk regényirodalmában rég nem az a kérdés, miként lehet megírni a diktatúra működését, hanem sokkal inkább az, hogyan ábrázolható az emberi kapcsolatokra gyakorolt hatása. Az erre adott válaszok és viselkedésminták azok, melyek további kérdéseket és dilemmákat vetnek föl. Ebből a szemszögből igencsak hosszadalmas a regény bevezetése és a „bonyodalom“ kibontakoztatása, sőt, csalóka is. A valódi bonyodalmat a mű megoldása jelenti: Fátray Gyula visszatér munkahelyére, Katit pedig áthelyezik „besúgónak“. Tulajdonképpen itt, a végkifejletben kezdődik igazán Spiró regénye, de ekkor már, sajnos, meglehetősen hamar véget is ér.

Vincze Ferenc

(Spiró György, *Tavaszi Tárlat*, Magvető, Bp., 2010)

A hőbörgés nagymonológia

Parti Nagy Lajos *Az étkezés ártalmasságáról* című kötetről

„Nem vitás, hogy az ember a saját sírját késsel, villával ássa.”
(Parti Nagy Lajos)

Az ötlet csehovi (vö. *A dohányzás ártalmasságáról*), a szöveg „parti nagyos“, azaz százötven oldalnyi nagymonológ, beszédkényszer és hőbörgés. Stílusosan egy ültő helyben elolvasható, szervezetbe bevihető, megrágható. Érdekes is megtenni mindezt.

Az étkezés ártalmasságáról egyszemélyes színdarab, monodrám is lehetett volna, hiszen a szerzői akarat legelőször annak szánta. Ezért is nehéz a műfaji meghatározás, a cím alatt ráadásul az áll, hogy *Előadás*. Mondhatnánk azt is, hogy termékbemutató: az Emese Acapulco Diabetikus Gyógyíró – a léböjtűkúrák *unikuma* – és a Parti Nagy-féle nyelv prezentációja.

A könyvcím tehát egy termékbemutató előadás is egyben, melyet a tömpemizséri kultúrházban tart hősünk – Fibinger István, foglalkozását tekintve kényszerevő – a már fentebb említett készítmény reklámozásaként. A pódiumon egyedül ő áll. A téma pedig a zabálás és minden, ami vele jár és járhat: kényszerevés, bulímia, anorexia, léböjtűkúra. Mindez azonban csak ürügy: az előadás valójában nem a közönségnek szól, sokszor még csak nem is nekik címezi a narrátor, hanem élettársának, Ilikének, aki viszont a helyszínt jelentő kultúrházi termen kívül tüsténkedik. Az Ilikéhez intézett szavakkal a nő bűneit sorolja az elbeszélő, egyre jobban hergelve magát a „vita“ alatt, melyben végre szóhoz juthat.

Jól megtermett megszólalónk hangjából pedig folyamatosan süt a panasz. Hőbörög fenn a kultúrház színpadán, kövér élete minden

sértettségével. A Parti Nagy-féle jellegzetes, rontott-leleményes nyelven szólal meg, miközben az utolsó oldalig kitartja panaszos, méltatlankodó, ön- és embergyűlölő hangját. A hóbörgéshez is hasonló a viszonya, mint az evéshez: egyre jobban belelovalja magát, majd végül képtelen abbahagyni. Ezen nem is csodálkozhatunk, hiszen Fibinger az egész életében felhalmozódott frusztrációk miatt eszik: „*En effektíve a kisebbségem ellen ettem, mintha a számmal akarnám a lelki sebeimet befoltozni, amitől törvénytelenül híztam, s még kisebbségem lettem, naná.*”

E vallomásszerű, panaszos beszéd az egyedi nyelvhasználattal ötvözve igazán bizarr olvasásélményt nyújt. Egyrészt, persze, humoros, másrészt a *Hullámzó Balaton*hoz hasonlóan groteszk, de mindkét máz olykor elvékonyodik, és átüt rajta a valódi (halál)félelem. A sok nyelvi bravúr és a sokszor feketévé színeződő humor nem válik unalmassá. *Éppen* nem. Jókor ér véget az előadás, annak ellenére, hogy a befejezés nehézségét teszi témájává a zárlatban mind a narrátor, mind a szöveg belső logikája. Ez a túlhúzotttság viszont van olyan érdekes, hogy éberen vigyen el az utolsó lapig. Pedig az egész monológot átszövik a szövegek közötti utalások Szophoklészről Vörösmartyig. A regény azonban ezek azonosítása nélkül is hatásos.

Nemcsak a nyelvi leleményességek terén találunk egyezéseket a korábbi Parti Nagy Lajos-írásokkal, hanem a már fentebb említett test-tematika is ismerős lehet. A szerző több novellája mellett jelentékenyen merül fel a kérdés Nádas Péter, sőt Esterházy Péter számos könyvében is. Amit Nádas *Párhuzamos történetek* című munkájában a vulgarizmussal érzett hitelesen megoldhatónak, azt Parti Nagy *A fagyott kutya lába* című novellájában az orvosi nyelv felől is megpróbálja. Mindkét esetben ugyanaz a cél: eufemizmusok, kerülőutak nélkül szólni a testről. Persze, adódik a kérdés, hogy a teljes orvosi nyelv nem eufemizmusok sorozata-e.

Végül mindenki megkapja a magáét. Nemcsak a túlsúlyos emberek, a közönség, Ilike vagy akár a magyarok, hanem az az „urbánmisztikus” réteg is, amely minden kritika nélkül zabálja, nyeli és próbálja integrálni – anélkül, hogy előtte jól megrágná – az olyan dolgokat, mint „*a jóga, a tantra, a reiki, a karma, a medi, az aura, a csí meg a csakra*”.

Szabó István Zoltán

Hol lakik Alíz?

Tóth Erzsébet *Alíz már nem itt lakik*
című kötetéről

Tóth Erzsébet egyike a sokaknak, akik a hetvenes évek közepén indultak költészetükkel; és egyike a keveseknek, akik nélkül e korszak nem tárgyalható. „...az *Egy végtelen vers közepe* című műve először 1976-ban jelenik meg, s ezzel egy csapásra nemzedéke leg(él)ismertebb költője lett” – írja Dérczy Péter *A költészet útjai* című írásban. Nem csak én utalok „sokakra” és „kevesekre”. Dérczy is megteszi, amikor Domokos Mátyás „versírógépről” való hírhedt, vihart kavart megjegyzését idézi.

A hetvenes évek derekára új, alapvetően neoavantgárd vonásokkal jellemezhető költői köznyelv alakult ki Magyarországon. Ez írásreceptet kínál a költészet napszámosságainak, és néhány éven belül elárasztja az irodalmi folyóiratok hasábjait. „Túltermelési válság?” Meglehet. Egy biztos, Alíz költője hamar kitűnik nemzedékéből. Dérczy kiemeli: „A költészeti vita két fontos mozzanat köré fonódott: az egyik a költői ‘túltermelés’ és annak következményei (ezt indította el Domokos korábbi írása), a másik a költészet szerepe és a lírai tradíció viszonya”. Nos, azt hiszem, nyugodtan mondhatjuk, hogy ez utóbbi mozgásban tartja ma is – más terminusokba ágyazva – az irodalomkritikát.

Az *Egy végtelen vers közepe* megjelenése mellett két fontos irodalomtörténeti eseményt említ 1976-ban Dérczy Péter: a *Madárúton* című költészeti antológia (mely címét éppen Tóth Erzsébet verséről kapja), valamint Zalan Tibor *Arctalan nemzedék* című esszéjének megjelenését. Alighanem ez utóbbinak köszönhetjük a „vátész” fogalom meggyökerezését. Zalan így ír: „Levállik ezzel a költőkre mostanig ráaggatott vátész arc, s kinéz mögüle a dolgozó, munkáját a többi ember módjára végző, esendőséggel és méltósággal alkotó ember arca”.

Érdemes elidőzni itt, annál is inkább, mert nemcsak Dérczy Péter, hanem a kritika fővonala is mintha ezen a csapáson haladna. Mintha a hétköznapival szembeállított, a hétköznapi emberénél „többet tudó” költő alakja állna pellengéren. Az *Alíz már nem lakik itt* verseiben Bedecs László a pátoszmentes, önreflexív részleteket dicséri.

Mit jelent maga a „vátesz” kifejezés? Bár a vátesz kifejezés latin eredetű, jelentésköre a görög profétész-szel szorosan érintkezik azzal a különbséggel, hogy míg az utóbbi kifejezésnél a jóslatközvetítői-értelmezői szerepen van a hangsúly, addig a szótár tanúsága szerint a vátes nemcsak közvetít, hanem isteni sugallatnál fogva és nem jelekből kitalálva, mint az augur vagy a haruspex tudja a jövőt és mindazt, ami a többi ember előtt rejtve van – írja Bertók Éva *‘A költő mint proféta’ gondolat kialakulása és kezdetei című tanulmányában*.

Nyilvánvaló, hogy a „vátesz” kifejezés, a „váteszi” jelző nem igazán fedti azt a szerepkört, amelyre az irodalomkritika manapság vonatkoztatja. A költői hang magabiztossága korántsem feltétlenül a jövő tudásán alapul. Ellenkezőleg. Nagy László például sokkal inkább az archaikus, ősi tapasztalaton alapuló tudás nevében, annak jó ismerőjeként szólal meg versében. Az archaikus tudás éven és évszázabban gondolkodik, jellemző vonása a visszatérés, a körköröség, az ismétlődés. A vátesz a jövő ismerője; az évek periodicitásának legjobb ismerője azonban nem ő, hanem a gazdálkodó. Ma már nyilvánvaló – elsősorban Jánosi Zoltán kutatásaira utalok –, hogy Nagy László nem az üdvtörténeti, hanem az archaikus-mitikus felfogás követője. Versvilága így egyértelműen közelebb áll például Dylan Thomaséhoz; Fank O’Hara versének fordításában – mint a *Kivezetés a költészetből* lapjain kimutatom – egyértelműen megtetszik a szerző és a fordító poétikai szemléletének elkülönülése.

„Az *Alíz már nem lakik itt* olyan költészetet mutat be, melynek alkotója a kezdeti spontán és kételyek nélküli versírás gyakorlatától lassan elkezd távolodni, elbizonytalanodik olykor, s a megszokott, tradicionális hangvételt próbálja áthangolni” – írja Dérczy Péter. Utóbb: „... Tóth Erzsébet érzékelte, hogy ez a ‘váteszes’, küldetéses és reflektálatlan líra kevésbé ‘hatékony’ már a nyolcvanas években”.

Az értelmezés, amelyet vázolni szeretnék, mindettől két vonásban tér el. Először is: a mitikus-archaikus költészetet világosan el kell határolni a jobb híján „váteszinek” nevezett, valójában inkább a „küldetéses” jelzővel illethető költészettől. Másfelől azt gondolom, hogy Tóth Erzsébet költészete egészét tekintve jóval egységesebb, mint elemzői tartják, nem érzékelhető a különböző poétikai rétegek közt mély törés. Ami megtévesztő lehet, az a verssor erőteljes tagoltsága, amely tipikus formajegyeknek tekinthető. A korai versek mintha kimondottan valamiféle álomnyelvből merítenék dinamikájukat. És valóban: a szöveg több helyen tételesen hivatkozik is az álomra:

„Megszületni? Elkezdni a táncot.

Csak elkezdeni a táncot.
 Mintha világ-kezdet óta mindég csak táncoltam volna,
 ahogy a köd leszáll a városra, egyik napról a másikra,
 örülni a szónak, ami nem kígyó, nem hattyú,
 nem bíbor, nem selyemhernyó.
 Nem születés, nem születés virágszirom-hajója,
 nem kaszálják le a menyasszonyok haját,
 ilyen álmot látni,
 érteni a gyöngyöket ahogy te értetted.“
(Egy végtelen vers közepe, 4.)

„Az álomban nem bízom már.
 ki tudja, milyen állatok táncolnak
 a tetőn fölöttem, milyen szél fojtogat,
 milyen eső döngeti az ablakot,
 ki tudja, megint milyen lovakkal csókolózom?“
(Egy végtelen vers közepe, 7.)

A váratlan képhasználat, a vágások élessége, a szokatlan képkapcsolatok megjelenése – Freud terminusaival szólva: az áttétel és az elhallgatás – jellemző az álom-szimbolikában; de a legáltalánosabb, alapvető költői technikák is. Arisztotelész a költészet sarkpontjának az áthelyezést (a metaforát) tartja. A hiátus, az elhallgatás, az ellipszis a modern költészet talán legjellemzőbb vonása. Nem állítom tehát, hogy Tóth Erzsébet költészetét pszichoanalitikus módon, „álommunkával“ kellene megközelíteni. De azon túl, hogy a versek szerkesztési elvét megvilágítja ez a párhuzam, feltételezem, hogy a költői eszközök ilyen alkalmazása és az álomtematikára való utalás több mint véletlen egybeesés.

Koncentráljunk egyetlen stílusjegyre, melyet fentebb tagoltságnak neveztem. Ha a későbbi versek közt tallózunk, a metszés hasonló élességét tapasztalom, mint az 1976-ban írt szöveg esetében:

„Alám terítetted a várost, hogy hazáig gyalogoljak,
 s mint ha vezérük után,
 jöjjenek utánam az éjszakai villamosok,
 megyünk a vasárnap elé,
 elsőnek érinteni a verseket,
 megyünk csordában, mint a farkasok,
 halkan, mint a partizánok,
 fogadni kell a csillagok SOS jeleit...“
(Ejje!, hazafelé, Gyertyaszentelő, 1982)

„Most nagyon
 meg kell jegyeznem arcod mögött a májusi fákat, mert ki

tudja, mikor jössz újra. Akkor talán már
 cseresznyével
 és rózsával várlak, de te csak engem nézel,
 gyorsan levetkőztetsz, és majd meglátod, mennyi napfényt
 gyújtottam azóta bőrömrre neked. Mert a nap akkor is megtalál,
 rásüt majd ágyunkra, hiába rendelt el
 kijárási tilalmat egy ismeretlen isten.“
 (Arcod mögött május, Arcod mögött május, 1993)

„Harmincnyolc fokos nyárban élek mindig,
 s te nem ápolasz.
 Aranyszőrök a combomon, milyen nevetséges,
 milyen hősie!
 Ez hova van fölírva?
 Irtózat, hogy mennyire egészséges vagyok,
 irtózat, hogy mennyire várlak.
 Elmentél,
 mert tizennégy sorig tart az élet.
 A tizenötödik sort már nem lehet leírni.“
 (A tizenötödik sor, Rossz környék, 2004)

Amikor a verseket olvasom, a fordulatok váratlanságán túl a gesztusok
 sodra ragad el. Semleges módon „gesztust“ említek, nem „képet!“
 Elsődlegesen a gesztus érint meg, a gesztusok között nyíló váratlan
 tér, és csak másodlagos a gesztusok tartalma. Miért említi az „ismeretlen
 istent“? Milyen „kijárási tilalmat“ rendel ez el? Hajnóczynál, a magyar
 próza egyik meghatározó könyvében, a *Jézus mennyasszonyának*
 elbeszélője hasonló szituációt teremt. Az utcára nem lehet biztonsá-
 gosan kimenni az európai embervadászok miatt. (A vadászok az
 embereket lövik ki, mint Afrikában a vadat.) Tóth Erzsébet az intimitás
 köréből (a bőr, a napfény, az ágy) éles váltással lép e felé az elvont, az
 ezoterikus vagy akár az abszurd felé. Nem az az egyetlen eset, amikor
 a profán és a szent világát egy montázsba illeszti. „A részek könnyét
 nem látja senki, csak az Isten. Ha azt a kis bort is elviszik, levágom a
 fülüket porcogónak, motyog a férfi, mikor hazatéved, az asszony másra
 figyel. Kicsi lábak rugdossák belülről, ha csönd lenne, hallaná a pici
 szív dobogását. Lassan elhalkul minden, hasára teszi a kezét, abban a
 belső hangban jobban bízik, mint a rózsafüzérben. A gyereket talán
 nem viszik el.

Sok kisbaba születik azokban az években, augusztusban, csillaghullás
 idején, hol zsarnokság van“ – írja Faulkner és Illyés művére utaló
 prózaversben (*Megszületik augusztusban*).

Végleteiben is érteni vélem e gesztusnyelv működését. Finom, női
 megfigyeléseken, sőt, észleleteken időz, a benyomásokat apró
 részletekkel gazdagítja. Csakhogy az utolsó félmondat eltéríti a kezdeti

felfutástól, más irányba tereli a figyelmemet. A meghatározott gondolatritmusba tördelt verssor néhol inkább a kép, az összetett metafora felé fordul, mint az *Éjjel, hazafelé* soraiban; másutt, éppen ellenkezőleg, a visszafogott absztrakció vagy akár az irodalmi utalás felé. Így a szonett szerkezetére hivatkozik *A tizenötödik sor*; József Attila fél sora petárdaként robban a magyar olvasóban.

Gondolatritmus által tördelt, erősen tagolt gesztusok költészete Tóth Erzsébeté. „...van a Tóth Erzsébet-lírának kezdettől fogva egy jegye, amely miatt a versbeszéd hétköznapiak tűnhet, de az sem egyszerűsége, hanem éppen hogy bonyolultsága miatt, ez pedig a mindennapi beszédet imitáló szintaktikus szerkesztés. Az érzelmi-hangulati-gondolati mondanivaló teljes, egymást követő tagmondatokban artikulálódik, ennek következtében a logikai-tartalmi-nyelvtani viszonyok és utalások beszédszerűvé formálják a költői nyelvet, mindeközben, főleg a pályája elején, a költőnő igényt tart a ‘képes’, poétikus beszédre is” – fogalmazza meg Fazekas Ibolya *„hatalmas havazásokban éltem”* című tanulmányában; majd még egy fontos szemponttal gazdagítja az értelmezés körét: „Az egész költészetre jellemző, hogy a lírai én szinte mindig valakihez fordulva, valakihez szólva nyilatkozik meg – írja. – Míg a kezdeti években sokszor a titokzatos arctalanságba burkolja a megszólítottat, aki mögött leggyakrabban a vágyakat és fájdalmas felkorbácsoló szerelmeit képzelhetjük, addig az érett években a rejtélyesség, a titokzatosság már kevésbé fontos, és már csak a megszólalás situációja, a másokhoz való szólás marad a versírás apropója.”

Fazekas Ibolya érvelése meggyőző: Tóth Erzsébet versei alapvetően a megszólítás beszédhelyzetébe ágyazódnak. Ebben az esetben viszont fel kell tennünk, ki a megszólított. Érzékelhető, hogy erre az egyszerűnek látszó kérdésre nem is olyan egyszerű felelni. Bontsuk ki ebből a rövid részletből az alapvető beszédhelyzetet:

„Kisasszony hava. Ma már nem
használnak ilyen szavakat.
Rekorddöntögető és hasonló szavak
kerültek forgalomba. Eurobúza.
Járkál sz az évszázad legforróbb
délutánjában, kihalt a szombat,
a magára hagyott izzó város, épp
megfelel neked. Afrikából jöttél,
úszol a hőségben, mint egy kutyát,
sétáltatod magad. Milyen közel
voltál Tuniszban a csillagokhoz!”
(*Kisasszony hava*)

Általános, meg nem nevezett „ők” (akik „ma már nem használnak ilyen szavakat”), idegen, tébláboló „te”, aki a múltbeli emlékek (Tunisz)

alapján határozza meg magát, és – különös fordulat! – kutyaként sétáltatott „magad.“

Az a véleményem, hogy Tóth Erzsébet költészetében nincs ennél kiemeltebb szó.

A rejtélyes „én“, a versek megszólítottja végső soron mindig a különböző viszonylatok, szerepek és kontextusok által megkötött „magad“. Nem csupán arról van szó, hogy az ember számára valódi énjénél nincsen nagyobb talány. A „magad“, ez a versben bujdosó „valódi én“ nem csupán az értelmezés, az önmegértés elől bujkál. Megesik, hogy elrejtőzik a szerető, a távolodó másik, az ismeretlen isten vagy akár a közömbös „akárki“ arca mögé. De mindig leleplezi a szöveg intenzitása. Hiszen végső soron rá vonatkozik minden kérdés; és minden megszólításban tőle várjuk a választ.

Eltolt, aszimmetrikus párbeszéd zajlik Tóth Erzsébet verseiben. Megszólító és megszólított között nem lehet egyenrangú kommunikációt tétélezni. A beszélgetés hangját a megszólító uralja – érzékletes, sajátosan tagolt női hang ez, erősen tagolt gesztusok áradásaként írható le. Ám a megszólított nincs jelen. Ő, a hiányzó, hallgatásával kényszeríti ki a gesztusok sorát. Minél távolabb van, a hang, a gesztus annál erőteljesebb. Az eszköztár gazdagságát, sokféleségét így értelmezem. Hányféle nyelven kell megszólítanom ahhoz az ismeretlent, hogy a hangom eljusson hozzá! A vers így minden esetben kísérlet. Egyértelműséget soha nem várhatunk Alíztól.

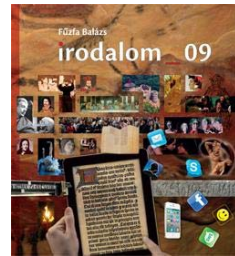
Tóth Erzsébet kötetekben a homályba burkolódzó másikat újabb és újabb hangon szólítja meg. Hangja e változékonyság ellenére egynemű: a saját jelenlétét érzékletes női versbeszédként gesztusok elemeiből felépítő nő hangja. Nem arcról kell szólnunk, hanem a hangról – hiszen a megszólítás a vers alaphelyzete. Az arc eltűnik a tükörből. „...nem lehet úgy / verset írni, ha az ember egyszerűen rühell magára nézni. / Tény, hogy már nem nézem, valahogy már nem nézem magam / sem csillagképekben, sem pocsolókban, sem színésznők arcában...“ (*Rongyból és porcelánból*) Hiány motiválja ezt a költészetet és beteljesületlenséget. A beszélő hang soha nem lehet elégedett, de még koherens, egységes sem: hiszen megszólítottja homályban marad, gesztusait nem viszonyozza. E hiány kelti fel a vágyat, szüntelenül költészetre buzdítva a beszélőt; de vágyát a megszólalás beteljesíteni nem tudja.

Prágai Tamás

(Tóth Erzsébet: *Alíz már nem lakik itt*, Nap Kiadó, 2011)

„Túlélsz, pöcök”?

Fűzfa Balázs *irodalom_09*
című tankönyvéről

„Nyugodtan mondhatnánk, hogy az irodalomtanítást a fejről a talpára kellene állítani, [...] a mából kellene visszafelé haladni az irodalomtörténetben.” – olvasható egy Fűzfa Balázssal készített 2009-es interjúban. Körülbelül akkor tartott sorozatának felénél, hiszen 2007 óta az általa megfogalmazott módon a 12.-eseknek szóló tankönyvtől haladt az alsóbb évfolyamok számára íróók felé, azaz az egyes darabok valóban irodalomtörténetileg fordított sorrendben készültek el. Így az utolsó, a 9. évfolyamnak szánt rész 2011 szeptemberében került a boltokba. Az egyedi formájú, tipográfiájú, szerkesztési elvű tankönyv – az eddigiekhez hasonlóan – kitűnik az irodalomkönyvek közül. Már a borítón együtt látható a kőtábla (a nyomdatechnika kezdeti eszköze), a kézzel írott kódex és az e-könyv, valamint az érintőképernyős telefon. A fedőlap képes üzenete: az irodalomórakon a nézőpontváltás az egyik legfontosabb dolog.

A tankönyv 0. fejezete („*Gondoltam fenét!*”) kiemelkedően fontos, mivel a diákok ekkor szembesülnek azzal az éles váltással, hogy a középiskolában már egy vizsgára, az érettségire készülnek. Emellett a tanár egyik lényeges feladata, hogy közösséget formáljon a diákokból, feltérképezze az előzetes tudásukat, együtt alakítsák ki a közös jelrendszerüket. Nem véletlen, hogy itt szerepel a *Jelek, jelrendszerek* téma, hisz Fűzfa ezt az alfejezetet tartja a legfontosabbnak tankönyvében. A nyitóvers Török László Dafti bobita@bobita.hu című alkotása, amelyben a kortárs költő a fiatalok mindennapi tevékenységeit mutatja be Weöres Sándor klasszikussá vált alakjának segítségével, ezáltal kötve össze a múlt és jelen irodalmát. A képekkel gazdagon illusztrált fejezetben a szerző a nem kifejezetten humán érdeklődésű diákok figyelmét is fel szeretné kelteni az esztétikum és a humor témáival. A nyelvhasználat átalakíthatóságára egy meseremixet, a Babi néni strandra megy címűt ajánlja a szerző, amely egy magyar népmese, *A kőleves* modern verziója. A remix mellé került Parti Nagy Lajos *Az angyal habja* című szövegének újrakeverése. Ezzel a két szövegtípussal kívánja érzékeltetni, hogy a diáknyelv és a modern magyar költészet eszköztársere nem is áll oly távol egymástól. A nyelvi humorra, szóviccekre mindenképp fogékony tanulók fantáziáját Balázs Géza *Truttyolt ratylíja* (ősi magyar étel) is megmozgathatja.

A NAGY VERS – „kis“ vers oppozíciójának érzékeltetésére a Nagy Versmondást és korunk digitális eszközeinek termékeit állítja párhuzamba a tankönyv írója, ahogy a következő részben a reklám és a képvers közötti hasonlóságot részletezi, és bebizonyítja: a mindennapokban is megtalálható a líraiság. Akár egy autóreklámban is. Az ezt követő részekben a térben, időben mozgó hősök kapnak kiemelt figyelmet, úgymint Harry Potter, vagy az Alkonyat szereplői. A varázslótanonc története már az általános iskolás gyerekek figyelmét is felkelti, éppúgy aktuális ezért a 9. évfolyamon is. Es, ha már Harry Potter, akkor a vámpíromantikával foglalkozó, lányok kedvence sem maradhat ki. Sikerként könyvelhetjük el, ha ezeket az óriási terjedelmű könyveket lelkesen forgatják a diákok.

A *Frissítés 0.1, 0.2, 0.3* altémákat fogadhatják legnagyobb elismeréssel a magyartanárok, mivel ilyen jellegű műfaji, verstani és stílustörténeti összefoglalóval még nem igazán találkozhattak tankönyvekben.

A tankönyv ezek után a szóbeli érettséginek megfelelő témakörökből épül fel (*Életművek, Portrék, Látásmódok, A kortárs magyar irodalomból, Világirodalom, Színház- és drámatörténet, Az irodalom határterületei, Regionális kultúra*), az alinearitást helyezve előtérbe. Az *irodalom_09* erőssége – és ez igaz az egész tankönyvcsaládra is –, hogy véleményalkotást és alkotótevékenységet kíván a diákoktól. Ez (lenne) a lényege a szóbeli érettséginek is, ahol egy szöveg alapján kell a tanulóknak tanúbizonyságot tenniük kritikai gondolkodásukról.

Az *Irodalom a kezdetektől az 1700-as évekig* című I. részben kissé megbomlik az eddig megszokott Fűzfa-féle koncepció, hisz egyszerre találkozhatunk a magyar és a világirodalomból származó részletekkel. Az antikvitás korszak-meghatározó eseményével, az Olimpiával érzékelteti a szerző az időközön átívelő, közösségformáló tevékenység fontosságát. Dante *Isteni színjátéka* és Petrarca *Magamban lassan gondolkodva járom* című alkotása az út-életút téma kapcsán kerülnek egymás mellé. Az ómagyar kori nyelvemlék, a *Halotti beszéd* kronológiailag is pontosan elhelyezett említése ad alkalmat a Márai-, Kosztolányi-féle párhuzamra, előkészítve az intertextualitás fogalmának magyarázatát. Az irodalom és a zene kapcsolatát Tinódi Lantos Sebestyén bemutatása, a históriás ének fogalma implikálja, majd mindehhez társul a trubadúrlíra jeles képviselője, Walther von der Vogelweide elmaradhatatlan költeménye, az *Ó jaj, hogy eltűnt minden*.

A reneszánsz témán belül Janus Pannonius költeményének köszönhető a „Google és MaGoogle“ fiához hasonló „EdDIGITALIA“ szókapcsolat, mint a Fűzfa-féle nyelvi játék újabb gyöngyszeme. Az irodalomtörténeti kronológiát a barokk korstílus (Pázmánnyal és Mikessel) zárja. A *Rádás* részben Tömörkény István *Csata a katonával* című novellája szerepel, a szerző szerint azért, mert „szimbolikusan »összefoglalja« a tankönyvben eddig szereplő anyagot”.

A II. részben a szóbeli érettséginek megfelelően követik egymást a témák, így elsőként a *Világirodalom* kategórián belül a Bibliával

foglalkozik a tankönyv írója. Bár a tanári útmutatóban felhívja a figyelmet arra, hogy az anyag szabadon bővíthető, ez a rész mindenképpen szűkre szabottnak nevezhető. A *teremtéstörténet*, A *tékozló fiú* és az *Utolsó vacsora* bemutatásával még nem kap teljes képet a diák a Biblia felépítéséről, a prófétákról (például Jónásról sem, ami elengedhetetlen a 12.-es tananyagnál), evangélistákról, apostolokról, apokrif iratokról. A fejezet erőssége viszont a vizualitás és a költészet összekapcsolása. A Ferenczi Károly festményéről készült Móra Regina-féle vers nagyon találó, hasonló megoldást fedezhetünk fel a *Látásmódoknál* Csontváry festménye és Garaczi írása között.

Az antikvitás rész görög irodalmánál Gaia szobrát nem tudja mihez kötni a tanuló, mivel az istenek születéséről, a trójai mondakörrel nem esik szó a tankönyvben. A homéroszi művekhez kapcsolódó feladatok viszont érdekesek és ötletesek (például: írják meg hexameterben az Odüsszeia folytatását). A görög dráma is helyet kap ebben a fejezetben – eléggé redundáns módon, hisz a *Színház és dráma* részben ugyanúgy megjelenik.

A középkori fejezetnél ismét feltűnik Dante neve, majd a csavargó Villon, Shakespeare-től egy kis Hamlet (aminek szintén nem itt lenne a helye), és végül Boccaccio *Kilencedik novellája* szerepel ráadásként, ami előkészíti a 11.-es tankönyvben újfent felbukkanó madár-motívumot.

A *Portrékban*, Balassi költészeténél merész párhuzamot von a tankönyv szerzője Lackfi János *Plaza Balassi* című versével. Hiszen úgy véli, hogy majdnem „*mindegy, hogy egy végvárban vagy egy plázában csücsülünk délutánonként, költői szempontból az a kérdés, hogy a megszólaló ember – a dalnok, a költő – képes-e hitelesen megragadni az »ücsörgők«* lelkében zajló folyamatokat; [...].” A merész és ötletes megközelítés mellett itt kerül előtérbe az írásbeli érettségi egyik feladattípusa. A szerző egy Janus Pannonius- és egy Balassi-vers kapcsán megfogalmazott feladattal ad mintát az összehasonlító verselemzésekre. Záróként – stílusosan – egy akrosztichonos Kovács András Ferenc verset kapnak.

Mint azt a tankönyv korábbi részeiben és a róluk született recenziókban láthattuk, a szerző által írt irodalomkönyvekben állandó helye van a kortárs alkotóknak. Ezen felül egy külön fejezetben 6 órát szán a *Kortárs irodalom* kapcsán az irodalmi modellre és szerepekre. Az Apáczai Csere János, Áprily Lajos és Páskándi Géza közötti összefüggések mellett feltárja Lázáry René Sándor és Kovács András Ferenc azonos voltát, valamint az ökotudatos létkérdéseket feszegető Mezei Péter-verset (*Ki viszi le a szemetet?*) és Nagy László értékmentő költeményét (*Ki viszi át a Szerelmet*) állítja párhuzamba. Ráadásként pedig Varró Dániel *Változatok egy gyerekdalra* című ciklusát vizsgálja.

Az érzékletes képi világgal (színház, film, 54 ezres bankjegy) dolgozó *Színház és dráma* fejezetben a műnem alapfogalmai megjelennek ugyan, de a teljesség igénye nélkül. A madár-motívumhoz kapcsolódóan a Szegedi Kortárs Balett *Hattyúk tava* című előadásának

képei zárják ezt a részt. Az *Antigoné*, a *Romeo és Júlia*, valamint a *Tartuffe* tanítási sorrendjét pedig teljesen a szaktanárra bízta a könyv. Figurájuk viszont Fűzfa Balázs értelmezésében átlényegül, a szerző a következőképpen fogalmaz: „*Meggyőződésem szerint nincs más út az irodalomtanítás, a magyartanárok számára a jövőben, mint a radikális bátorság. Igen, olyan bátornak kell lenni a katedrán, mint az Antigonét, a Romeo és Júliát vagy a Tartuffe-öt adaptáló színészek és rendezők voltak és lesznek a jövőben is.*”

A szerző, mint eddig minden kötethez, készített tanári útmutatót is, amelyben 111 órára lebontva megtalálható a szerinte ideális (néhol túlságosan is az) tananyagelosztás. Fontos, hogy mielőtt elkezdjük használni a tankönyvcsaládot, tájékozódjunk egyedi felépítésükről, ismerjük meg a szerzőnek a tanításról, tananyagról alkotott nézeteit.

A Fűzfa Balázs-féle koncepció különleges a tankönyvek között. Merész, sokoldalú, kérdésekkel, feladatokkal teli, inkább a diákhoz szól, inkább az önálló használatra buzdít. Ezzel a tanári attitűd háttérbe szorul, az ismeretszerzés öröme pedig előtérbe kerül. A tankönyvcsalád kötetei párbeszédbe elegyednek egymással, intertextuális linkháló alakul ki közöttük, feltételezve azt, hogy a tanulók valóban nemcsak a számítógépen képesek követni a linkeket, hanem hasonló asszociációs rendszert alakíthatnak ki saját fejükben is.

Gera Csilla
(a szerző középiskolai tanár)

Japán hullám a könyvkiadásban

Annelore Parot *Jumi* című kötetéről

Két évtizeddel ezelőtt egy átlagos magyar embernek nem sok minden jutott eszébe Japánról, de majdnem bizonyosan ott volt a távol-keleti országhoz kapcsolódó asszociációk között a szamuráj és a kimonó. A kilencvenes évek közepétől aztán – nemzetközi hatásra – hazánkban is mind nagyobb teret nyert a Felkelő Nap Országának kultúrája. Először a japán mesék, az „animék” jelentek meg a frissen létrejött kereskedelmi csatornákon, majd a könyvkiadásban is egyre-másra születtek a távoli szigetszország kultúrájából építkező regények. Ma már számos Japánról szóló weboldal áll rendelkezésünkre az ismerkedéshez. Sőt különböző anime közösségek, fesztiválok, televíziós csatornák, filmklubok, nyomtatott sajtóorgánusok, és webáruházak születtek a „japán-hullám” tolmácsolásához. Most pedig egy újabb, különleges japán vendég érkezett hozzánk, hiszen a Móra Kiadó jóvoltából megjelent Annelore Parot *Jumi* című, háromdimenziós kötete, melyben egy kokeshi baba szemén át nyerhetünk bepillantást a japán világ egy szegletébe.

A kokeshi babák Japán nép- és iparművészetének szerves részét képezik. Közel százötven éve jelentek meg Észak-Japánban, de népszerűségük azóta sem csökkent, s mára már szerte a világon ismerik a művészi fababákat. A kokeshik cseresznyefából készített, esztergált, festett és lakkozott figurák, melyek legfőbb érdekessége a több szempontból is minimalista kialakítás. A kokeshiknek ugyanis nincsen se kezük, se lábuk, fejük elnagyolt, testük hosszúkás és tömzsi, arcvonásaik csupán ecsetvonásokból rajzolódnak ki. Általában gésákat idéző, díszes kimonóba öltöztetett kislányokat és asszonyokat ábrázolnak, akiknek közös jellemzőjük, hogy arcuk patyolatfehér, bájos és szelíd, fekete hajuk rövid és rendezett. A kokeshik tehát megtestesítik a japán női szépségideált.

Manapság Japán egész területén megtalálhatók, de legjellemzőbb felbukkanási helyük a gyógyfürdők környékére tehető, hiszen a legenda szerint készítőik a télen az ide érkező vendégeknek árulták őket szuvenir gyanánt. Japánban szinte nincs is olyan háztartás, ahonnan hiányoznának, ugyanis a helyiek szerint jó termést hoz, főleg akkor, ha az ember gyermekei játszanak vele.

Annelore Parot segítségével most Magyarországon is életre kelt a figura, s bár franciaországi kerülővel, de megérkezett hozzánk Jumi. Ahogy a kötetet kezébe veszi az olvasó, máris érezheti, hogy különleges könyvhöz van szerencséje. A borító maga is figyelemfelkeltő, hiszen egy díszes japán anyag motívumai rajzolódnak ki rajta. Ahogy kinyílik a kötet, elveszünk a kokeshi alakok, kimonók, távol-keleti módi szerint stilizált állatkák, színes minták és motívumok tengerében. A dupla oldalon elszórva apró illusztrációk fejtik meg a japán írásjeleket. Majd Tokyo városának útvonalai tárulnak elénk, mint megannyi bőrön átlátszó véna. Az útvesztőben megtalálhatjuk a kalauzunk számára fontos helyszíneket, melyek nevét katakanákkal és magyar átírással is jelzik.

De kinek és milyen célból született a kötet? Átmenet ugyanis a mese és az ismeretterjesztés között kevés, néhol álinformatív szöveggel. A képi világ első ránézésre azt sugallja, hogy a célcsoport egyértelműen a gyermekeké. A könyv azonban nem egy mesét mond el Jumiról és a barátairól, hanem a bábfigura az olvasóval párbeszédet kezdeményezve próbálja bemutatni a kultúrát, amelyben él.

Annelore Parot olyan kötetet alkotott, amelynek a segítségével az olvasó részesévé válhat a történetnek, hiszen a kokeshivel való dialógus nélkül nem haladna a történet. Különböző játékosan bevágott, ki-be hajtogatható oldalak mögött találhatjuk meg a válaszokat Jumi kérdéseire. A párbeszéd így szórakoztatóvá, a kötet pedig, formátumát tekintve háromdimenzióssá válik.

Bár a könyv roppant színes és az illusztrációk beszédeseek, a kevés szöveg miatt a gyermekolvasó esetében nem érvényesülhet megfelelően az ismeretterjesztő funkció. Ezért a kultúrát bemutató szándék egy közepesen sikerült, rövidtávúfutással egybekötött városnézésre emlékeztet. Pazar a látvány, kevés az információ. Az olvasó, persze, eljátszadozhat a kötet közepén a papírsárkányokkal, amelyeket úgy lehet lengetni, mintha valóban a szél kapná őket a szárnyára, s még a hanghatás is megvan, csakhogy Jumi elfelejti elmondani, mit jelent a japánok számára az adott tárgy, és miért olyan fontos a cseresznyefa virága, amely hullani kezd.

Néhány ábrához csak katakanákkal van odavetve a japán neve, s aki nem tanulta soha a nyelvet, az még kiejteni sem tudja a leírtakat, magyar megfelelő nélkül pedig egészen reménytelennek tűnik a szavak elsajátítása.

A bájos atmoszférával rendelkező könyv tehát hagy kívánnivalókat maga után, hiszen legalapvetőbb célját sem teljesíti: nem ismerjük meg a kokeshi világát, csak néhány szilánkot Japánról. A kötethez ajánlott egy tájékozott „olvasótárs”, ezért leginkább kedvcsinálóként és kiválóan kivitelezett könyvritkaságként értékelhetjük.

Farkas Réka

Szívtisztító próza

Horváth László Imre *Nézd, havasak a fák, tél van* című kötetről

Romantikus és már-már szentimentalizmusba hajló én-regényt írni öngyilkos vállalkozásnak tűnik a kortárs magyar irodalomban, főleg olyan, szinte giccsbe, de mindenképpen költői ténymegállapításba hajló címmel: *Nézd, havasak a fák, tél van*. Horváth László Imrétől azonban nem idegen a líraiság, hiszen az olvasóközönség előtt főleg költőként ismert – folyóirat-publikációival és *A bolondok városa* című verseskötetével. 2011-ben kiadott kisregénye kilencvenkilenc oldalt számlál, és már az első oldalakon Pilinszkyt idézi szakrális regiszterbe emelve a címet, furcsa vallásos áhítatot parancsolva az olvasásnak.

Horváth László Imre azonban láthatóan nem fél az érzelemgazdagságot tükröző nyelv és a látszólag egyszerű, komolyságával ható történet veszélyeitől. Kisregényét akár egy olyan „új komolyság” vagy „új érzékenység” irányába mutató prózai kísérletnek is tekinthetjük, amely a posztmodernbe bújtatott nyelvi játék és ironia helyett csendesebb hangot üt meg, könnyebben követhető történetmondásával pedig főleg érzelmi hatásra törekszik, a pátosztól sem idegen beszédmóddal. Ahogy a kortárs költészetben is kimutathatók hasonló tendenciák (l. a linkelt összeállítást), úgy a néhol erősen lirizáló hangvételű kisregénytől sem teljesen idegen ez az attitűd.

A *Nézd, havasak a fák, tél van* jól beazonosítható fővárosi lakásokban kibontakozó szerelmi háromszöggel kezd, amely a vállalhatatlan kapcsolat miatt történő külföldre meneküléssel folytatódik. A Norvégiát bemutató rész egyszerre érzékelteti az én-regény elbeszélőjében dúló érzelmi vihart és „hazádnak rendületlenül légy híve” parancsát, majd a rövid, akár didaktikus honfiúi és magánéleti hűségre buzdító sorok után újra felveszi a szerelmi szálát. A történet középpontjából pedig egyre inkább kivonja magát a narrátor, és főleg az

érzelmi háromszög másik két tagjának, Anninak és Krisztiánnak a kapcsolatára koncentrál. Itt pedig főleg arra figyel, a szeretet és a szerelem hogyan alakul át a haldoklás idején, és meddig lehet elkísérni a másikat a halálba vezető úton.

A helyszínek azonosíthatósága, a tanári munka kisregényhez képest alaposan bemutatott momentumai, az egy-egy fejezetben felcsendülő Cseh Tamás-dalok, a szereplőknek moziélményt nyújtó *Piaf*, az utazáshoz olvasott *Odüsszeia* olykor direkt szerepeltetése leginkább a megtörtént eseten alapuló szűzsé benyomását erősíti. Az én-elbeszélő gazdag érzelmi hálót sző a három ember kapcsolata köré, amelyből az olvasónak is ki kell bogoznia magát. Meg kell küzdenie a kétségekkel, hogy részvét és harag néha összefonódik, a barátság és a szerelem határai elmosódhatnak. Persze, ezek is tekinthetők klisének, de éppen ez a határhelyzeteken történő bagatellnek tűnő elidőzés az egyik szimpatikus vonása a kisregénynek.

A másik pedig az a hétköznapi sodrás, amely nem idealizálja a valóságot. A regényvilágban mindenki dolgozik, munkát keres, boldogulni próbál, miközben albrétegek közt ingázik, elhagyja az országot, majd visszatér, sétál, cigarettára gyújt, szeretkezik, koplal, moziba megy, zenét hallgat, regényt ír. Ha létezne kapitalista realizmus, Horváth László Imrét a fent elmondottak alapján akár ebbe a kategóriába is sorolhatná az érzelmi szálát másodlagosként kezelő olvasó. Hiszen semmi romantikus értelemben vett transzcendens csoda nem történik a *Nézd, havasak a fák, tél van* lapjain. A Pilinszky-idézettel felkínált olvasat szépen elvegyül a mindennapokkal. Végül azonban a hordágyon fekvő ember az ég felé néz, és ilyenkor óhatatlanul megijedhetünk saját életünkől is. A halál közelsége képes csak arra, hogy észrevegyük a természetben, a mindennapokban megbúvó istenséget? Miközben albrétegből albrétegre, kiélt munkanapok utáni sovány hétvégékbe vánszorgunk, hol marad a szépséget észrevevő tekintet? Kétségtelenül öngyilkos és érzelmes kérdések, amelyek talán nem is illenek az akadémikus irodalomhoz. Hiszen a meghatottság állapotát megfogalmazni és arról számot adni éppen olyan, mint belegabalyodni a magunk szötte érzelmi hálóba. Ebből a hatásból azonban nem hiányzik a derű sem, amelyet a zárlatba bújtatott templomi szertartás könyörgése közvetít: „Teremts bennem tiszta szívet“. Hát miért olvasunk, ha nem ezért?

Boldog Zoltán

(Horváth László Imre: *Nézd, havasak a fák, tél van. Fapadoskönyv, 2011*)

A filozófiának csak leírnia kellene; ha mégis prédikálni akar, hirdesse az örökkévalót.

Csak abban a filozófiában bízom, amely igazolja az elementáris vallási nézeteket.

Minden filozófia, amely megkerüli a gonosz problémáját, csak mese ostoba gyermekeknek.

Tudatlanságunknak megfelelően gondolkodni – ez a ráció etikájának első törvénye.

Ha az ember volt már szerelmes, könnyen megcáfol bármilyen episztemológiai realizmust.

Krisztus, hogy megbosszulja a tanítványai ellen Nietzsche által indított támadást, megteremtette a nietzscheánusokat.

Semmi sem volt hasznosabb az igazi filozófia számára, mint a materializmus, melynek hasznavehetetlen posztulátumai és kijelentéseinek ereje önvizsgálatra, önmaga komolyan vételére kényszerítik, miáltal minden egészségtelen háját leadja.

Minden igazság különböző, és mindegyik egy és ugyanazon igazság.

Az elemzés szükséges a megértéshez, de az eleven gondolkodást nem viszi előbbre.

A filozófus az államban vagy király, vagy ingyenélő; arra termett, hogy vagy szuverén módon parancsoljon és vezessen, vagy minden iránt közömbösen éljen.

A mindenség, amelyet ellentmondásos fogalmak szembeállításával alkotunk, nem logikus, viszont emberi.

A filozófust az általa gyakorolt hatás helyezi el az időben. Minden gondolkodás lényege örök, de hatása, vagyis amit a középszerűek megértenek belőle, időleges dolgoktól függ.

Az eredeti filozófus a valóságon elmélkedik, az epigon fogalmakon.

A finom gyümölcs íze és az okos eszme egyaránt érzéki élvezet.

Válaszoljunk erre a modern kijelentésre: »Ha egy filozófia nem tudományos, akkor semmi.« így : »Ha egy filozófia tudományos, akkor semmi.«

Hudy Árpád

A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila

Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (7.)

Jobb híján írónak vagy filozófusnak, gondolkodónak nevezzük. Dávila azonban igazából mindkettő – és egyik sem. Csak aforizmákat, rövid kommentárokat írt, némelyikük mintaszerű minniesszé, tömény tanulmány. Ezekben sokszor és mélyrehatóan foglalkozik a gondolkodással, ezen belül a filozófia alapfogalmaival, módszereivel, irányzataival. Otthonosan mozog

minden ágazatában és teljes történetiségében, de egész kritikai megközelítése, perspektívája nem a bölcselő, hanem az őt, szellemi tevékenységét szkeptikusan szemlélő és kíméletlenül megítélő, felettes értelemé: Dávila metafizológus, mozaikműve metafizológia.

A filozófia életmód

„Az, hogy a filozófia egyeseknek tiszta szellemi diszciplínát, ismeretek rendszerét, kutatási területet jelent, sajátos téveszme.

A filozófia élet. A filozófia a lehető legmélyebben értelemmel átitatott, tökéletesen tisztánlátó és a szellem tárgyaire irányuló életmód.“

Élet és életmód. Nem holt, meddő spekuláció elvont dolgokról. A filozófia világokat fog át, és ugyanakkor a lehető legszemélyesebb. E frappáns megfogalmazás különleges erejét az adja, hogy Dávila hiteles, miniatűr szellemi önarcképe. Kristálytiszta értelmének önéletrajza.

„Minden eszme, amelyet megvizsgálók, növeli tudatlanságomat és fokozza bizonytalanságomat.“

„Szkepticizmusom nem azt jelenti, hogy minden elvet, normát vagy szabályt elvetek, hanem azt, hogy képtelen vagyok egy szabályt, egy elvet vagy normát mások kezéből elfogadni, és annak szükségét, hogy életem folyamán fokozatosan alkossam meg őket.“

Dávila az egész emberi gondolkodást állandó, befejezetlen és befejezhetetlen folyamatnak tekinti. Sziszüfoszi sziklagörgetésnek.

„A filozófia fáradhatatlanul azt a célt tűzi maga elé, hogy előítéletek nélkül szembesítsen bennünket a meztelen valósággal. Egyetlen újabb megoldás sem egyéb, mint egy előző felszámolása.

A túlhajtott lelkesedés, amelyet egy filozófia kiváltani képes, abból a mámorító érzésből fakad, hogy újra a nyílt terepen találjuk magunkat. Minden új filozófia felszabadít, mivel ugyanazt az örök problémát állítja elénk.

Az igazi problémák nem változnak és nem található rájuk megoldás. A filozófia kötelessége az, hogy megmondja nekünk: ez a megoldás nem érvényes, ugyanazon probléma előtt állunk.“

A töredék diadala

Íróként nem írt – szokványos értelemben – összefüggő művet, gondolkodóként nem alkotott rendszert, és nem is fogadta el maradéktalanul az adottak egyikét sem. Dávila rendszerkritikus, de nem egy bizonyos rendszer kritikusa, hanem a rendszeré.

„A folyamatos beszéd a lét repedéseiről akarja elterelni a figyelmet.“

„Csak a töredék lehet őszinte gondolkodás kifejeződése, azé, aki megtanulta, hogy az ember töredékek közt él.“

„A filozófiában mindaz, ami nem töredék – csalás.“

És nemcsak a filozófiában – tehetjük hozzá. A szellem, az elme, a lélek egzisztenciális élménye ez a modern világban. *„Minden Egész eltörött“* – hördül fel az éjszakában, kocsi-úton Ady; *„higgyétek el, a rövid is elég, / meghalok, s úgyis minden töredék“* – vetíti előre tragikus sorsának árnyékát Radnóti.

A tradicionális világ és a klasszikus korok világképeinek széthullása után csak mesterséges, egyre korlátozottabb érvényű rend teremthető. Az éber, önmaga határait tudatosító értelem nem is kísérletezik ilyesmivel.

„Minél érettebb a szellem, annál kevesebb jelentőséget tulajdonít eszméi rendszerezésének.“

Hiszen *oly sivár, dúlt tivornya* mindegyik meglévő próbálkozás, *ha végignéz romján*.

„Egyetlen történelemfilozófia sem tudott meggyőzni. Mindegyikben felfedezem a szörnyű hajlamot a könnyelműsége. Inkább ötletdúsnak, mintsem megbízhatónak tűnik számomra valamennyi.“

Egyik sem alkot olyan rendszert, amely ne volna automatikusan cáfolható, mihelyt figyelembe veszünk két-három tényt.

Melyik rendszer képes, például, azt a különös, jelentős és homályos tényt megmagyarázni, hogy Konfuciusz, Laoce, Mahavira, Budha, Zarathusztra, a görög misztériumok megalapítói és Deutero-Ézsaiás majdnem egy időben éltek?

Egyetlen rendszer sem magyarázza meg, hogy ennyire különböző, egymástól oly távoli kultúrák miért hoztak egyedülálló virágokat, akár a galagonya, melyet elaltatott a tél. Senki sem magyarázta meg, mi készítette elő ama titokzatos tavaszt.“

Platón és Kant

Az amerikai **Will Durant** *The Story of Philosophy* című remek sikerkönyvét **A gondolat hősei** címmel fordította le a két háború között **Benedek Marcell**. Dávila megíratlan filozófiatörténetének csak két főhőse van: az ókori görög szellemóriás és a königsbergi remete.

„Az egész filozófia egy széljegyzet Platón Dialógusaihoz.”

„A modern filozófia csupán kiegészítések sora Kant gondolkodásához.”

De őket sem csodálja maradéktalanul. Megkérdőjelezi az *Állam* és a többi *Dialógus* szerzőjének szeretve tisztelt Mesterétől átvett, s korokon átnyúló iskolát teremtő módszerét:

„Platón dialektikus folyamata a felfedező vagy a magát kinyilvánító gondolkodás része-e? Szókratész azt mondja, hogy semmit sem tud; honnan tudja azonban, ha semmit sem tud, hogy beszélgetőtársa hamisat állít? Miből állapítja meg a tévedést? Mihez hasonlítja az igazságot? Mi nála a »*claire et distincte*« [»*Akkor igaz valami, ha tisztán és világosan felfogható.*« Descartes, *Principia philosophiae*]?

Te külön Szókratész, színlelted csupán, hogy nem tudsz semmit? Elárulta az órákulum irónikus hallgatásod?”

Stilisztikai bravúr, hogy mindezt *dialógusban*, csupa kérdésnek álcázva, *iróniával* teszi. Szókratész bölcséleti fegyverzetében. Máshol néhány világos mondatban marasztalja el a nagy athéni bölcsről elnevezett szellemi irányt.

„A szokratikus tanítás a filozófiai gondolkodás akadályja. A fogalmi filozófia a tudomány előkészítése. Abban teljesedik ki az, amire törekszik.

A szokratikus probléma nehézsége az, hogy olyan, fogalmakra épülő filozófiai struktúrát, világrendi megokolást akar létrehozni, amely a felszámolandó rendszeren alapul.

A spekulatív misztika érdekességét éppen a fogalmi rendszer alkalmatlansága elleni harca adja.”

A sztoa etikája közel áll Dávilához, annál megrendítőbb, emberibb amit e filozófia hirdetőinek felró:

„A sztoikusok lényegében arra tanítanak, hogy mindaz, ami a sorstól függ, nem a miénk és nem is érték. Nyilvánvalóan a sztoikusokéhoz hasonló hozzáállásra van szükségünk ahhoz, hogy felkészüljünk az élet minden nélkülözésére, hajótörésére és kudarcára; engem minden ilyen tanban taszít azonban, hogy a

lemondás hirdetéséhez tagadnia kell a dolgok értékét. Nem nyugszom mindaddig, amíg nem találok egy olyan tanításra, amely azt mondja nekem: ez nemes, ez szép és nagy, készülj fel rá, hogy elveszíted, készülj fel lelki nyugalommal és rendíthetetlen értelemmel lemondani róla, értelemmel, mely sajnálja, amit elveszít, de ugyanakkor elfogadja a rákényszerített veszteséget.“

A tulajdonképpeni szubsztancia

A magasrendű gondolkodás a kolumbiai filozófus szerint nemcsak az értelem és a valóság viszonyától, de a gondolkodó erkölcsi hitelétől sem választható el.

„A filozófia, ahogyan a modern felfogja, különbözik attól, amit a görögök értettek ugyanezen a néven. A filozofikus élet, amelyet a püthagoreusok hirdetnek, s amely tökéletesen megjelenik Platón filozófiájában, az arisztotelészi iskola intellektualizmusa ellenére az ókori bölcsélet tulajdonképpeni súlypontja.

A filozófiai megismerés folyamatának elengedhetetlen előfeltétele Platón szerint a megtisztulás és az aszkézis; számára, akárcsak a misztikus számára a megismerés teljes egészében az egyedi személytől függ.

Ezek valóban olyan tézisek, amelyek a modern számára értelmetlenek, az ő szemében ezeket radikálisan cáfolja a tudományok, a művészet és az irodalom fejlődése és sokfélesége.

Mégis kezdem azt hinni, hogy azoknak volt igazuk, akik komolyan vették a szónok és a költő morális kiválóságait.“

Annál is inkább, mivel a szellem emberének korunkban – inkább, mint valaha – az értékek megőrzése az alapvető feladata.

„A kibontakozó új világ nem tűnik csupán az éppen meghalt egyik formájának. Egyike ez itt a történelem széles törésvonalainak, melyeknél a formális időbeli folytonosság nem fedheti el, hogy a tények lényegi kontinuitása megszakadt. A filozófia nem foglalkozhat többé oly nagyon, mint szerette, a világ megértésével, és még kevésbé, mint hirdeti, a megváltoztatásával, hanem azzal, hogy menedéket építsen az embernek, hogy megóvja őt a szokatlanul kemény időktől.“

A végletes racionalitástól és a parttalan irracionalitástól, a korunkat mindinkább meghatározó szcientizmustól és politikai ideológiáktól egyaránt.

„A filozófia napjainkban az ember felszabadításának eszköze.

A szellem feladata jelenleg a tudomány merev koordinátáitól és a kollektív mítoszok elnyomásától való menekülés.

Kell valami, ami visszaadja mezítelenségünket Isten előtt.“

Mert Dávila szerint az ember legambíciózusabb anyagi vállalkozásai is nevetségesek és semmiek, ha nem tudja metafizikai kalandba vonni a fizikai világot.

„Mindazonáltal nem csupán súlyos következményekkel jár, hogy a filozófia logikai formalizmussá válik, a tudományok pusztán technikai recepteket hordanak össze, az irodalom a szavak összefüggéstelen, üres csengésébe téved, a művészeteket elnyeli az esztétikai formalizmus; és megfordítva, arról sincs szó, hogy retorikai szókultusz lépjen a filozófia helyébe, hogy vulgáris alkalmazás tegye méltatlanná a tudományt, hogy gyermekes szentimentalizmus váltsa fel az irodalmat, hogy párhuzamosan a zenével és a festészettel létezzék a tömegnek kellemes zene és festészet is; a legsúlyosabb következmény az, hogy ez a megalázott és lefokozott ember holnap egyedüli alkotója lesz a filozófiáknak, tudományoknak, művészetnek és irodalomnak, és ezáltal mindeme tevékenységek már csak egy méltóságát veszített ember méltatlan kifejezései lesznek.

Mindannak, ami és amit tesz az ember, előbb vagy utóbb tükröződnie kell műveiben. Mit is mondok! Tükröződnie! Ez műveinek tulajdonképpeni szubsztanciája.“

(Az esszében szereplő Dávila-idézetek, akárcsak az előző részekben, a szerző fordításai.)

Michel Onfray

A nagy egészség ikonjai

Romhányi Török Gábor ford.

Picasso barbár, primitív, vad módon fest és ettől semmi sem téríti el, ebben semmi sem gátolja meg, teljes erőből nekiront a természetet megmunkáló erőknél, megragadja őket, csíráztatja, segít megszülni bennük a mozgást, majd növekedésre, érlelődésre, előregedésre, elhalálózásra ösztönzi bennük mindezt. Alkot: földdel, zsineggel, fával, papírral, fa- és vasdarabokkal, hulladékokkal, homokkal, festménnyel, hidegvágóval, csipesszel, ujjal, tenyérrel, ceruzákkal, törrel, vásznakon, kővön, csodálatosan finom papírlapokon, nemes pergamenen, eldobált újságpapíron, mindenütt és mindennel. Minden évszázadnak megvan a maga zsenije, de kettő nincs. Van sok tehetséges, eredeti, egyedi és okos kortársunk, de csak ő ragyogja be egünket őszerejével és robusztus egészségével. Művész soha ennyi életerővel még nem dolgozott.

Honnan az ő brutális, erőszakos, erőből duzzadó világa, amelyet láng és vér, erő és energia hat át? Mai művészként diadalmaskodik a nukleáris tűzön és a barlangok lángján, ismeri a gomba alakú atomfelhőt, csakúgy, mint a barlangok tűzét, ahol a sámánok rítusai tárulnak elénk. Picasso sámán és zseni, primitív és modern, barbár és civilizált művész, kicsattan az életerőtől, és amihez csak hozzáér, az zárlattal fenyegető elektromossággal töltődik föl. Saját erejével viaskodó homo sapiensként dolgozik, és munkája rámutat mindarra, ami a legrégebbi a férfi és a női testben. Elég egyetlen pillantást vetni művére, minden egyes művére, és azonnal látjuk, érezzük a korszakokat átható erőt, amely biztosítja az emberiség fennmaradását a rá leselkedő ezer veszély ellenére. Ezért sem meglepő, hogy olyan gyakorta találkozunk nála a háború, a bikaviadal jeleneivel, kéjben vonagló testekkel – a túlcsorduló életerő avatott színházai e művek.

Ezen explicit tárgyakon túlmenően a témakezelés ugyanabból az univerzumból merít: a keze alól kikerült arcok mintha szuronyrohamra induló katonák képmásai volnának, a legbanálisabb részek a bikafuttatás feszültségét idézik, holt csendéletek, szerelmi

küzdelmek lázas szenvedélyének nyomait viselik magukon, a női testekbe mintha kard, tőr hatolna be, amelyekkel az életet sebzik halálra. Vagy fallosz. E nemek, entitások, kategóriák, egyediségek, fajok szétválása előtti világban egyazon energia munkál sokféle módon: Picasso megszelídíti ezt az energiát, csillapítja vadságát, epikai képekké, dühödt ikonokká formálva.

Picasso örömét leli e jelenetekben, ujjong, s e kéjt tagolja, osztja szét vásznain. Az arénát afféle szerelmes színházként festi meg, a szerelmi kapcsolatot bikafuttatásként, míg a háborút bikaviadalként. A viador csábító itt, a harcos állatokat vagy nőket áldozó személy. A bika sötét világának fényében, a harc, a szabin nők elrablása idején, de az ágyjelenetekben is, mindenütt a nagy egészség diadalmaskodik: túlradva mindent betölt, robbanással fenyeget, majd szétforgácsolja a békét és a langyos, petyhüdt valóság rendjét. Fortyog, lánggal ég itt a világ, citerázik a valóság, sistereg az immanencia, amikor a bizonyosság a parázsló fényre irányul, Picasso pedig szilárdan áll a lábán, figyel, merőn néz, ecsetet, ceruzát ragad, rajzol, majd színeket visz föl vásznára világteremtőként, aki még Istent sem féli.

A kegyetlenség színháza tehát ez s e kifejezés úgy illik rá, akár az emberre a jól szabott ruha: hétköznapijaitól kezdve, mihelyt egy nő belép az életébe, de művében is, következetesen a végsőig elmegy, egyre mélyebbre és mélyebbre ás, egyre távolabb tolja ki művének határait. Nekirontani a valóság lényegének, a lét kvintesszenciájának nem jelent egyebet, mint óhatatlanul találkozni a nemiséggel annak legnyersebb formájában: testekkel, hússal és vérrel, ánusszal, bőrrel, végtagokkal, keblekkel, ülepekkel, szőrrel, hajjal, csípőkkel, medencékkel, női hüvelyekkel, falloszokkal, izmokkal, erőkkal, mérszárlással, érzelmekkel, érzéletekkel, ingerekkel és feszültséggel, sírással, sikolyokkal, önkívülettel és elhagyatással, elragadtatással és bűvöllettel, szenvedéllyel és boldogsággal. A ponton, amelyre a mű irányul, csillámló erő jelenik meg, élénkebb, mint egy kígyó árnyéka.

A kegyetlenség a lehető legkisebb eltérést feltételezi a valóság és megjelenítése között. Ez a papírlap vagy a festmény vastagsága: az ábrázolás alatt a világ kiragadott, legbensőségesebb, legközvetlenebb töredéke lapul. Ez pedig nem más, mint az igazság. A nemiség és a brutalitás igazsága, tehát semmi olyan, ami segítené megkülönböztetni egy bemutatható világot egy erotikus, pornográf rejtegetendő világtól. Amit festenek és rajzolnak, az jón, rosszon túl bomlik ki – ez pedig a kegyetlenség meghatározása. Mert nem a gyönyör negatívja és nem a negatív tartományában keresendő, nem morbid – és végső soron keresztény – tetszelgés az elszenvedett gyötrellem támadási pontján, hanem pogány kéjelgés és mit sem tud arról, ami általában gátolja a szabad természeti erők kibontakozását. Picasso semmit sem helyez a földi dinamika és műve közé, nem gátolja az energiák mozgását, nem

akadályozza az erőt útvonalán, amikor bejut a világról alkotott képébe: egyszerűen csak engedi, hogy a zsenialitás a maga sebességével vezesse a kezét, mindent az ösztön által megkövetelt pontossággal.

Tehát kegyetlen, mert pogány és kéjsóvár, mit sem tud a morál cifrálkodásáról, csak az ihletet, a kegyelem rendjét és a düh elvét ismeri. Picasso Jupiterrel ér föl művében. A régiek lelkesedéséről, az istenekkel való kapcsolatról, az égből érkezett hangról beszéltek, amelyet a kivételes ember meghall; a modernnek tudják, hogy ezekkel az istenekkel ugyanaz a helyzet, mint annak a valaminek a gyakorlati alakzataival, amely a valóság legapróbb töredékeiben is lappang. Picasso megmutatja, kimutatja mindazt, ami a részecskékben zsong és munkál, ingert közöl az atomokkal, rezegteti és táncoltatja az elektronokat, ezt a megnevezhetetlen áramlást, erőteret, ezt a leírhatatlan és folytonos kilövellést, ezt a láthatatlan ingerközlést, minderre győzelemittasan és ujjongva mutat rá, amint a vadász emeli zsákmányát diadallal pikája hegyén a magasba.

Az erotika tehát – néhány kivételtől eltekintve – nem a művészetben többnyire győztes polgári udvariaskodás része, hanem a sohasem föllelhető, színpadra állított nemi ösztön hatalmas erejéé. A bika sebéből az aréna homokjára kiömlő vér fanyar szaga, az egymással összevegyült testek sikolyai a mézsárlásban a Szabin nők elrablása és a Guernica vásznain, két nemi egyesülésben egymással összefonódott test állati dühe, ez az erotika minduntalan túlcsap a szokásos meghatározáson, amely igyekezne jellemezni a természet ellenállhatatlan erőszakosságában elveszett testek nyelven túli lehetséges értékkészletét.

Nyílt sebek, szarvhoz hasonló falloszok, női hüvelyhez hasonló szájak, ánuszra hasonlító szemek, női nemi szervek, akár a ragadozó növények, Minotaurusz heréi egy férfi alhasáról csüngenek alá, vagy megfordítva, férfi nemi szervek egy lovon, sőt bikán, emberi alak állati fejfel, löfej férfi törzsén: ugyanaz az anyag hatja át e bestiális geográfákat, ezeket az iszonyatos anatómiákat. Néha egy-egy gyűrűsízom redői vagy nagy, vastag szélű száj csapnak át női fanszörzet sugaras szegélyébe megidézve a napfényt, a szemet, a bolygót, a csillagot, az egyedi kozmogóniát vagy kozmológiákat, amelyekben a bolygók egyenrangú félként társalognak emberekkel. Itt is ugyanaz az erő lehel életet a végtelenül kicsi atomokba és a végtelenül nagy bolygórendszerekbe. Középpont az emberek és a bikák, a harcosok és a nők, a viadorok és a lovak ugyanannak a törvénynek vannak alávetve: végtelenül nagyok és végtelenül kicsik, de mindig hasonló fizikai törvényeknek engedelmeskednek. Festeni nem egyéb, mint rabul ejteni ezeket az elvillanó, panteista összefonódásokat, rögzíteni a valóságon áthaladó kibogozhatatlan útvonalakat, az ásványi régiótól az emberi régióig, a növényi és állati világok érintésével. Picasso úgy festi e különféle világokat, mint egy azonos elv különböző kisugárzásait.

Kegyetlen, ám világteremtő, úgy kísérletezik testével, ahogy a médium kristályosítja ki a mindenütt keringő információkat. Tudjuk, hogy a művész zsenije sohasem keres, de mindig talál, azt találja, amit nem is keresett, sőt, amit senki soha nem is kereshetett volna. Az útvesztőket végigjáró túlradó vitalitás képes megtalálni, ha eldöntötte, hogy igenis meg kell találnia. Az erotika bővelkedik fölszentelt utakban, ha el akar jutni a bizonyított igazságokhoz, de csak az járhatja őket, aki bensőséges és brutális viszonyt ápol az istenekkel. A bika ismeri e mozzanatokat, a harcos szintén, a viador ugyancsak és persze a festő is, aki, mintha halálos harcra készülődne, ecsetjével fegyverkezik föl, amelyet kék vérbe, sárga vérbe, fekete vérbe, lila vérbe, zöld vérbe mártogat.

Elképzeljük Picasso-t, amint a nőekkel gőgös és megvető, szerelmes és szenvedélyes, tragikus, ősi és csak a bikaviadal szertartása szerint olvasható kapcsolatot ápol. Föltételezzük, hogy Picasso a nőiességről és a nemi interszubbektivitásról feudális és harcos, katonai és egyenlőtlen, hódító és küzdő, stratégiai és támadó elv alapján gondolkodik. Attól tartunk, hogy Picasso összetéveszti az arénát az ágygal, a nyoszolyát a csatatérrel, a fejkendőt a muletával, a kapcsolatot a csábítással, a halálos szűrást a birtoklással, a holt bika lovak általi kivontatását az arénáról a szakítással. Látjuk, hogy Picasso a bika szarvát a ló testében festi, ahogy a férfi nemi szervét a női hüvelyben vagy a kardot az ellenség testében. Mindenütt vér, béke sehol.

A művész úgy mozog a művészetben és az erotikában, ahogy az előember az őserdőben, mint a saját életét féltő, bizonytalankodó vadász, ragadozó, aki zsákmányát vizslatja, de büszke rá, hogy önmagán kívül senkinek sem tartozik számadással, büszke bátorságára és ügyességére, erejére és elszántságára. Csak a természetben, vagy csak a nők színe előtt történik így: közvetlenül a ritmusokra vagy a primitív kádenciákra hagyatkozik, amelyeket áthat, megráz az erő és az erőszak, e valóságot éltető elemek, amelyek benépesítik az ellenségeskedés színházát. Picasso keményen áll a lábán, várja a villámcsapást, kihívja maga ellen a villámot, nem törődik a vad viharral, sem az istenek lehetséges büntetésével.

Kegyetlen, pogány, kéjsóvár és ateista, egyedül áll a világban, pusztá kézzel harcol, keményen megragadja a valóságot, fojtogatja, igyekszik kirázni belőle sötét titkait, rázúdítja színeit és képeit. Műve a XX. századot a lascauxi, cosqueri és a pech merle-i barlangok szertartásának kellős közepébe helyezi: az állatok nyaki verőerének vére, a tűzhelyen megkövesedett szén, a geológiai földkövület és a falevéllenymat közé. Vörös, fekete és barna, ezekkel kezdi elbeszélni a világot. Aztán az ujjak és a kéz, a körmök, a tenyér, a hüvelykujj kihúzó gyanánt. És semmi egyéb: a művész és a világ, Isten és teremtményei. Természetes természet, a színek és vonalak fegyverzetében, színes és kirajzolt természetes természet, amelyet a Görögországból szökött állatvilág – a Fauna és a Minotauros – népesít be.

A Fauna a primitívek erdeje és a civilizált emberek falvai között fejlődik ki, néha maga mögött hagyja az erdők sötét mélyét a települések szélének világossága miatt: városi patkány és mezei patkány, belefáradt az erdőkbe, ám fél a városok közelségétől, tudjuk, szereti a friss, ízletes húst. Emlékszünk rá, hogy kezdetben a nyájak és a pásztorok védelmezője volt, a bozótban húzta meg magát hajdan, selymes szőr borította, kecskelába, hegyes füle és szarva is volt. Azonnal a halálát okozta a szerencsétlenné, aki megpillantotta. Hát a Minotaurusz? Ez a bikafejű és embertestű szörny, ez a nő és állat egyesüléséből származó gyermek, akinek hatalmas az étvágya és fiatal lányokkal és fiúkkal táplálkozik? Tudjuk-e, hogy ez a teremtmény ugyancsak a görcsös szépséget testesíti meg és a gerincük is végigborzong mindazoknak, akik látják? Picasso besorolja a saját állatvilágába a bika mellé, hogy segítségével beszéljen az erotikáról és a csupasz nemiségről, a nyers állatiasság hatalmáról a tiszta nemi vágyban, amely mit sem tud semmiféle civilizációról.

A Faunával és a Minotaurusszal tombol a halál. Mihelyt erotikáról van szó a spanyol Picasso-nál, aki római katolikus, apostoli nemzetből származik, a vér elvegyül a spermával, a fájdalom az örömmel, a halál a gyönyörrel. Ennyiben még keresztény. A nemi vágy és a halál társításán érződik a szenteltvíz, az eredendő bűn pállott szaga, a kárhozat, amelyet hajító dárdaként vet egy kolerikus és bosszúálló Isten a test és a nemiség felé. Ez a gnosztikus alapállás a testre tekint, amely élvez és a halálra, amely megmutatja önmagát. Picasso ateista módon fest, de katolikus módon gondolkodik, pogányként él, de keresztényként rajzol. Művében a forma forradalmasít egy tartós tartalmat és föláldozza a nőt, központba helyezi a halált és tetszeleg a nemi gyönyör árában, amelyért mindenki egyként fizet: halálával.

Márpedig Érosz nem Thanatosz. Az én szememben az előbbi még gyógyír is az utóbbira. Picasso szerint a halál és az élet, a nemiség és a bűn ugyanazokból a sötét energiákból táplálkozik. Ebben az értelemben szadista ő, aki összekeveri az életösztönt a halálvággyal, egymásra helyezi őket és egyikben a másik gyakorlatát látja. Vér és víz, sperma és vér, vér és homok, föld és vér keveréke. Bikaviadal, háború és különféle nemiségek, nemi szervek, sebek, tátongó nyílások, fallosz, nyúzott lények. Női ánuszt és csődör végbele, női hüvely és bika mély sebe, emberi száj és felhasított állat kibogozhatatlan összevisszasága. Mitológiai bestialítások és emberi igazságok keresztezik egymást. Megmutatkozik a pompás pogány és a dionüszoszi minőség fölragyog, de a barlangok kora nem létezik többé. A mai primitív ember kissé mindig civilizált, a dühöngő örület már nem tombol igazán, nem tiszta, érintetlen és változatlan, mint a hajdani vadállat testében, amelynek kitérései elbűvölnek az elfajzott főemlőst. A művészet segíthet abban, hogy rátaláljunk erre az útra, a pogány útra. Minden nevére méltó

esztétikai gyakorlat ezeket az örömteli leleményeket kutatja, amelyek a morált megelőző derűvel fénylenek.

Forrás: Michel Onfray: *La lueur des orages désirés. Paris, 2007. Grasset. Les icones de la grande santé, 101–107. old.*

Michel Onfray (1959–)

Édesapja földműves, édesanyja takarítónő. Michelt tízéves korától tizenhatig árvaházba adják. Ez az élmény egy életre elkíséri. A Caeni Egyetemre megy, ahol klasszika filológiát és antik filozófia történetet hallgat. 1983 és 2002 között egy műszaki középiskolában tanít filozófiatörténetet.

Húsz- és harmincéves kora között egy infarktust és két agyvérzést „bonyolít le”.

Első könyve 1989-ben jelenik meg: *Le ventre des Philosophes*: nagy siker, olasz irodalmi díj. Az antik filozófusokon kívül egyetlen mestere Freidrich Nietzsche. Műfaja a filozófiai esszé. Minden egyes könyvének minden fejezete Nietzsche-idézettel kezdődik. Erősen rokonszenvez a kortársak közül Michel Foucault-val és Gilles Deleuze-zel.

1989 és napjaink között mintegy hatvan könyvet és tizenöt CD-t ad ki.

2005-ben egy felmérés szerint ő Franciaország legolvasottabb filozófusa. Könyvei kétszázezres példányszámban jelennek meg, majd rögtön ezután népszerű „paperback” kiadásokban. A párizsi Grasset Kiadót a világ egyik leghatalmasabb kiadójává tette.

2002-ben Caen-ben a jogdíjain Filozófia Szabadegyetemet alapít, amely ingyenes minden érdeklődő számára. A vállalkozás virágzik, több neves professzor is csatlakozik, akik szintén díjmentesen adnak elő. 2007-ben szülőfalujában, Argentanban létre hozta a Jó Ízlés Szabad Egyetemét, ahol bioetikát és korszerű táplálkozástudományt oktatnak. Az egész világot bejárta, csak Párizst nem szereti. Onfray nem eszik és nem iszik. Egy szenvedélye mégis van: az autó és a sebesség.

Magyarul egy könyve jelent meg: *Az utazás elmélete* (2011, Orfeusz Kiadó), valamint néhány esszéje.

A leggyorsabb emberekhez is igyekszik elvinni a filozófiát.

Irodalmi Jelen Könyvek

2011

Kocsis Csaba: **A LEGELSŐ PANDÚR**

(Fejezetek O'sváth Pál életéből)

A volt debreceni diák 1848-ban katonának áll, becsülettel küzd a bukásig a forradalomban. O'sváth Pál egykori tanító, a szabadságharcos múltját és hadnagyi rangját rejtegetni kényszerülő tehetséges fiatalember további életútja azonban egyáltalán nem szokványos: viszontagságos éveket követően falusi jegyző, majd pandúr lesz belőle. Az izgalmas, olvasmányos regényben felvonulnak a világtól elzárt és a mai olvasó által is kevésbé ismert Sárrét akkoriban mocsaras tájainak pásztoremberei, a méneseket dézsmáló betyárok, a zűrzavaros helyzetet kihasználó zsványok – ebben a környezetben próbál rendet és törvényességet teremteni a karizmatikus főpandúr, akit élő, valóságos személyről mintázott meg a szerző.

- 3 **Szócs Géza:** Az istennyila és a hattyú – vers
- 6 **Lászlóffy Csaba:** Döntő epizód – próza
- 20 **Kántor Zsolt** versei
- 25 **Böszörményi Zoltán:** Meleg este, telihold; Két miatyánk; A vak, aki látta a halált – novellák
- 31 **Keszthelyi Rezső** versei
- 34 **Novák Valentin:** Katakomba – novella
- 40 **Jónás Tamás** versei
- 42 **Makkai Ádám:** Sziszüfosz sziklája – regényrészlet
- 53 **Debreczeny György:** Beckett-dalok (26–50) – versek
- 61 **Hekl Krisztina:** Abrak a dabra, Dervistánc – novellák
- 65 Álmosliget – A napszemüveg – **Mányoki Endre** tárcanovellája
- 68 A tortsalmyzmus – **Hudy Árpád** tárcája
- 70 Inkubátor – **Sárközi Mátyás** tárcája
- 72 Hidegháború – **Laik Eszter** tárcája
- 74 Kritikaínséges idő, avagy revizor marad-e a Revizor – Beszélgetés **Csáki Judittal**, a Revizor főszerkesztőjével
- 79 Az elhallgatás fokozatai – Beszélgetés **Závada Pállal**
- 82 „A költő mindig túlérzékeny, az a dolga” – Beszélgetés **Jász Attilával**
- 85 „A szerkesztés olyan, mint a takarítás: a hiánya feltűnő” – Beszélgetés **Turi Tímeával**, a Magvető új szerkesztőjével
- 88 Véres komolytalanságok – **Bárdos József** rovata: Miguel de Cervantes Saavedra – Újabb kedélyes párbeszéd, melyet Don Quijote és fegyverhordozója, Sancho Panza folytatott
- 92 Kísérletező, karakterisztikus líra – **Kemény Lili** Madaram című kötetéről
- 94 „...az volt a baj, hogy veled nem volt baj!” – avagy egy aranyérműtét utóhatásai – **Spiró György** Tavaszi Tárlat című regényéről
- 98 A hőbörgés nagymonológja – **Parti Nagy Lajos** Az étkezés ártalmasságáról című kötetéről
- 100 Hol lakik Alíz? – **Tóth Erzsébet** Alíz már nem itt lakik című kötetéről
- 106 „Túlélsz, pocók”? – **Fűzfa Balázs** irodalom_09 című tankönyvéről
- 110 Japán hullám a könyvkiadásban – **Annelore Parot** Jumi című kötetéről
- 112 Szívtisztító próza – **Horváth László Imre** Nézd, havasak a fák, tél van című kötetéről
- 114 **Hudy Árpád:** A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila – Szélgjegyzetek a töredékek katedrálisához (7.)
- 120 **Michel Onfray:** A nagy egészség ikonjai – **Romhányi Török Gábor** ford.

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**
Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**
Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),
Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Szócs Tekla** (Fotó).
Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**
Lektor: **Jámbor Gyula**
Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)
Rendszergazda: **Csipkár Nándor**
Igazgató: **Szóke Mária**

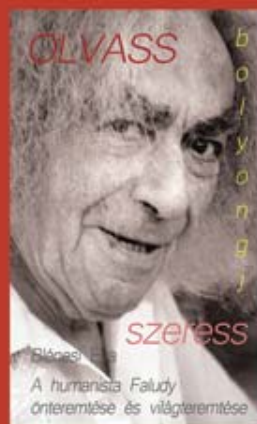
A borítón: **Könyv Kata festménye**

Irodalmi Jelen Könyvek

Puskas Péter:
150 év a Gutenberg-galaxison

Karácsonyi Zsolt:
Igazi nyár

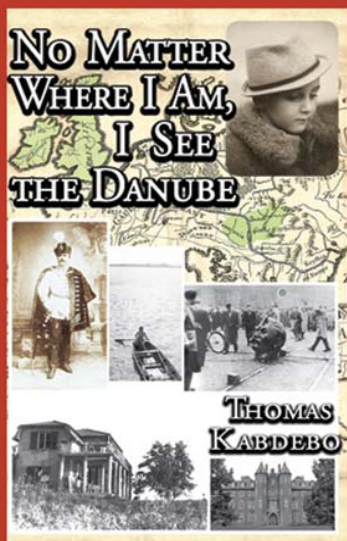
Blénesi Éva:
Olvass, bolyongj, szeress

Mandics György:
Révott múltunk III.

<http://shop.irodalmijelen.hu>

www.irodalmijelen.hu

Thomas Kabdebo:
No Matter Where I Am,
I See the Danube (Bárhol legyek,
látom a Dunát)

Kabdebó Tamás önéletrajzi regénye
a dublini PHAETON Publishing Ltd.
kiadásában jelent meg 2011-ben

Az Irodalmi Jelen
nyomtatott változata
iPaden
(ePUB formátumban)
is olvasható!

500 forint, 6 lej, 1,50 euró

